

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
İDARE HUKUKU BİLİM DALI**

İDARİ YARGILAMA USULÜNDE KESİN HÜKÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Kâmile TÜRKOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bahtiyar AKYILMAZ

ANKARA - 2010

KISALTMALAR

Any. M	: Anayasa Mahkemesi
Any. MD	: Anayasa Mahkemesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYİMD	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi
B	: Bası
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CLR	: Columbia Law Review
Çev.	: Çeviren
D	: Daire
D.	: Danıştay
DBB	: Danıştay Bilgi Bankası
DKD	: Danıştay Kararları Dergisi
E.	: Esas
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HTS	: Hukuk Türk İnternet Sitesi
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBK	: İçtihadı Birleştirme Kararı
İDDGK	: İdari Dava Daireleri Genel Kurulu
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar
m.	: Madde
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa

TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y.	: Yargıtay
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi
YLJ	: Yale Law Journal

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	7

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA KESİN HÜKÜM

I. KESİN HÜKMÜN ANLAMI	10
II. KESİN HÜKMÜN BENZER KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ	11
III. KESİN HÜKMÜN ÖZELLİKLERİ	13
IV. KESİN HÜKMÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	15
V. KESİN HÜKMÜ DOĞURAN NEDENLER VE KESİN HÜKMÜN AMAÇLARI	16
VI. KESİN HÜKMÜN KAMU DÜZENİYLE İLGİLİSİ	18
VII. KESİN HÜKMÜN HUKUKİ NİTELİĞİ	19
A. YARGISAL SÖZLEŞME KURAMI	20
B. MADDİ HUKUK KURAMI	20
C. USUL HUKUKU KURAMI	21
VIII. KESİN HÜKMÜN ÇEŞİTLERİ	21
A. ŞEKLİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM	22
B. MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM	24
1. Genel Olarak	24
a. Hüküm Fıkrasının Kesin Hüküm Niteliği	25
b. Gerekçenin Kesin Hüküm Niteliği	27
2. Maddi Anlamda Kesin Hükümün Unsurları	30
a. Tarafların Aynı Olması	30
b. Dava Sebebinin Aynı Olması	32
c. Dava Konusunun Aynı Olması	32
C. MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN ETKİSİ	33
1. Mutlak Etki	34
2. Nispi Etki	35
Ç. MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN SONUÇLARI	36
1. Olumsuz Sonuç	36
2. Olumlu Sonuçları	37
VII. KESİN HÜKMÜN İSTİSNALARI	38

IV. KESİN HÜKÜM İTİRAZI	40
-------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER YARGI KOLLARI VE İDARİ YARGI

I. YARGILAMA USULÜ HUKUKU.....	43
II. YARGI KOLU ÇEŞİTLERİ VE KARARLARININ KESİN HÜKÜM NİTELİĞİ	45
1. Anayasa Yargısı.....	47
2. Adli Yargı.....	48
a. Ceza Yargısı.....	48
b. Medeni Yargı	49
3. İdari Yargı.....	50
a. Genel İdari Yargı	50
b. Askeri İdari Yargı	51
4. Uyuşmazlık Yargısı	51
5. Seçim Yargısı.....	52
6. Hesap Yargısı	53
III. İDARİ YARGILAMA USULÜ	54
A. ANLAMI	54
B. ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ	54
C. TARİHSEL GELİŞİMİ.....	56
Ç. TEŞKİLATI	57
D. İDARİ DAVALAR	58
1. İptal Davası	59
2. Tam Yargı Davası	60
3. Vergi Davaları	60
4. İdari Davaların Hukuk Davalarından Farkı	61
IV. YARGISAL KARAR KAVRAMI	62
A. ARA KARARLAR	64
B. NİHAİ KARARLAR.....	66
1. Esasa İlişkin Nihai Kararlar	67
2. Usule İlişkin Nihai Kararlar	67
3. Davanın Konusuz Kalması Halinde Verilen Kararlar	68
V. İDARİ YARGILAMA USULÜ KANUNU VE KESİN HÜKÜM KURUMU.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDARİ YARGI KARARLARININ ŞEKLİ VE MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM TEŞKİL ETMESİ

I. İDARİ YARGI KARARLARININ ŞEKLİ ANLAMDA KESİNLEŞMESİ..	75
A. VERİLDİĞİ ANDA KESİN KARARLAR	75
B. HAKLARINDA OLAĞAN KANUN YOLLARINA BAŞVURULABİLEN KARARLAR	76
1. Olağan Kanun Yolları	77
a. İtiraz Yolu.....	78
b. Temyiz Yolu.....	79
c. Karar Düzeltilmesi	80
2. İtiraz, Temyiz veya Karar Düzeltmeye Konu Olabilecek Kararlar	81
a. İlk İnceleme Sonucu Verilen Kararlar	81
b. Esastan İnceleme Sonucu Verilen Kararlar	82
II. İDARİ YARGI KARARLARININ MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM TEŞKİL ETMESİ.....	83
A. İPTAL DAVALARINDA KESİN HÜKÜM.....	83
1. İptal Davasının Anlamı	83
2. İptal Davası Sonucunda Verilebilecek Kararlar	85
3. Red Kararları.....	86
a. İlk İnceleme Sonucu Verilen Red Kararları	87
b. Esastan İnceleme Sonucu Verilen Red Kararları.....	90
4. İptal Kararları.....	94
a. İptal Konusu İşlemin Niteliğine Bağlı Olmaksızın Bütün İptal Kararlarının Genel Etkili Olduğu Görüşü.....	95
b. İptal Edilen İdari İşlemin Niteliğine Bağlı Olarak İptal Kararının Farklı Etkilere Sahip Olduğu Görüşü	101
B. TAM YARGI DAVASI SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN KESİN HÜKÜM ETKİSİ.....	107
1. Tam Yargı Davasının Anlamı	107
2. Tam Yargı Davası Sonucunda Verilen Kararlar	108
a. Red Kararları	109
b. Kabul Kararları.....	109
III. İDARİ YARGILAMA USULÜNDE BİR DELİL OLARAK KESİN HÜKÜM	110
A. MEDENİ YARGILAMA USULÜNDE DELİLLER	110
B. İDARİ YARGILAMA USULÜNDE DELİLLER.....	111
C. KESİN HÜKMÜN İDARİ YARGILAMA USULÜNDEKİ DELİL DEĞERİ	113

IV. İDARİ YARGIYA VE DİĞER YARGI KOLLARINA AİT MAHKEME KARARLARININ BİRBİRİNE ETKİSİ	116
A. İDARİ YARGI VE MEDENİ YARGI KARARLARININ BİRBİRİNİ ETKİLEMESİ.....	118
B. İDARİ YARGI VE CEZA YARGISI KARARLARININ BİRBİRİNİ ETKİLEMESİ.....	121
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	130
ÖZET	138
ABSTRACT	139

GİRİŞ

Tüm hukuk devletlerinde, yargı organının fonksiyonu hukuk kurallarını uygulayarak uyuşmazlıkları nihai bir biçimde sonuçlandırmak ve hukuki barışı sağlamaktır. Etkin bir hukuki himayenin sağlanabilmesi için yargısal kararlara kesinlik niteliği verilmesi zorunludur. Aksi halde, yargı organının verdiği bir kararın başka bir kararla değiştirilebilmesi ihtimalinin varlığı, uyuşmazlıkların sona ermesine engel olur, kişilerin hukuka güvenini sarsar ve toplumsal barışı bozar. Bu nedenle belli aşamalardan geçmiş yargısal kararlara “*kesin hüküm*” denilerek onlara kanuni gerçeklik niteliği tanınmıştır.

Kesin hüküm, şekli ve maddi olmak üzere iki anlam içerir. Şekli anlamda kesin hüküm ile verilen bir nihai karara karşı başvurulabilecek kanun yollarının kalmaması; maddi anlamda kesin hüküm ile şekli anlamda kesinleşmiş olan kararın kanuni gerçeklik olarak kabul edilip bir daha değişmemesi ve yeni bir davaya konu olmaması ifade edilir.

Yeni açılan bir davada, o davanın daha önce kesin hükme bağlanmış olduğunu söyleyebilmek için eski dava ile yeni davanın konusunun, dava sebeplerinin ve taraflarının aynı olması gerekir. Görülecek bir davada kesin hükmün bulunmaması bir olumsuz dava şartıdır; taraflar kesin hüküm itirazında bulunabilirler ve mahkeme de kesin hükmün varlığını davanın her aşamasında göz önünde bulundurur. Kamu düzenini sağlamaya yönelik bir kurum olan kesin hüküm aynı zamanda hukukun genel ilkelerinden biridir.

Kesin hüküm, medeni yargılama usulünde bir kesin delil olarak karşımıza çıkarken diğer yargılama usullerinde de sıkça başvuru alan bir delildir. Bunun yanında kesin hükümle tespit edilmiş hususlar başka bir yargılama usulüne ait bir kararda yer alsa bile yargıcın vereceği kararı etkileyebilecektir.

Bu çalışmanın esas amacı birçok açıdan incelemeye konu olabilecek olan kesin hüküm kurumunun idari yargılama usulü içindeki yerini açıklamaya çalışmaktır. Hemen belirtelim ki kesin hükmün uygulanması ve kesin hükmün bertaraf edilmesi konuları çalışmamızın kapsamı dışındadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, kesin hüküm kurumu genel özellikleriyle incelenip tanıtılmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise diğer yargı kolları ve kesin hükmün bu yargı kolları içindeki yeri ve idari yargılama usulü hakkında kısaca bilgi verilecek ve idari yargılama usulünde kesin hükmün yeri tartışılacaktır. Bu bölümde ayrıca üçüncü bölümdeki açıklamaların daha iyi anlaşılması amacıyla yargısal kararlar ana hatlarıyla incelenecektir.

Üçüncü bölümde idari yargı kararlarının şekli ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmesi incelenecektir. İdari yargı kararlarının maddi anlamda kesinleşmesi, iptal ve tam yargı davaları sonucunda verilen kararlara göre ayrı ayrı ele alındıktan sonra kesin hükmün etkisinin mutlak mı nispi mi olduğu sorusuna cevap bulmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, ayrıca, idari yargılama usulünde bir delil olarak kesin hükmün yeri tartışılacak ve idari yargıya ve diğer yargı kollarına ait kesin hükümlerin birbirine etkisi mahkeme kararları ışığında incelenecektir.

Bu çalışmada medeni yargılama usulü kaynaklarına sıkça başvurulmuş ama kesin kurumu mümkün olduğu kadar Danıştay kararları ışığında ve idari yargılama usulü çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Nitekim idari yargılama usulünde kesin hüküm konusunda sınırlı sayıda çalışma yapıldığı göz önünde bulundurulursa karşılaşılan bazı sorunların çözümünde medeni yargılama usulünün desteğine başvurulması doğaldır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA KESİN HÜKÜM

Kesin hüküm tüm hukuk düzenlerinin temel kurumlarından biri olarak kabul edilir¹ çünkü bir toplumda yürürlükte bulunan hukukun işler ve emniyetli olması ancak yargı organları tarafından verilen kararlara kesinlik tanınmasıyla olur. Devlet otoritesi sonucu verilen kararlar, kararı veren makam gibi yüce ve güçlü bir etkiye sahip olmalıdır². Kesin hükme saygı ilkesi Türk hukukunda yargı yerlerince uyuşmazlıkların çözümünde yararlanılan hukukun genel ilkelerinden biridir³.

Medeni yargılama usulünde kesin hüküm hem bir dava şartı hem de bir kesin delil olarak kabul edilmiştir. Hukukumuzda kesin hükme ilişkin en açık düzenleme Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun (HUMK'un) 237. maddesinde yer almaktadır⁴. Bu nedenle, kesin hüküm hakkındaki çalışmaların çoğu medeni usul hukuku içinde incelenmiştir. Ancak, kesin hüküm diğer yargılama usullerinde de var olan bir kurumdur.

Bu bölümde, kesin hüküm kurumu ana hatlarıyla incelenecek ve kurumun özellikleri tanıtılmaya çalışılacaktır.

¹ Hamide Ö. Özkaya Ferendeci; **Kesin Hükümün Objektif Sınırları**, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2009, s. 2; “İdari Yargı Kararlarının Uygulanması”, **Genel Rapor**, Uluslararası Yüksek İdari Yargı Mercileri Derneği VIII. Kongresi, Madrid, 2004, (erişim) <http://www.danistay.gov.tr/>, 25.03.2010

² Socrates kesin hükmün önemini şöyle ifade etmiştir: “Zanneder misiniz ki, verilen hükümleri bir itibarı haiz olmayan, şu veya bu kimse tarafından hiçe sayılan bir devlet yaşayabilsin ve daha doğru mahvolmasın”. Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Yargılama Usulleri**, Ankara, 1957, s. 170 naklen G. Radbruch, **Rechtsphilosophie**, s. 1932.

³ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer, Cemil Kaya, **Türk İdare Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 79; Turgut Candan; **Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu**, 2. B, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2006, s. 51.

⁴ HUMK'un 237 maddesi şöyledir: “Kaziyei muhkeme, ancak mevzuunu teşkil eden husus hakkında muteberdir. Kaziyei muhkeme, mevcuttur denilebilmek için iki tarafın ve müddeabihin ve istinat olunan sebebin müttehit olması lazımdır.”

I. KESİN HÜKMÜN ANLAMI

Kesin hükmün anlamını çeşitli yönlerden inceleyebiliriz. Öncelikle belirtmek gerekir ki “kesin” kelimesi sözlükte “şüphe ve duraksamaya yer bırakmayan veya geri dönülmeyen, değişmez, mutlak, kati, maktu” anlamlarını taşımaktadır. “Hüküm” kelimesi ise, “yargı, egemenlik ve hâkimiyet” anlamındadır⁵.

Hukuk âleminde ise, kesin hüküm⁶, “*aksinin değil ispatına, fakat iddia edilebilmesine bile hukuken cevaz bulunmayan irade beyanı (tasarruf)*”⁷ veya “*hâkimin verdiği hükmün değişmezliği*” veya “*dokunulmazlığı*” olarak tanımlanır⁸. Başka bir ifadeyle, kanuna uygun olarak verilen bir yargı kararı, itiraz ve kanun yollarından geçerek veya bunlara ilişkin itiraz ve başvurma süreleri sona ererek kesinleştikten sonra artık değiştirilemez bir nitelik kazanır. Bu niteliği kazanan kararlara kesin hüküm denir⁹.

Kesin hükme aynı zamanda “*muhkem kaziye*” de denmektedir¹⁰. HUMK da kesin hüküm için “*kaziyeyi muhkeme*” terimini kullanmaktadır. Bazı Yargıtay kararlarında kesin hüküm için “*kesin yargı*” terimi de kullanılmıştır¹¹.

İslam Hukukunda mahkeme derecelerine yer verilmemesi nedeniyle eski hukukumuzda kaziyeyi muhkeme terimi yoktu¹². Bu terim Avrupa usul kanunlarının kabulünden sonra “*chose jugée*” nin karşılığı olarak kullanılmıştır. İlk defa Londra Sefiri Antopolo Paşa, kesin hüküm için “*kaziyeyi*

⁵ TDK, **Büyük Sözlük**, (Erişim) <http://www.tdk.gov.tr>, 24.04.2010.

⁶ Konuya ilişkin özgün çalışmalar için bkz. Mustafa Çenberci, **Hukuk Davalarında Kesin Hüküm**, Ankara, 1965, s. 13 vd; Hayri Domaniç; **Hukukta Kaziyeyi Muhkeme ve Nisbi Kuvveti**, İstanbul, 1964, s. 4.vd. ; Burhan Gürdoğan; **Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı**, Ankara, 1960, s. 7 vd; Ferendeci, s. 1 vd.

⁷ Saim Üstündağ; **Medeni Yargılama Hukuku**, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1989, s. 51.

⁸ Faruk Erem, “Ceza Usulünde Kesin Hüküm”, **AÜHF**, C. 20, Sayı 1-4, 1963, s. 37.

⁹ Siddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. 1, İstanbul, 1962, s. 346; Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, 1979, s. 327.

¹⁰ Kesin hüküm Fransızca “*la chose jugée*”; Almanca “*rechtskraftiges Urteil*”, İngilizce “*res judicata*” demektir.

¹¹ Örneğin, “Kesin yargı haline gelmiş bir hükümde lehe yasanın tespiti ve uygulanması amacıyla 5237 sayılı TCK’nın 7. ve 5252 sayılı Yasa’nın 9. maddeleri uyarınca yapılan değişiklik yargılaması, ..., önceki kesinleşmiş hükümde suç oluşturduğu saptanan olay ve kesinleşmiş hükümdeki davanın taraflarından ibaret olup, yapılacak yargısal faaliyet lehe hükmün belirlenmesi ve uygulanması ile sınırlıdır”. Y. 9. CD, 14.05.2007, E. 2007/4279, K. 2007/4149, HTS.

¹² Çenberci, s. 15.

kat'iyyei mahkûmunbîha" demiş; fakat çok uzun olduğu için bu ifade beğenilmemiştir. Türk hukukunda "*kaziyyei muhkeme*" tercümesi ilk defa Maarif Meclisi Reisi olan Ali Haydar Efendi tarafından kullanılmıştır¹³.

Bununla birlikte, kesin hüküm ifadesinin bu kurumu yeteri kadar iyi yansıtamadığı konusunda eleştiriler vardır. Daha sonra ayrıntılı biçimde açıklanacağı üzere, sadece nihai kararlar kanun yoluna başvuru süresi geçtikten veya kanun yoluna başvurulduktan sonra kesin hüküm haline gelirler. Bu bakımdan usuli hükümlerle sadece esasa ilişkin nihai kararlar arasında fark yoktur. Ancak sadece esasa ilişkin nihai kararlara "*hüküm*" denir. Bu nedenle "*kesin hüküm*" ifadesi bu kurumu tam olarak karşılamamaktadır. Nitekim Gürdoğan, Türk hukukunda hüküm teriminden muhakemenin son celsesinde esasa dair verilen nihai kararların anlaşıldığını, oysaki sadece esasa dair kararların değil; görevsizlik, yetkisizlik gibi usule ilişkin kararların da şekli anlamda kesinleştiğini ifade etmektedir. Bu nedenle kendisi, "*kesin hüküm*" veya "*şekli manada kesin hüküm*" yerine "*şekli manada kesinlik*" ve "*kesin karar*" kavramlarını kullanmıştır¹⁴.

II. KESİN HÜKMÜN BENZER KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ

Kesin hüküm kurumunun daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için benzer kavramlardan ayırt edilmesi ve farkının ortaya konması yararlı olacaktır. Özellikle "*kesinleşme*", "*yargı kararlarının bağlayıcılığı*" ve "*derdestlik*" kavramları bazı yönleriyle kesin hükme yakınlık göstermektedirler.

Birbirlerine yakın kavramlar olan, kesin hüküm ve "*kesinleşme*" esasen farklı anlamlar taşırlar. Kesin hüküm ile yargı kararlarına tanınan hukuksal gerçeklik yani maddi anlamda kesinlik anlaşılırken, kesinleşme ile normal kanun yollarına başvurma olanağının kalmaması¹⁵ yani şekli anlamda kesin

¹³ Ansay, s. 357.

¹⁴ Gürdoğan, s. 15-16.

¹⁵ **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968, s. 698.

hüküm anlaşılır. Kesin hükmün varlığı için hükmün (şekli anlamda) kesinleşmesi bir ön koşuldur.

Uyuşmazlıkların kesin hükümle çözümü ile “*yargı kararlarının bağlayıcılığı*” da birbirinden farklı konulardır. Yargı kararlarının bağlayıcılığı kesin hüküm kavramından daha geniş bir anlam içerir. Şöyle ki, yargı kararlarının bağlayıcılığı yargı yerlerinin sadece kesin hükümlerinin değil, yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olan her türlü işleminin yerine getirilmesini ifade eder¹⁶. Bu yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılmasının bir sonucudur¹⁷. Bütün yargı kararları bağlayıcıdır ama her yargı kararı kesin hüküm değildir.

Kesin hüküm ve “*derdestlik*” kurumları arasında yakın bir ilişki ve benzerlik vardır. Derdestlik, yargılamasına devam edilen bir davanın tarafları, konusu ve dayandığı maddi sebepleri ile tekrar yargı makamları önüne getirilmesidir. Böyle bir dava açıldığında davalı mahkemeye başvurarak derdestlik itirazında bulunabilir. Bu itiraz kabul edilirse ikinci dava açılmamış sayılır¹⁸. Derdestlik itirazı, aynı konuda açılmış iki davanın sonucunda ortaya çıkabilecek çelişik hükümleri ve mahkemelerin iş yükünün gereksiz yere artmasını önlemeye yönelik bir usulü itirazdır. Hukukumuzda kesin hüküm bir dava şartıken, derdestlik bir ilk itirazdır¹⁹. Kesin hüküm gibi derdestlik de İYUK’ta düzenlenmediği gibi, İYUK’nun 31. maddesinde HUMK’ atıfta bulunulan konular arasında değildir. Bu nedenle de, idari yargı yerleri dar yorum metodunu seçerek derdestlik konusunun HUMK’a açık bir şekilde atıf yapılmadığı gerekçesiyle uygulamamakta, aynı davanın tekrar açılması

¹⁶ “Yasama ve yürütme organlarıyla idare kesin hükme uymak zorundadır. Bunlar kesin hükmü hiçbir şekilde değiştiremezler (Anayasa m. 138/4). Kesin hüküm sonradan çıkarılan bir kanun ile de değiştirilemez. İdare kesin hükme aykırı işlem yapmaz ve idari eylemde bulunamaz. Ayrıca kesin hükme bağlanmış bir konunun Danıştay’da istişari mütalâa yolu ile incelenmesi istenemez”. Baki Kuru; **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. 5, 6. B, Demir Yayınları, 2001, s. 825.

¹⁷ Yıldırım Uler; **İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları**, Ankara, 1970, s. 80.

¹⁸ Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdari Yargılama Hukuku**, C. 2, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 961; Halil Kalabalık; **İdari Yargılama Usulü Hukuku**, 3. B, Bayram Yayınevi, Konya, 2009, s. 320; Pekcantez/Atalay/Özekes, s. 305; Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 358.

¹⁹ Gürdoğan, s. 64-65.

halinde bunu “*bağlantılı dava*” olarak görmekte ve ilk dava ile ilişkilendirmektedir²⁰.

III. KESİN HÜKMÜN ÖZELLİKLERİ

Kesin hüküm kurumunun en önemli özelliği yargılama sonucunda verilen nihai kararların değişmez bir niteliğe sahip olmasıdır. Dolayısıyla taraflar, üçüncü kişiler ve yargıç kesin hükmü değiştiremez veya sonuçlarını bertaraf edemez. Esasen “*kesin hükme saygı*” ilkesi hukukun genel ilkeleri arasında sayılır. Bu ilke 1982 Anayasası’nda ile güvence altına alınmıştır. Anayasa’nın 138. maddesinin 4. fıkrasına göre yasama ve yürütme organlarıyla idare kesin hükme uymak zorundadır ve kesin hükmü hiçbir şekilde değiştiremezler. Anayasa’daki bu ifade “*kesin hükmü*” aynı zamanda bir “*Anayasal kurum*” haline de getirmektedir²¹.

Kesin hüküm, hükmün bir “*unsur*”u veya “*sonucu*” değildir, onun bir “*niteliği*”dir²². Ancak kesin olarak nitelenen hüküm değil, çeşitli safhalardan geçen yargılamanın sonunda yargıcın verdiği emrin değişmezliğidir. Yargısal kararların bu karakteri onların gösterici bir tasarruf olmalarından kaynaklanır. Devlet ve yargıç, kesin hükümle tespit edilen durumun yaratıcısı veya faili olmadıkları için onu değiştiremezler²³. Danıştay bir kararında kesin hükmün bu özelliğini şöyle ifade etmiştir²⁴:

“Bir yargı yerince yasada gösterilen usullere göre verilen karar, itiraz ve temyiz yollarından geçerek veya itiraz ve temyiz süreleri sona ererek kesinleştikten sonra yargılamanın iadesi gibi bazı istisnaların

²⁰ Derdestlik HUMK’da yer alan şeklinden çok daha fazla bir önem ile İdari Yargıda yer almaktadır; çünkü idari yargı idarenin hukuka uygunluğunu denetlerken önemli bir kamu yararını gerçekleştirmektedir, hukuk yargılamasında ise tarafların iradesine bağlı subjektif bir menfaatin denkleştirilmesi söz konusudur. Sait Güran, Kemal Berkarda, Taner Ayanoglu, Kahraman Berkarda” İdari Yargılama İle İlgili Konular”, **Ortak Bildiri**, Danıştay 2003 Sempozyumu, Danıştay Yayınları, No:68, s. 119-132; Gözübüyük/Tan, s. 961.

²¹ Erem, s. 38.

²² Erem, s. 44 naklen Cavallo (Sentenza...), Cavallo, Sentenzo penale (Napoli, 1936), s. 517-519.

²³ Onar, C. 1, s. 346.

²⁴ D. 5. D. E. 1993/689, K. 1995/3549, DKD, Sayı 91, s. 102.

dışında artık değişmez bir nitelik kazanır, hiçbir makam, merci hatta kararı vermiş olan yargı yeri dahi başka bir kararıyla onu değiştiremez. İşte yargı kararlarının bu değişmezlik kuvvet ve niteliğine kesin hüküm (muhkem kaziye) denilmektedir. Yine kesin hüküm halini alan bir yargı kararının sadece hüküm fıkrası itibariyle değil aynı zamanda gerekçesi itibariyle de en başta davanın taraflarını bağladığı, bunların kesin hükme bağlanan bir uyuşmazlığın yeniden tartışılmasını hukuken mümkün kılacak bir olanağa sebep bulunmadıkları ve yargı yerinin de kesin hükümle çözümlenen uyuşmazlık hakkında yeniden karar veremeyeceği açıktır.”

Bu noktada belirtmek gerekir ki kesin hükümler muhakkak doğru kararlar değildir; ancak doğruluğu tartışılmayacak olan kararlardır²⁵.

Uyuşmazlıkların nihai olarak son bulması amacına hizmet eden kesin hüküm kurumu iki tedbir öngörmüştür²⁶. Birincisi, mahkeme kararlarına belirli bir dereceye kadar itiraz edilebilmesine izin verilmiş; ikincisi mahkeme kararlarına kanuni gerçeklik kuvveti tanınarak uyuşmazlığın tekrar yargı önüne gelerek çelişkili kararlar verilmesi engellenmiştir²⁷. Buna göre, kesin hüküm, geniş ve dar anlamda olmak üzere iki şekilde anlaşılır. Dar anlamda kesin hüküm, kararın (hükmün) maddi anlamda; geniş anlamda kesin hüküm ise hükmün maddi ve şekli anlamda kesinleşmesini ifade eder. Bir hükmün maddi anlamda kesinleşmesi için şekli anlamda da kesinleşmesi gerekir²⁸.

²⁵ İbrahim Pınar; **İdari Yargı Kararlarının Uygulanması ve Anayasa Mahkemesince İptal Edilen Hükümlerin Yeniden Yürürlüğe Konulması**, Ankara, 2008, s. 45.

²⁶ Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, **Medeni Usul Hukuku – Ders Kitabı**, 16. B, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 811.

²⁷ Gürdoğan, s. 8.

²⁸ Hakan Pekcanıtez, Oğuz Atalay, Muhammet Özkes; **Medeni Usul Hukuku**, 7. B, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 517.

IV. KESİN HÜKMÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yargı yeri kararlarının kesin hüküm teşkil etmesi prensibi eski hukuk sistemlerinde de mevcuttu. Kilise ve İslam hukukunda da kabul edilen kesin hüküm kurumu hukukumuza Roma Hukuku'ndan intikal etmiştir.

Roma Hukukunun ilk devirlerinde aynı konuda ikinci kez dava açılması yasaktı, çünkü mahkeme kararları ilahi kararlar olarak görülmekteydi. Daha sonraları ise bu yasak, bir konuda davanın açılmasıyla birlikte taraflar arasındaki borcun sona ermesine ve bunun yerine usulü bir ilişki başlamasına dayandırılmıştı. İmparatorluk döneminde ise mahkemenin kararı gerçeğin ifadesi olarak görüldüğünden aynı tarafların aynı konuda ve aynı sebeple, dava açması yasaklanmıştı. Böylece kesin hüküm dava açılmasından itibaren değil kararın verilmesinden itibaren meydana gelmekteydi²⁹.

Roma hukukunda kesin hüküm itirazı sadece nihai kararlar sonuçlanmış ihtilaflara değil; henüz bir karara bağlanmamış davalara da tanınmıştı. Dava henüz karara bağlanmadan önce aynı kişiler arasında aynı ihtilaftan dolayı ikinci defa dava açan kimseye karşı o uyuşmazlık hakkında bir davanın açılmış olduğu def'ine "*exceptio rei in iudicium deductae*" yani şimdiki anlamıyla derdestlik itirazı denirdi³⁰. Dava halledildikten sonra aynı kişiler arasında aynı uyuşmazlık hakkında ikinci defa dava açan kimseye karşı ise "*exceptio rei iudicatae*" defi ileri sürülmekteydi³¹. Bu ifade "*kesin hüküm defi*" anlamı taşımaktadır³².

²⁹ Gürdoğan, s. 9-12.

³⁰ Ziya Umur, **Roma Hukuku Lügatı**, İstanbul, 1983, s. 68.

³¹ Robert Moschzisker, "Res Judicata", **YLJ**, Sayı. 38, 1928-1929, s. 299; Domaniç, s. 1-3.

³² Umur, s. 68.

Gürdoğan, kesin hüküm kurumunun Osmanlı Hukuk sisteminde de yer aldığını ve özellikle maddi anlamda kesin hüküm bakımından Mecelle’de de muhtelif hükümler bulunduğunu söylemektedir³³. Ansay ise, eski hukukumuzda kesin hüküm kurumunun yer almadığı görüşündedir³⁴. Esasen İslam Hukukunda mahkeme derecelerine yer verilmemişti. Ancak, İslam Hukuku’nda bu kavramın kullanılmamış olması ve bugünküne benzer mahkeme derecelerinin yer almaması kesin hüküm kurumunun var olmadığı anlamına gelmemelidir. Telli, idari yargı sisteminin benimsendiği ve Danıştay’ın “*Şuray-ı Devlet*” adıyla Mithat Paşa’nın başkanlığında kurulduğu 10 Mayıs 1868 tarihinden beri idari yargıda kesin hüküm anlayışının benimsenmiş olduğunu söylemektedir³⁵. Ancak idari yargıda kesin hükmün tam anlamıyla uygulanması 521 sayılı Danıştay Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle başlamıştır³⁶.

V. KESİN HÜKMÜ DOĞURAN NEDENLER VE KESİN HÜKMÜN AMAÇLARI

Devlet içinde yaşayan insanlar birbiriyle sürekli sosyal ilişkilerde bulunmakta ve bazen bu ilişkilerinin sonucunda uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu uyuşmazlıklar yargı organlarınca yargısal kararlar aracılığıyla hukuk kurallarına ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenerek “*kanuni gerçek*” olarak tespit edilmektedir. Ancak, mahkemelerin kanuni gerçeği tespit etmeleri yeterli değildir. Toplumun yargı erkine olan güvenini, saygısını ve bağlılığını sağlamak ve uyuşmazlıkları tamamen çözmek amacıyla yargı kararlarına kesinlik ve gerçeklik tanımak da gereklidir. Aksi halde aynı

³³ “Mesela Mecelle’nin 80 ve 1729. maddeleri mucibince, şahitler hükümden sonra şahadetnamelerinden rücu etseler dahi hükmün mevcudiyetine hâlel gelmez; yalnız mahkumunbîh şahitlere tazmin ettirilir”. Gürdoğan, s. 12.

³⁴ Ansay, s. 363.

³⁵ Semih Tekin Telli, “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, *İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler*, Ankara, 1986, s. 109.

³⁶ Daha geniş açıklama için bkz. *Yüzyıl Boyunca Danıştay*, s. 41-224.

konuda yeni davalar açılacak, toplumdaki uyuşmazlıkların sonu gelmeyecek, para, emek ve zaman harcanarak alınan bir mahkeme kararı bir kağıt parçasından ileri bir değer taşımayacaktır. Oysaki hukuki kararlılık, hukuki güven ve yargı erkine inanç adaletin bir gereğidir³⁷.

Esasen belli yargılama usullerine uyarak gerçekleşen yargılama sonucunda yargıcın verdiği karar genel olarak adalete ve hakkaniyete uygundur. Ancak mahkeme kararlarına kesinlik vasfının verilmesi yargıcın verdiği bütün kararların doğru ve adil olduğu düşüncesinden gelmemektedir³⁸. Aksi durumlarda yani verilen kararın maddi gerçeğe ve hukuka aykırı olduğu durumlarda da verilen karar kanuni gerçek sayılmaktadır. Bunun nedeni, aynı ihtilafın defalarca mahkeme önüne gelmesinin engellenmesidir. Belgesay bu durumu “*insan zamanla haksız bir duruma alışabilir, lakin bitmeyen ve mütemadiyen yenilenen ihtilaflar muvacehesinde emniyet ve huzurunu kaybeder*” diyerek açıklamıştır³⁹.

Kesin hükmü doğuran nedenler, kesin hükmün amacını da göstermektedir. Bu amaçları üç noktada toplayabiliriz⁴⁰:

1. Mahkeme kararlarına saygılı olunması ve uyulması,
2. Kesin hüküm ile uyuşmazlığın devamlı olarak sona ermesi,
3. Birbirine zıt hükümlerin verilmesine engel olunması.

Görüldüğü gibi kesin hükmün gerçekleşmesinde hem kişilerin hem de devletin menfaati vardır. Kişiler emek, zaman ve para harcadıkları ve kendilerini huzursuz eden bir ihtilaftan bir an önce davanın sonuçlanmasıyla kurtulmak isterler⁴¹. Devlet ise mahkemelerin sınırsız bir şekilde aynı uyuşmazlık ile tekrar tekrar meşgul edilmesini istemez.

Kesin hükmün amacı iki şekilde gerçekleşmektedir⁴²: Birincisi, bir mahkeme hükmüne ancak bir dereceye kadar itiraz edilebilmesi, yani “*şekli*

³⁷ Çenberci, s. 13; Necip Bilge, **Medeni Yargılama Hukuku Dersleri**, 2. B, 1967, s. 598; Gürdoğan, s. 16-17.

³⁸ Domaniç, s. 4.

³⁹ Domaniç, s. 5 naklen Belgesay, **İspat ve Hüküm Teorisi**, 3. B, s. 195.

⁴⁰ Çenberci, s. 18; Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 814.

⁴¹ Edward W. Cleary, “Res Judicata Reexamined”, **YLJ**, Sayı 57/3, 1947-1948, s. 344

⁴² Kuru, C. 5, s. 4980.

anlamda kesin hüküm". İkincisi ise, davanın tarafları arasındaki hukuki ilişkinin gelecek için kesin olarak tespiti veya düzenlenmesi, yani "*maddi anlamda kesin hüküm*".

VI. KESİN HÜKMÜN KAMU DÜZENİYLE İLGİLİSİ

Kesin hükmün kamu düzenine ilişkin olup olmadığı konusu tartışmalıdır⁴³. Fransız hukuk çevresinde ve bazı diğer yerlerde kesin hükmü yargıcın re'sen nazara alamayacağı ve kesin hükmün tarafların iradesiyle bertaraf edilebileceği kabul edilmiştir. Buna karşılık Türk, Alman ve Avusturya hukukunda yargısal kararlarda devletin iştiraki ve yargıcın emri bulunduğu gerekçesiyle kesin hükmün kamu düzeninden olduğu kabul edilmiştir.

Kesin hüküm kurumunun varlık amacı ve kaynaklandığı makam onun kamu düzenine ait bir kurum olduğunu açıkça göstermektedir⁴⁴. Şöyle ki, bir uyuşmazlık üzerine yargı organlarına başvurulması sonucu verilen kararın kesinleşmesi, kişiler arasındaki uyuşmazlığın kesin olarak sona ermesini sağlarken hukuki barışın ve yargıya güvenin teminine hizmet eder. Başka bir ifadeyle kesin hüküm hem devlet hem de kişiler için hukuki güvenlik ve istikrar sağlar⁴⁵. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında bu durumu şöyle ifade etmiştir⁴⁶: "*Kesin hüküm, hem bireyler için hem de devlet için hukuki durumda bir kararlılık ortaya koyar. Bununla, hukuki güvenlilik ve yargı erkine güven sağlandığından kamu yararı ile doğrudan ilgilidir*". Danıştay ise, kesin hükmün kamu düzeniyle ilgili olmasını bir kararında şöyle ifade etmiştir⁴⁷:

⁴³ Ansay, s. 365; Gürdoğan, s. 66-75; Ferendeci, s. 53-86.

⁴⁴ Ansay s. 365; Domaniç, s. 6; Gürdoğan, s. 71; Erçetin Yorgancıoğlu, "Danıştay Yargılama Usulünde Re'sen İnceleme Yetkisi", *İdare Hukuku Ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler I*, Ankara, 1976, s. 230.

⁴⁵ Pekcanıtez/Atalay/Özekes, s. 517; Moschzisker, s. 299.

⁴⁶ Y. HGK, 01.10.1997, E. 1997/14-516, K. 1997/751, HTS; "Kural olarak kesin hüküm, kamu düzenine ilişkin, istek olmasa bile yargılamanın her aşamasında mahkemece re'sen gözetilmesi gerekli olumsuz dava koşullarındandır". Y. 7. HD, 04.05.2009, E. 2009/2295, K. 2009/1525, DBB.

⁴⁷ D. 6. D, 26.06.2006, E. 2004/3762, K. 2006/3413, HTS.

“... Yukarda işaret edildiği şekilde, kesinleşmiş bulunan bir mahkeme kararı üzerinde tasarrufta bulunmaya hiç bir makam veya kişinin yetkisi yoktur. Aksi görüş, muhkem kaziye müessesesinin ortadan kalkması ve hukuki güvenliğin yok olması sonucunu doğurur. ... Bu mahkemelerin vermiş oldukları ve kesin hüküm (muhkem kaziye) halini almış olan kararlar hem kişiler ve hem de devlet için hukuki durumda istikrar yaratır ve taraflara hukuki güvenlik sağlar”.

Bunun yanında, kesin hüküm kurumunun varlığı mahkemelerin zaten gereğinden fazla olan iş yükünün daha da artmasını engellemektedir⁴⁸

Kesin hükmün kamu düzenine ilişkin olmasının çeşitli sonuçları vardır. Öncelikle kesin hüküm bir yargılama şartıdır. Bir uyuşmazlıkta daha önceden verilmiş bir kesin hüküm tespit edilirse davanın esasına girilmez ve kesin hükmün varlığı gerekçesiyle dava reddedilir. Taraflar kesin hüküm itirazında bulunabilirler. Nitekim, yargı yerleri kesin hükmün varlığını yargılamanın her aşamasında re’sen göz önüne alır⁴⁹. Ayrıca, davanın tarafları, kesin hüküm ve etkisi hakkında sözleşme yapamazlar.

VII. KESİN HÜKMÜN HUKUKİ NİTELİĞİ

Yargı kararlarına kanuni gerçeklik tanınmasının nedenleri ve bunun hukuki niteliği hakkında doktrinde başlıca üç kuram vardır. Bunlar, “*yargısal sözleşme kuramı*”, “*maddi hukuk kuramı*” ve “*usul hukuku kuramı*”dır⁵⁰.

⁴⁸ Moschzisker, s. 300.

⁴⁹ **Yüzyıl boyunca Danıştay**, s. 699.

⁵⁰ Maddi hukuk ve usul hukuku kuramları ve bunların eleştirileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ferendeci, s. 88-98

A. YARGISAL SÖZLEŞME KURAMI

Kesin hükmün hukuki niteliğine ilişkin ilk kuram yargısal sözleşme kuramıdır. Bu kuram köklerini Roma Hukuku'nda bulur⁵¹. Bu kurama göre, dava açılmadan önce taraflar yargı yerinin vereceği karara uymak konusunda zımni bir sözleşme yapmıştır. Bu nedenle mahkemenin vereceği karar tarafları bağlar ve taraflar buna itiraz edemezler.

Bu görüş çeşitli nedenlerle eleştirilmektedir. Şöyle ki, bir uyuşmazlığın yargı yerlerine gitmesi çoğunlukla tarafların karşılıklı rızasıyla değil, hakkı veya menfaatinin ihlal edildiğini iddia eden tarafın başvurusu üzerine olduğundan tarafların aralarında zımni olarak anlaştıkları söylenemez. Ayrıca, bir sözleşmenin varlığı kabul edilse bile bu sözleşme ancak davanın taraflarını bağlayacaktır. Oysaki kesin hüküm sadece tarafları değil, mahkemeleri de bağlar⁵².

B. MADDİ HUKUK KURAMI

Maddi hukuk kuramı taraftarları, kesin hükmün hukuki niteliğine sözleşme kuramına kıyasla çok daha farklı yaklaşmışlardır. Buna göre doğru hüküm mevcut durumu tespit etmiş ve ona bir unsur daha eklemiştir; yanlış hüküm ise mevcuda son vermiş yeni bir hüküm yaratmıştır. Hükmün içeriği ile maddi hukuk birbiriyle aynı olarak kabul edildiğinden kesin hükümle tespit edilen hakkın doğruluğu hakkında bir “*kesin karine*” oluşmuştur. Başka bir ifadeyle, maddi hukuka uygun ve doğru karar mevcut hukuki durumu tasdik etmiş; yanlış karar ise yeni bir hukuki durum yaratmıştır. Yanlış karar ile yenilik doğurucu bir hüküm meydana gelmiştir. Buna göre eski hukuki ilişki

⁵¹ Gürdoğan, s. 30.

⁵² Gürdoğan, s. 30; Ansay, s. 372; Çenberci, s. 17; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 518.

sona ermiş ve yeni bir hukuki ilişki yaratılmıştır. İkinci davada yargıç bu yeni durum ile bağlıdır⁵³.

Maddi görüş hatalı hükümleri esas aldığı ve doğru hükümlerin inşai olma nedenini açıklayamadığı için eleştirilmektedir. Ayrıca, bu görüş mülkiyet ve miras hakkı gibi herkese karşı ileri sürülebilen mutlak hakların tespitini açıklayamamaktadır⁵⁴. Çıkış noktasının istisnai bir durum olan bu görüşün yanlış hükmü esas alması kesin hükmün etkisini açıklamaya yetmemektedir⁵⁵.

C. USUL HUKUKU KURAMI

Kesin hükmün hukuki niteliğine ilişkin son kuram usul hukuku kuramıdır. Bu görüşe göre kesin hükmün etkisinin kaynağı yargı organına saygı ve yargısal kararlara uyma esasıdır. Kesin hükmün hukuki niteliğini açıklayan görüşler içinde doktrinin en çok benimsediği görüş budur.⁵⁶

Kesin hüküm hukuki durumu tespit eder ama maddi hukuka ilişkin bir değişiklik yapmaz. Sadece mevcut hukuki durumu tespit eder. Bu teori hükmün doğru ya da yanlış olması ile ilgilenmez. Yargıç, kesin hükümle taraflara bir hak sağlamadığından istisnalar dışında maddi hukuk ilişkilerine bir etkisi yoktur⁵⁷.

VIII. KESİN HÜKMÜN ÇEŞİTLERİ

Kesin hüküm, “*şekli anlamda kesin hüküm*” ve “*maddi anlamda kesin hüküm*” olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar. Yargı yerinin verdiği bir nihai karar önce şekli anlamda kesinleşir ardında da maddi anlamda kesinlik

⁵³ Gürdoğan, s. 30; Ansay, s. 372; Çenberci, s. 17; Üstündağ, s. 571; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 519.

⁵⁴ Gürdoğan, s. 31; Ansay, s. 372; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 520.

⁵⁵ Çenberci, s. 17.

⁵⁶ Ferendeci, s. 96.

⁵⁷ Çenberci, s. 18; Gürdoğan, s. 32.

kazanır. Dolayısıyla şekli anlamda kesin hüküm maddi anlamda kesin hükmün varlık şartıdır. Şekli anlamda kesinlik, kesin hükmün şekli şartlarını belirtirken, maddi anlamda kesinlik hükmün sonuçlarını ifade eder.

A. ŞEKLİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM

Şekli anlamda kesinlik kanunlarımızda tanımlanmamıştır⁵⁸. Ancak HUMK'taki istinaf, temyiz ve yargılamanın iadesine ilişkin maddelerdeki “*kesin hüküm*” ifadesiyle şekli anlamda kesinliğin kastedilmekte olduğu açıktır⁵⁹. Şekli anlamda kesinlikten, tarafların belli aşamalardan geçmiş mahkeme kararlarına karşı olağan kanun yollarına⁶⁰ (temyiz ve karar düzeltme) başvuramaması ve bu kararların da mahkeme tarafından re’sen değiştirilememesi anlaşılr.

Şekli anlamda kesinleşen kararlar usule veya esasa ilişkin nihai kararlardır. Tarafların şekli anlamda kesinleşen bir yargı kararını olağan kanun yollarına başvurarak değiştirmesi mümkün olmadığı gibi, kararı veren yargı organının da artık o karardan dönmesi, onu ortadan kaldırması veya değiştirmesi mümkün değildir. Bu durumun istisnası olağanüstü kanun yolları ve eski hale getirmedir⁶¹.

Şekli anlamda kesin hükümle yargı yerlerinin aynı uyuşmazlık hakkında farklı kararlar vermesi önlenir çünkü şekli anlamda kesin hüküm sadece görülmekte olan davanın sona ermesini ifade etmektedir⁶². Şekli anlamda kesin hükmün temel amacı davayı sona erdirmek olduğundan uyuşmazlığın tekrar doğmaması için maddi anlamda kesinliğe ihtiyaç

⁵⁸ Bilge, s. 598.

⁵⁹ Ansay, s. 358; Kuru, C. 5, s. 4981.

⁶⁰ Yargıçların maddi olayın veya hukuki durumun değerlendirilmesinde yanılabilirliği ve bazen yanlış kararlar verebileceği düşünülerek istinaf yolunda olduğu gibi “vakıa” veya temyiz yolunda olduğu gibi “hukuka uygunluk” denetimleriyle yargıçların verdikleri kararların kontrol edilebilmesi sağlanmıştır.

⁶¹ Temyiz ve karar düzeltme sürelerinin tarafların iradeleri dışında, kabul edilebilir bir mazeret nedeniyle kaçırılması durumunda eski hale getirme isteğinin kabulüyle şekli anlamda kesinlik kalkar.

⁶² Kuru, C. 5 s. 812.

vardır⁶³. Bu nedenle şekli anlamda kesinlik maddi anlamda kesinliğin ön şartıdır.

Kanunda aksi öngörülmediği sürece bir hükmün icraya konması için şekli anlamda kesinleşmesi şart değildir. Ancak bazı hallerde kanunlar şekli anlamda kesinleşmeyi şart koşabilmektedir⁶⁴.

Şekli anlamda kesin hükmün ortaya çıktığı zamanlar farklı olabilir⁶⁵. Örneğin, bazı kararlar verildiği anda kesinleştiği için bu kararlara karşı kanun yoluna başvurma imkânı yoktur ve bu hükümler verildiği anda şekli anlamda kesinleşir.

Bir hükme karşı başvurulacak kanun yolunun kalmaması (başvurunun reddi) veya tarafların hiçbir kanun yoluna başvurmaması (başvuru süresinin geçmesi) halinde de hüküm şekli anlamda kesinleşir⁶⁶.

Bazı hallerde ise süresi içerisinde ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu karara karşı kanun yoluna başvurulmuştur ve bu karardan sonra başvurulacak başka kanun yolu kalmamıştır. Başka bir ifadeyle tüm kanun yolları tüketilmiş ve karar şekli anlamda kesinleşmiştir.

Katılma yoluyla temyize başvuru imkânının olduğu hallerde ise süresi içinde kararı temyiz etmemiş olan taraf bakımından şekli anlamda kesinlik kendi temyiz süresinin sonunda şarta bağlı olarak ortaya çıkar.

⁶³ Gürdoğan, s. 16-17

⁶⁴ Bilge, s. 600.

⁶⁵ Telli, s. 104; Gürdoğan, s. 13.

⁶⁶ “...bakılan davaya esas alınan ... İdare Mahkemesinin ... günlü, ... sayılı kararı temyiz edilmeksizin kesinleşmiş olup Anayasa’nın 138. maddesinin son fıkrasının gereğince içeriği tartışılmaz...” D. 5. D, 25.03.1999, E. 1998/3949, K. 1999/828 naklen Evren Altay, **İdari Yargı Kararlarının Uygulanmasından Doğan Uyuşmazlıklar**, Turhan, Ankara, 2004, s. 11.

B. MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM

1. Genel Olarak

Şekli anlamda kesinleşen kararların maddi anlamda kesinleşmesine “*maddi anlamda kesin hüküm*” veya sadece “*kesin hüküm*” denmektedir⁶⁷. Maddi anlamda kesin hüküm, şekli anlamda kesinleşmiş kararlara “*gerçeklik*” niteliğinin tanınmasıdır⁶⁸. Buna göre, “*haksız olarak tanınmış bulunsa bile bir talep hakkı, hüküm kesinleşmekle doğmuş olur; buna karşılık, haksız yere tanınmamış olan bir talep hakkı da hükmün kesinleşmesiyle sükût etmiş olur*”⁶⁹. Maddi anlamda kesin hüküm, kesinleşen bir yargı kararının bu kararlar doğrudan ilgili bulunanların maddi hukukuna etkisini ifade eder⁷⁰. Maddi anlamda kesin hüküm bazen bir delil bazen de usuli bir itiraz olarak karşımıza çıkar⁷¹.

Maddi anlamda kesin hüküm, hükmün kararı veren mahkeme tarafından değiştirilememesi, olağan kanun yollarına başvurulamaması, tekrar dava edilememesi ve daha sonra açılan davada bağlayıcı olmasını da kapsar⁷². Yargıcın verdiği kararın maddi gerçeği yansıtmama ihtimali olsa bile bu noktada önemli olan yargıcın hukuki gerçekliği ortaya koymuş olmasıdır⁷³; çünkü yargısal kararlar yargıcın eseri değildir; hukuki olayların sonucu ve hukuk düzeni tarafından tespit edilmiş olan gerçeklerdir⁷⁴. Gerçek

⁶⁷ Gürdoğan, kesin hüküm terimini sadece maddi anlamda kesinlik taşıyan hükümler için kullanmaktadır.

⁶⁸ Çenberci, s. 16; Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 814.

⁶⁹ Arvved Bloomeyer, Çev. İrfan Yazman, “Kesin Hüküm Tesiri ve Sınırları”, **AÜHFD**, sayı 3-4, 1968, s. 226.

⁷⁰ Ansay, s. 359. “Şekli manada kesinlik, kesin hükmün şekli şartlarını ifade ettiği halde, maddi manada kesinlik hükmün neticelerini ifade eder.” Bilge, s.600.

⁷¹ Gürdoğan, s. 34.

⁷² Pekcantez, s. 519. Yavuz Alangoya, Kamil M. Yıldırım, Nevhis Deren-Yıldırım; **Medeni Usul Hukukun Esasları**, Alkim Yayınları, 2009, s. 555

⁷³ Nuri Yaşar, **İdari Yargı Kararlarının Etkinleştirilmesi Arayışında – İdari Yargı, İdari Yargıç ve Yargısal Emir**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 105.

⁷⁴ “Halbuki hakim tasarrufun ne neticesi ile ve ne fayda ve zararı ile ne de halin icaplarına uygunluğu ile alakalıdır. O yeni bir durum, hukuk ve madde dünyasında yeni bir şey yaratmayacaktır. Onun gayesi hukuk nizamını korumaktır. Onar, C. 1, s. 345.

ise tektir ve değişmemelidir. Bu nedenle kesinleşen hükümlerin değiştirilmeleri mümkün değildir⁷⁵.

Hukukumuzda maddi anlamda kesinliği düzenleyen tek hüküm olan HUMK'un 237. maddesi kesin hükmün varlığı için gereken şartları belirtmiş ancak kuruma ilişkin bir tanıma yer vermemiştir. Buna göre yargıç, konusu, sebebi ve tarafları aynı olan bir uyuşmazlık hakkında açılan sonraki davada yeniden inceleme yapamaz⁷⁶. Taraflar maddi anlamda kesinleşmiş olan bu kararlarla bağılırlar ve aynı uyuşmazlığın tekrar görülmesini isteyemezler. Aynı uyuşmazlık tekrar mahkeme önüne getirilirse yargıç ilk davada verilen kararlarla bağılı olacağından yeniden bu davayı incelemeyecektir. Zaten kesin hükmün gayesi de uyuşmazlıkları bir daha yargı mercileri önüne gelmemek üzere sona erdirmektir. Bu, *“her ihtilafın bir sonu olması ve hukuk barışının korunması gereğinin bir sonucudur”*⁷⁷.

Kural olarak maddi anlamda kesin hüküm kararın *“hüküm”* fıkrasıyla sınırlıdır; ama bazı hallerde gerekçeyi de kapsayabilir. Özellikle idari yargılama usulünde gerekçenin önemi büyüktür.

a. Hüküm Fıkrasının Kesin Hüküm Niteliği

Bir yargısal kararın hüküm fıkrası, nihai kararın iki tarafa yüklenen borçları ve verilen hakları belirleyen kısmıdır⁷⁸. Kural olarak maddi anlamda kesinlik hüküm fıkrası ile sınırlıdır. Ancak bazı hallerde sadece hüküm fıkrasının değil gerekçenin de kesin hüküm oluşturacağı kabul edilir.

⁷⁵ Onar, C. 1, s. 346.

⁷⁶ Alman Federal Mahkemesi bir kararında bu durumu şöyle ifade etmiştir: “ Bir davanın usulen kabule şayan olup olmadığı hususunu hatalı bir biçimde açık bırakan ve fakat davayı reddeden bir karar da, eğer hüküm fıkrasından ve karar gerekçesinden açıkça mahkemenin davanın kabule şayan olup olmaması konusunda tereddütleri anlaşılıyor olmasına karşın davayı usulden değil de esasa ilişkin karar vererek bitirmesi halinde bile, maddi anlamda kesin hüküm etkisini haizdir”: Alman Federal Mahkeme’si 12. Dairesinin 16.01.2008 tarihli ve XII ZR 216/05 sayılı kararı. Çev. Ferendeci Ö. Özden, “Kesin Hükmün Etkilerine İlişkin Güncel Bir Alman Mahkemesi Kararı”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 14/3, sayı 290-297, 2008, s. 290.

⁷⁷ Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 555.

⁷⁸ Yılmaz, s. 280.

Hüküm fıkrasının yeterince açık olmadığı ve hüküm fıkrasının gerekçeye sıkı sıkıya bağlı olduğu hallerde gerekçe de kesin hüküm oluşturabilir. Bu nedenle kararın bütününde mahkemenin neye karar vermek istediğini ve tarafların da talep neticelerini değerlendirmek gereklidir⁷⁹. Gerekçenin kesin hüküm oluşturduğunun kabulü halinde, dava lehine sonuçlanan kişinin de temyiz yoluna müracaat edebileceği kabul edilmektedir⁸⁰.

Davacının ileri sürmesine rağmen yargıcın hüküm fıkrasında karar vermediği başka bir deyişle yargıcın açık iradesini kapsamayan talepler hakkında kesin hüküm oluşmaz⁸¹. Hakkında karar verilmeyen bu talep hakkında daha sonra tekrar dava açılabilir⁸². Gözübüyük'e göre, iptal davası ile tam yargı davasının birlikte açılması halinde tazminat istemi hakkında kararda bir hüküm bulunmuyorsa bu tazminat talebi için yeni bir dava açılmayacaktır. Bu durum ancak karar düzeltme nedeni olabilecektir. Çağlayan ise, yargıcın karar vermediği ve hüküm fıkrasında da yer alamayan bir konuda kesin hüküm oluşmayacağı ve bu nedenle yeni bir dava açılabileceği görüşündedir⁸³.

Nitekim Danıştay 1972 ve 1977 yılları arasında verdiği kararlarda böyle bir durumda, davacının süresi içinde karar düzeltme yoluna gitmesi gerektiği ve tazminat talebinin yeni bir dava ile ileri sürülmesinin mümkün olmadığı görüşündeydi. Örneğin, Danıştay bir kararında “*davacının intibakının ikinci dereceye yapılmaması yolundaki işlemin iptaline*” karar vermiş ancak “*davacının aylık farklarının tazminine ilişkin istemi hakkında*” bu kararda bir hüküm vermemiştir. Davacı zamanında karar düzeltme yoluna başvurmamış ve karar kesinleştiğinden dava reddedilmiştir. Danıştay'a göre,

⁷⁹ Bilge, s. 609; Üstündağ, s. 589.

⁸⁰ Saim Üstündağ, **Medeni Yargılama Hukukunda Kanun Yolları Ve Tahkim**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2. B, İstanbul, 1971, s. 47.

⁸¹ Çenberci, s. 50; Gürdoğan, s. 124; Ansay, s. 364; Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 823.

⁸² Üstündağ, Kanun Yolları ve Tahkim, s. 17; Y. HGK 4.5.1986, E. 966/5, K. 296, YKD. 1968/9-10, s. 131; “Ancak mahkeme yargılama giderleri hakkında hüküm vermeyi unutmuş veya eksik hüküm vermişse ve bu hüküm kesinleşmişse yargılama giderleri için ayrı dava açılmaz.” Y. İBK, 29.5.1957, 4/16, 9697.

⁸³ Ramazan Çağlayan; **İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulaması**, 3. B, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s. 36.

*“yeniden bir tam yargı davası açarak evvelki davasındaki süreyi kapsayan dönemdeki aylık farklarının tazminini istenmesine kanunen olanak kalmamıştır”*⁸⁴. Yakın tarihli bir kararında ise Danıştay, hakkında karar verilmeyen hususun kesin hüküm oluşturmayacağını şu şekilde ifade etmiştir⁸⁵:

“Her ne kadar davacı, ilk davasında, görevine son verilmesine ilişkin işlemin iptali ve ... tarihinden geçerli olmak üzere her türlü özlük haklarının iadesine karar verilmesini istemiş olmasına karşın ... İdare Mahkemesinin ... gün ve 1994/536 sayılı kararı ile sadece dava konusu işlem iptal edilmiş özlük hakları konusunda bir hüküm kurulmamış ve bu karar temyiz edilmeyerek kesinleşmiş olduğundan anılan karar, bu haliyle özlük hakları açısından kesin hüküm niteliği taşımamakta ise de; davacının henüz adaylık süresini tamamlamaması ve memuriyet statüsüne girip girmeyeceğinin kesin olmaması karşısında, asli memurluğa atanmasından önce derece ve kademe gibi özlük haklarının bu aşamada verilmesine olanak bulunmadığından mahkeme kararında, davacının görevden ayrı kaldığı döneme ilişkin mahrum kaldığı tüm özlük haklarının tanınmasına karar verilmesinde hukuki isabet görülmemiştir.”

Danıştay’ın içtihadındaki bu değişiklik olumlu görülmelidir. İdarenin hukuka uygunluğunu sağlama amacı güden idari yargının hakkında karar verilmemiş bir hususu kesin hüküm olarak değerlendirerek bir daha dava konusu yapılmasına izin vermemesi adaletle bağdaşır bir durum olmayacaktır.

b. Gerekçenin Kesin Hüküm Niteliği

Gerekçe bir hükmün maddi olaya ve hukuk kurallarına uygunluğunu ve doğruluğunu belirleyen hukuki açıklamalardır⁸⁶. Kural olarak, hükmün

⁸⁴ D. 5. D, 18.05.1967, E. 966/2776-K.967/3126, DKD, Sayı 115-118, s. 231; Gözübüyük/ Tan, s. 623.

⁸⁵ D. 12. D, 19.10.1998, E. 1995/8553, K. 1998/2439, DBB.

⁸⁶ Önen, s. 271.

gerekçesi kesin hüküm oluşturmayaacağı kabul edilmektedir⁸⁷. Bu nedenle, mahkeme talep edilen hükmü tarafın bildirdiğinden başka bir gerekçe ile veriyorsa ilgili tarafın bunu temyiz etmekte menfaati yoktur çünkü gerekçeler kesinliğe sahip değildir⁸⁸. Ancak bazı durumlarda gerekçe de maddi anlamda kesinlikle yakından ilgilidir.

Öncelikle, hüküm fıkrası açık değilse gerekçe hüküm fıkrasını anlamaya yardım eder⁸⁹. İkinci olarak, bir davanın usulden reddedildiğini anlamak için gerekçeye bakmak gereklidir. Son olarak, hüküm fıkrası gerekçe ile sıkı sıkıya bağlıysa bu durumda da gerekçe kesin hüküm teşkil edebilir⁹⁰.

Hükmün gerekçesinde yer alan vakıa tespitlerinin hükmün kapsamında olup olmadığı konusu ise tartışmalıdır. Kural olarak, bir davadaki vakıa tespitleri hükmün gerekçesinde yer alsa bile kesin hükmün kapsamında değildir. Ancak, bazı durumlarda, sadece gerekçede yer alan ancak ikinci davaya etki edecek hususların dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması çerçevesinde kesin hüküm gibi etki göstermesi beklenebilir. Doktrinde, ilk davanın gerekçesinde yer alan bir hukuki sonucun varlığı ikinci davadaki hükmü etkiliyorsa ilk hükümdeki tespitlerin kesin hükmün kapsamında olduğu kabul edilmektedir⁹¹. Örneğin ilk davada iki taraflı bir sözleşmenin batıl olduğu tespit edilerek buna göre hüküm fıkrası kurulmuşsa daha sonra açılan davada da sözleşmenin batıl olduğu kabul edilmelidir.

Medeni yargılama usulünde taraflar sadece hüküm fıkrası ile bağliken idarenin hukuka uygunluğunu denetleyen idari yargı kararlarının sadece hüküm fıkrasının değil, gerekçesinin de bağlayıcı olacağı kabul edilmektedir⁹². Genel İdari Usul Kanunu Tasarısı'nın 65. maddesinde de idari yargı kararlarının gerekçesinin idare tarafından dikkate alınması gerektiğini

⁸⁷ Lütfi Duran; **İdare Hukuku Meseleleri**, İstanbul, 1957, s. 171. Mahkeme ilamlarının, esas itibariyle, hüküm fıkrasının kaziyei muhkeme ifade ettiği, mucip sebeplerin mahiyet ve tesiri haiz olmadığı malumdur.

⁸⁸ Üstündağ, **Kanun Yolları ve Tahkim**, s. 47; Bilge, s. 611; Ansay, s. 362.

⁸⁹ Ansay, s. 362; Domaniç, s. 32.

⁹⁰ Kuru, C. 5, s. 823-824.

⁹¹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 522.

⁹² Uler, s. 70.

belirtmiştir. Emsal yargı kararlarının dikkate alınması başlığını taşıyan maddede “*İdare, faaliyet alanına ilişkin idarî işlemi tesis etmeden önce maddî veya hukukî yönden tesis edeceği işleme benzer nitelikteki işlemler hakkında kesinleşmiş yargı kararının varlığı hâlinde, bu kararın gerekçesini değerlendirek işlem tesis eder*” hükmü yer almaktadır. Danıştay da gerekçeleri bağlayıcı olduğu yönünde kararlar vermiştir⁹³:

“... kesin hüküm halini alan bir yargı kararının sadece hüküm fıkrası itibariyle değil aynı zamanda gerekçesi itibariyle de en başta davanın taraflarını bağladığı, bunların kesin hükme bağlanan bir uyuşmazlığın yeniden tartışılmasını hukuken mümkün kılacak bir olanağa sahip bulunmadıkları ve yargı yerinin de kesin hükümle çözümlenen uyuşmazlık hakkında yeniden karar veremeyeceği açıktır.”

Daha eski bir kararında da Danıştay kesin hüküm halini alan bir yargı kararının sadece hüküm fıkrası itibariyle değil aynı zamanda gerekçesi itibariyle de davanın taraflarını bağladığını ifade etmiştir⁹⁴. Ancak bir kararında Danıştay, “*hüküm fıkrasına zorunlu bir şekilde bağlı olan ve bu nedenle kesin hüküm teşkil eden gerekçeye karşı da lehine hüküm kurulan tarafın temyiz yoluna başvurusu mümkündür*” diyerek gerekçenin hüküm fıkrasıyla sıkı sıkıya bağlı olduğu halleri dikkate almak gerektiğini belirtmiştir⁹⁵.

İdari yargılama usulünde gerekçenin de hüküm fıkrası gibi kabul edilmesi yerinde bir durumdur. İdari yargı, medeni yargılama usulünden farklı bir amaç taşır. Onun bu farklılığı yapılan yargılamanın sonucunda idarenin hukuka uygunluğunu denetleyip onu hukuk devleti idealine yaklaştırmasıdır. Ayrıca, idare hukukunun tedvin edilmemiş içtihatlarla gelişen bir hukuk dalı olması idari yargı kararlarının gerekçelerinin de ayrı ve özel sahip olmasına neden olmuştur.

⁹³ D. 5. D, 06.11.2002, E. 1999/2310, K. 2002/4242, DBB.

⁹⁴ D. 5. D, E. 1993/689, K. 1995/3549, DKD, Sayı 91, s. 102.

⁹⁵ “... mahkemenin hükmü ile, hüküm lehine olan tarafın talebi arasında fark varsa, o tarafın hükmü temyiz etmekte hukuki yararının bulunduğu kabul edildiği gibi, hüküm fıkrasına zorunlu bir şekilde bağlı olan ve bu nedenle kesin hüküm teşkil eden gerekçeye karşı da lehine hüküm kurulan tarafın temyiz yoluna başvurusu mümkündür.” D. 5. D, 16.03.1999, E. 1998/4303, K. 1999/705, DBB.

2. Maddi Anlamda Kesin Hükümün Unsurları

Daha sonra açılan bir davada maddi anlamda bir kesin hükümün varlığından söz edebilmek için çeşitli koşulların varlığı aranmaktadır. Medeni yargılama usulünde maddi anlamda kesin hükümün unsurları HUMK'un 237. maddesinde düzenlenmiştir. Bu unsurlar idari yargılama usulünde de aranır. Kesin hükümün meydana gelmesi için şekli anlamda kesinliğin yanında kanunda sayılı üç şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir⁹⁶. Buna göre, kesin hükme bağlanan dava ile görülmekte olan dava arasında taraf, konu ve sebep birliği olmalıdır. Bu şartlardan birinin eksikliği halinde kural olarak kesin hükümden söz edilemez.

Yargıtay, bazı kararlarında bu üç unsurun birlikte bulunmaması halinde ilk hükümün ikinci davada kesin hüküm oluşturmamasına rağmen güçlü bir delil niteliğinde olduğunu kabul etmektedir⁹⁷.

a. Tarafların Aynı Olması

Bir davada maddi anlamda kesin hükümün varlığından söz edebilmek için aynı konuda ve aynı nedene dayanılarak açılan ikinci davanın tarafları ile ilk davanın tarafları aynı olmalıdır. “*Taraf*” kavramı ile kastedilen, dava ilişkisinde karşılıklı olarak yer alan kişilerdir. Kural olarak, dava sonunda verilen hüküm sadece davanın tarafları hakkında kesin hüküm etkisi gösterir⁹⁸.

Bir dava sonucu verilen karar şekli anlamda kesinleştikten sonra aynı tarafların aynı konu ve aynı sebebe ilişkin uyuşmazlık hakkında tekrar dava açmasına kesin hüküm engeldir⁹⁹. İkinci davadaki taraflarla ilk davadaki

⁹⁶ Bu maddede sadece “kesin hüküm” tabiri kullanılmıştır. Ancak bu madde ile esas olarak maddi anlamda kesin hüküm anlatılmıştır.

⁹⁷ “... kesin delil değilse de, takdir delil olduğuna şüphe yoktur.” Çenberci, s. 37 naklen Mustafa Belgesay, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, C. 2, 2. B, İstanbul, s. 59.

⁹⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 524

⁹⁹ Bilge, s. 601; Üstündağ, s. 573.

taraflar aynı olmalıdır. Ancak her iki davada da tarafların aynı sığata sahip olması şart değildir. Yani, ilk davada davacı konumunda olan ikinci davada davalı konumunda olabilir.

Taraf kavramına davanın taraflarının külli ve cüzi halefleri de dahildir¹⁰⁰. Katılan ise taraf değildir. Müteselsil borçlulardan birine karşı elde edilen kesin hüküm diğer müteselsil borçlulara etki etmemektedir, çünkü müteselsil borçlulardan her biri ayrı taraf sayılmaktadır¹⁰¹. Hükümün kesinleşmesinden önce dava konusu devredilirse ve devredene karşı davanın sürdürölmesi halinde hüküm kesinleşse bile devralan hakkında kesin hüküm oluşmaz¹⁰².

Üçüncü kişilerin kesin hükümle bağlı olmaması kesin hükümün nispi etkisinin bir sonucudur. Başka bir ifadeyle önceki davadaki taraflardan başka kişilerin aynı konu ve nedene dayanarak bir dava açması halinde kesin hüküm itirazı söz konusu olmayacaktır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bunların başında hukuki dinlenilme hakkının ihlal edilmemesi yer alır; çünkü bir kimsenin savunması alınmadan ve mahkemeye delillerini sunma imkânı tanınmadan, ona karşı hasım tarafın iddiasının kabul edilmesi adalet ile bağdaşmaz¹⁰³.

Buna karşılık iptal davalarında, amacın idarenin hukuka uygunluğu ve dolayısıyla kamu yararının sağlanması olduğundan medeni yargılama usulünden farklı bir durum söz konusudur. Daha sonra ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz üzere, iptal kararından sonra farklı taraflar, tekrar aynı konuda dava açarsa yine kesin hüküm söz konusu olacaktır.

¹⁰⁰ Ansay, s. 359; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 524; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 557.

¹⁰¹ Bilge, s. 602; Üstündağ, s. 573.

¹⁰² Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 525

¹⁰³ Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 820. Mahkemelerin artan dava yükünü azaltmak için kesin hüküm ilkesinin uygulama alanını genişleterek bazı hallerde davada taraf olmayanları da kapsamayı yönünde bir eğilim olduğü konusunda bkz. Vestal, "Res Judicata /Preclusion Expansion: Expansion", **CLR**, Sayı 47, 357, 1973-1974, s. 360.

b. Dava Sebebinin Aynı Olması

İlk davadaki dava sebepleri ile ikinci davadaki dava sebeplerinin aynı olması maddi anlamda kesin hükmün ikinci unsurudur. Hakkında kesin hüküm bulunan bir uyuşmazlıkta aynı taraflar, aynı konu hakkında, aynı sebebe dayanarak ikinci kez dava açamazlar. Açılırsa, bu dava kesin hüküm nedeniyle reddedilir.

Dava sebebi ile talep neticesini haklı göstermeye elverişli vasıtalar yani maddi sebepler ile bu vasıtaların hukuki niteliği olan hukuki sebepler anlaşılır¹⁰⁴. Bu noktada “*dava sebebi*” ile kast edilen hukuki sebepler mi yoksa maddi sebepler mi olacaktır?

Kesin hükmün varlığını tespit edebilmek için maddi sebeplerin karşılaştırılması gerekir¹⁰⁵. Zira, yargıç davacının hukuki nitelendirmesi ile bağlı değildir, uyuşmazlığın çözümlenmesi için uygulanacak hukuk kurallarını araştırmak onun görevidir. Buna karşılık, bir uyuşmazlık hakkında kesin hüküm meydana geldikten sonra yeni vakıalara dayanılarak aynı taraflar aynı konu hakkında tekrar dava açabilirler; çünkü iki davada dayanılan vakıalar farklıdır¹⁰⁶.

c. Dava Konusunun Aynı Olması

Kesin hükmün diğer bir koşulu iki davanın da konusunun aynı olmasıdır. Dava konusu (müddeabih), dava ile elde edilmek istenen neticedir¹⁰⁷. Bu bazen maddi bir şey, bazen bir hak bazen de bir hukuki sonuç olarak karşımıza çıkar. İkinci davadaki talep konusunun ilk davadaki

¹⁰⁴ Bilge, s. 604-606; Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 816; Pekcanıtez/Atalay/Özekes, s. 527.

¹⁰⁵ Gürdoğan, s. 79. Konuya ilişkin tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Üstündağ, s. 579-588.

¹⁰⁶ Önen, s. 333.

¹⁰⁷ Örneğin, bir iptal davasının konusu “4077 sayılı Kanun uyarınca 135.000 TL idari para cezası verilmesine ilişkin Polatlı Belediye Encümenince tesis edilen 12.01.2010 gün ve 167 sayılı işlemin iptali” veya tam yargı davasının konusu “12.12.2009 tarihinde meydana gelen olaylara müdahale eden emniyet görevlilerince gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması nedeniyle uğradığım 2.200 TL zararın olay tarihinden itibaren yürütülecek yasal faiziyle birlikte tazminine karar verilmesi” olabilir.

kesin hükmü etkileyecek ve ortadan kaldıracak nitelikte olması halinde dava konusunun aynı olduğu kabul edilir. Bunu tespit edebilmek için ilk davada kesinleşen hüküm ile ikinci davadaki talep sonucunu karşılaştırmak gereklidir¹⁰⁸. İkinci davadaki talep sonucu ilk davada kesinleşen hüküm fıkrasını etkileyecek veya ortadan kaldıracak nitelikteyse dava konusu aynıdır¹⁰⁹.

Kısmi dava açılması halinde konunun aynı olup olmadığının tespiti tartışmalı bir konu olup farklı ihtimalleri göz önüne almayı gerektirir. Buna göre, kısmi davanın kabul edilmesi ve bu hükmün kesinleşmesi halinde geri kalan kısım için açılan davada dava konusu aynı olmadığından kesin hükümden söz edilemez. İlk açılan kısmi davanın davacısının dayandığı hukuki sebebin haklı olmaması nedeniyle ikinci dava reddedilirse dava konusunun aynı olduğunu kabul etmek gereklidir. Yine açılan bir davada talep edilen bir alacak reddedilirse ve bu karar kesin hüküm halini alırsa daha sonra açılacak bir dava ile faiz talep edilirse alacağın mevcut olmadığı kesin hükümle sabit olduğundan davanın reddi gerekir. Buradaki ikinci davanın konusu birinci dava ile aynı değildir ama biri diğerine bağlı olacak derecede yakındır¹¹⁰.

C. MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN ETKİSİ

Bir yargı kararının etkisinin sınırları ve bu kararın uyumsuzluğun taraflarına, üçüncü kişilere veya benzer uyumsuzluklarla etkisinin ne olacağı sorusu bizi kesin hükmün nispi ve mutlak etkisi ayrımına götürmektedir. Özellikle idari yargıda verilen kararlar bakımından kesin hükmün etkisi, başka bir ifadeyle nispi veya mutlak kuvvette olması önem taşımaktadır.

Kesin hüküm ile kişinin herkese karşı ileri sürülebilecek bir durumu tespit ediliyorsa kesin hükmün mutlak etkisinden; yalnız belli kişiler

¹⁰⁸ Bilge, s. 603.

¹⁰⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 527

¹¹⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.527.

arasındaki durumu tespit ediyorsa kesin hükmün nispi etkisinden söz edilir.¹¹¹.

1. Mutlak Etki

Kesin hüküm davanın tarafları dışında üçüncü kişilere karşı da ileri sürülebiliyorsa kesin hükmün mutlak etkisi ve kuvveti söz konusudur. Dolayısıyla mutlak etkiye sahip bir kesin hüküm sadece taraflar için değil; üçüncü kişiler için de bir kanuni gerçektir¹¹².

Yargısal kararların kesin hükmün nispi etkisine sahip olması istisnalar dışında kabul edilen bir durum değildir. Onar, kanunların kesin hükme mutlak bir kuvvet vermekten kaçındıklarını çünkü bir kimsenin uzak kaldığı, görüşünü, iddia ve savunmasını bildirmediği bir yargılama sonucu verilen karar ile bağlı tutulmasının tehlikeli olduğunu ifade etmiştir¹¹³. Gerçekten de delil yetersizliği, takdirde hata, tarafların hileli yola sapması gibi birçok nedenden dolayı hatalı kararların verilmesi mümkündür. Bu nedenle kesin hükmün mutlak etkisinin kabul edilmesi benzer uyuşmazlıklılarda da aynı hataların tekrar edilmesine yol açacak ve adaletten uzaklaşılmasına sebep olabilecektir. Telli, bu durumu “*vasıta uğruna amacın feda edilmesi*” olarak ifade etmiştir¹¹⁴. Domaniç’e göre, “... *kanuni ve kazai adaletin nisbiliği insanın zekâ, ahlak ve hukuk anlayışının muhtelif ve gayrı mükemmel oluşunun kaçınılmaz bir neticesidir*”¹¹⁵. Başka bir ifadeyle, insan zekâsının, ahlak ve hukuk anlayışının farklılıklar göstermesi ve mükemmel olmaması yargılama sonucu verilen kararların nispi etkiye sahip olmasına neden olmuştur.

Bunların yanında, medeni usul hukukunun amacının tarafların arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle sınırlı olması; davanın sonucunun tarafların getirdiği malzemelerle şekillenmesi, üçüncü kişilerin istisnalar

¹¹¹ Onar, C. 1, s. 346.

¹¹² Ragıp Sarıca, **İdari Kaza**, C. 1, İstanbul, 1949, s. 10

¹¹³ Onar, C. 1, s. 346.

¹¹⁴ Telli, s. 105.

¹¹⁵ Domaniç, s. 43.

dışında temyiz yoluna başvurma imkânının olmaması ve hükmün yeni bir hak yaratmayıp tespit edici bir etkiye sahip olması maddi anlamda kesinleşen hükümlere nispi etki tanınmasının nedenleri arasındadır¹¹⁶.

İdari yargılama usulünde ise durum biraz farklıdır. İdari işlemlerin iptali kararlarında idari işlem ortadan kalkacağından iptalin doğuracağı sonuç her zaman aynı olmaz¹¹⁷. Bu durum kesin hükmün nispiyeti prensibine istisna oluşturur, çünkü iptal kararları genellik ifade eder. Bir iptal davasında verilen karar sonucunda bir hukuki işlemin hukuka aykırılığına ve iptaline karar verilmişse böyle bir kararın kesin hüküm etkisinin mutlak olduğu kabul edilir. Bu nedenle, bir hukuki işlem iptal edilmesini gerektirecek kadar sakatsa ve kanuna aykırıysa davacı için ortadan kalkmış olan bu kararın dava açmamış olan diğer kişiler için doğru ve mevcut olduğunu söylemek hukuka aykırı olacaktır. Bu durum özellikle genel düzenleyici işlemlerin iptalinde söz konusudur. Kaldı ki, hukuka aykırı bir kararı uygulamaya devam etmek idarenin hukuka bağlılığı ilkesine de aykırıdır¹¹⁸.

2. Nispi Etki

Hükümde var olan sonucun sadece taraflar arasında değil; taraflardan biriyle üçüncü şahıslar arasında da mutlak olarak kabul edilip edilmeyeceği sorunu bizi nispi etkiye götürür¹¹⁹. Bir davada uyuşmazlık hakkında kesin hüküm verildikten sonra, kesin hüküm sadece o davanın tarafları arasında ileri sürülebiliyorsa, üçüncü kişileri bağlamıyorsa nispi etkiden söz edilir. Buna göre, kesin hüküm haline gelmiş bir karar aynı nitelikteki bütün uyuşmazlıklara uygulanamaz¹²⁰. Ancak bu durum kesin hükmün bir kanuni gerçeklik olduğu gerçeğini değiştirmez ve davanın tarafları gibi üçüncü kişiler de bu gerçeklik niteliğinin aksini iddia edemezler.

¹¹⁶ Alangoya/ Yıldırım/ Yıldırım, s. 557.

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. II. Bölüm

¹¹⁸ Onar, C. 1, s. 347.

¹¹⁹ Domaniç, s. 40.

¹²⁰ Ansay, s. 366; Telli, s. 105.

Kesin hükmün nispiğini ileri süren bu görüş sözleşme teorisiyle açıklanmaktadır¹²¹. Medeni yargılama usulünde, kural olarak kesin hükmün nispi etkisi benimsenmiştir.

İleride çalışmamızda ayrıntılı şekilde yer vereceğimiz üzere idari yargı yerlerinde açılan iptal davalarında ise yalnızca davacıyı ilgilendiren idari işlemlerin iptali halinde bu kararın kesin hüküm etkisinin nispi olduğu; genel nitelikteki idari kararların (yönetmelikler gibi) iptali halinde ise bu kararların etkilerinin mutlak olduğu kabul edilmektedir¹²². Ayrıca, idari yargılama usulünde iptal davalarının reddi ve tam yargı davaları sonucu verilen kararlar kesin hükmün nispi etkisine sahiptir.

Ç. MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKMÜN SONUÇLARI

Maddi anlamda kesin hüküm, olumsuz ve olumlu olmak üzere iki sonuç meydana getirir. Kesin hükümden sonra aynı konuda ikinci kez dava açılmaması “*olumsuz sonuç*”u ve kesin hükmün içeriğinin sonraki davalarda yargı yerlerini bağlaması ve ispatına gerek olmadan kesin delil teşkil etmesi ise “*olumlu sonuç*”u oluşturur.

1. Olumsuz Sonuç

Kesin hüküm, ilişkili bulunduğu konuda uyuşmazlığı sona erdirir. Aynı uyuşmazlığa ilişkin bir kesin hükümden sonra ikinci kez dava açılmaması maddi anlamda kesin hükmün olumsuz sonucudur. İkinci kez açılan dava kesin hüküm nedeniyle reddedilir¹²³. Bir uyuşmazlık kesin hükme bağlandıktan sonra bu uyuşmazlığın hukuki durumunu değiştiren yeni bir

¹²¹ Gürdoğan, s. 83.

¹²² Telli, s. 106.

¹²³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 528; Üstündağ, s. 570.

kanun veya içtihadı birleştirme kararı çıksa bile hükmün kesinliğini etkilemez ve buna dayanarak yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilemez¹²⁴.

Açılan bir davada kesin hükmün bulunmaması bir yargılama şartıdır. Bu nedenle taraflar itiraz etmeseler bile yargıç kesin hükmün varlığını re'sen dikkate alır. Mahkeme kesin hükmün varlığını tespit ettiğinde yargılama şartının yokluğundan dolayı davayı reddeder¹²⁵.

2. Olumlu Sonuçları

Kesin hüküm, hukuki ve adli bir gerçeklik ifade ettiği için taraflar yönünden bir kesin delildir ve yargı yerlerini bağlar¹²⁶. Lehine kesin hüküm teşkil eden tarafın bu hükmün kendisine tanıdığı hakları hiçbir müdahale olmaksızın kullanabilmesi kesin hükmün olumlu sonucu olarak karşımıza çıkar. Lehine kesin hüküm teşkil eden taraf bu hükmün kendisine tanıdığı hakların doğurduğu sonuçlar hakkında dava açabilir. Örneğin bir gayrimenkulün maliki olduğu kesin hükümle tespit edilen kimse gayrimenkule yapılan tecavüzlerin menini talep hakkını kazanır. Bu hususta açılacak davalara kesin hüküm delil vazifesinde olur. Taraf, hükmün icrasını devletten isteyebilir.

Ayrıca, kararın içeriğinin, tarafları ve mahkûm olanları bağlaması ve lehine karar verilen kimsenin hakkının inkâr edilememesi de kesin hükmün olumlu sonucudur¹²⁷. Bunların ötesinde, Anayasa'nın 138. maddesine göre yasama ve yürütme organı ile idare de kesin hükümle bağlıdır, bunları değiştiremez veya yerine getirilmesini geciktiremez.

Kesin hüküm aynı zamanda bir fiili karine oluşturur. Dolayısıyla, kesin hükümle tespit edilen hususların aksini iddia eden kişi bu iddiasını ispatlamalıdır¹²⁸.

¹²⁴ Gürdoğan, s. 52.

¹²⁵ Çenberci, s. 20-24.

¹²⁶ Önen, s. 333.

¹²⁷ Domaniç, s. 4; Üstündağ, s. 571.

¹²⁸ Gürdoğan, s. 51.

VII. KESİN HÜKMÜN İSTİSNALARI

Kesin hüküm daha sonra açılan davalar bakımından bütün mahkemeleri bağlar. Şekli anlamda kesinleşmiş olan bir karar üzerinde artık bir değişiklik yapılamaz. Hatta yargıç sonradan bir yanlışlığın farkına varsa bile bu kararı düzeltemez. Kesin hükmün iptal davası ile bertaraf edilmesi mümkün olmadığı gibi, kesin hüküm yasama organının tasarrufu, yargı organının içtihadı veya hükümden sonraki ikrar ile de kaldırılamaz. Ancak kanunlarla bu genel prensip yumuşatılmış ve bazı istisnalar getirilmiştir. Kesin hükmün istisnalarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Karar tavzihi (kararın açıklanması): Karar tavzihi, teknik anlamda bir kanun yolu değildir; ancak kararın yeniden yargı yerince gözden geçirilmesini sağlar. İYUK'un 29. maddesinde düzenlenmiştir¹²⁹. Hükmün anlamında tereddüt duyulması halinde başvurulacak bir yoldur. Hükmü veren mahkemenin iradesinin daha açık, kolay ve anlaşılır bir hale getirilmesini sağlar. Hükmün açık olmadığı hallerde taraflar hükmü veren mahkemeye başvurarak bunun açıklamasını isterler. Karar tavzihi bir üst mahkemeden istenmeyeceği gibi hükmün kesinleşmesini de ertelemez¹³⁰.

Yanlışlıkların Düzeltilmesi: Teknik anlamda bir kanun yolu değildir. İYUK'un 30. maddesinde düzenlenmiştir. Hükümde tarafın adı, sıfat ve talep sonucuna ilişkin yanlışlıklar ile hüküm fıkrasındaki hesap hatalarının düzeltilmesini ve bu düzeltme kararının esas ilamın altına yazılmasını sağlar.

¹²⁹ “2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 29. maddesinin 1. fıkrasınca, Danıştay, Bölge İdare mahkemeleri İdare ve Vergi Mahkemelerince verilen kararlar yeterince açık değilse, yahut birbirine aykırı hüküm fıkraları taşıyorsa, taraflardan herbirinin kararın açıklanmasını veya aykırılığın giderilmesini isteyebileceği hükme bağlanmıştır. Kararın açıklanması ile güdülen amaç, kararın belirsiz ve açık olmayan taraflarını veya birbirine aykırı görünen hüküm fıkralarını ortadan kaldırmak ve onun gerçek anlamını meydana çıkarmak suretiyle yerine getirilmesini kolaylaştırmaktır. Bu yolla kararın gerçek anlamından başka türlü yorumlanması, anlamının değiştirilmesi önlenmiş olur. Açıklama yolu ile daha önce verilen bir kararın değiştirilmesi olanağı yoktur. Esasen açıklama müessesesi 2577 sayılı Yasada bir kanun yolu olarak sayılmamıştır”. D. 3. D, 19.10.1993, E. 1993/1194, K. 199 /2853, HTS.

¹³⁰ Zehra Odyakmaz, **Türk İdari Yargılama Usulünde Kararlara Karşı Başvuru Yolları**, Alfa Yayınları, Ankara, 1993, s. 98; Çağlayan, Kanun Yolları, s. 159.

Bu yolla hükmün değiştirilmesi veya yeni bir hüküm verilmesi mümkün değildir¹³¹.

Yargılamanın Yenilenmesi (iade-i muhakeme): Kesinleşmiş bir karara karşı öngörülen kanun yolu olduğu için olağanüstü kanun yolu olarak nitelendirilir. İYUK'un 53. maddesinde düzenlenmiştir. Bu kurumun amacı hatalı bir kesin hükmü bertaraf ederek yerine doğru bir karar vermektir¹³². Hükmün kesinleşmesinden sonra kararın gerçeğe aykırı olduğu ve yeniden bir muhakemenin yapılmasını haklı gösterecek önemde bir hatanın yapılmış olduğu anlaşılabilir. Bu durumda ortada bir kesin hüküm vardır denilerek, karara dokunulmaması, başka bir haksızlık teşkil eder. Kanunda sayılan bazı sebeplere dayanarak kararın gerçeğe aykırı olduğu iddiasıyla kesin hükmün ortadan kaldırılarak davanın yeniden görülmesi ve aynı konu hakkında yeni bir hüküm verilmesi mümkündür¹³³. Belli koşulların varlığı halinde sınırlı olarak başvurulabilir bir yoldur¹³⁴.

Kanun Yararına Bozma: Kanun yararına temyiz "*Kanun Yararına Bozma*" başlığı altında İYUK m. 51'de düzenlenmiştir. Bölge idare mahkemesi kararları ile ilk derece mahkemeleri ile Danıştay'ca ilk derece mahkemesi olarak verilip temyiz incelemesinden geçmeden kesinleşen kararlar kanun yararına temyiz konusunu oluştururlar. Kanun yararına bozma talebinde bulunma yetkisi Danıştay Başsavcısı'na aittir. Başsavcı bu yetkiyi kendiliğinden veya ilgili bakanlıkların göstereceği lüzum üzerine kullanır. Bu usul belli bir süreyle sınırlanmamıştır. Kanun yararına temyiz başvurusu sonucunda tarafların hukuki durumu etkilenmez. Bozmaya konu olan kararın kesin hüküm niteliği devam eder. Bu bozma kararının amacı sonraki uygulamalarda yol göstermektir. Bozma kararı verilirse bu karar

¹³¹ Ramazan Çağlayan; **İdari Yargıda Kanun Yolları**, 2. B, Asil Yayınları, Ankara, 2002, s. 163.

¹³² Üstündağ, **Kanun Yolları ve Tahkim**, s. 83; Odyakmaz, s. 93.

¹³³ Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 130.

¹³⁴ İdari Yargılama Usulü Kanununda (m. 53) ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununda (m. 64) "yargılamanın yenilenmesi" başlığı; hukuk usulü muhakemeleri kanununda "iadei muhakeme" (m. 455 vd.) başlıkları altında yer alan kurum farklı isimler kullanılsa bile aynı hükümleri içermektedir.

Resmi Gazete’de yayımlanır. Verilen kararlar hakkında karar düzeltme veya yargılamanın yenilenmesi yollarına başvurulmaz¹³⁵.

IV. KESİN HÜKÜM İTİRAZI

Maddi anlamda kesin hüküm kanuni gerçeklik vasfını almış bir yargısal kararın yeniden mahkeme önüne gelmesine mani olmaktır. Nitekim, açılan bir dava hakkında kesin hüküm bulunmaması olumsuz dava şartları arasında yer almaktadır¹³⁶. Yargıç, önündeki uyuşmazlık hakkında kesin hükmün varlığını her zaman re’sen dikkate alamaz. Taraflar da kesin hüküm itirazında bulunarak yargıcın önündeki uyuşmazlığın dava şartlarının noksanlığı nedeniyle görülemeyeceğini iddia etmesi ve kesin hüküm itirazında bulunması mümkündür.

Kesin hüküm itirazı, bir davadaki hukuki uyuşmazlığın daha önce bir kesin hükümle halledilmiş olması nedeniyle mahkemece yeniden incelenmesine mani olan usuli bir itirazdır. Buna göre, bir dava karara bağlanıp hükmü kesinleştikten sonra aynı taraflar arasında, aynı konuda ve aynı dava sebebine dayanılarak yeni bir dava açılamaz; açılması halinde ikinci dava kesin hüküm itirazı ile karşılaşır ve dava kesin hükümden dolayı esasa girilmeden reddedilir¹³⁷.

¹³⁵ Odyakmaz, s. 92.

¹³⁶ Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı Sempozyumu**, (erişim) [http:// www.danistay.gov.tr](http://www.danistay.gov.tr), 22.03.2010; Bir Yargıtay kararında dava şartı şöyle açıklanmıştır: “Dava şartları, mahkemenin davanın esası hakkında yargılamada bulunabilmesi için gerekli olan şartlardır. Diğer bir anlatımla; dava şartları gerçekleşmeden bir davanın esası incelenemez. Mahkeme, hem davanın açıldığı günde, hem de yargılamanın her aşamasında dava şartlarının tamam olup olmadığını kendiliğinden araştırıp, inceler ve bu konuda tarafların istem ve beyanları ile bağlı değildir. Dava şartları dava açılmasından, hüküm verilmesine kadar var olmalıdır. Dava şartlarından bazıları olumlu (davanın açılması sırasında var olması gerekli); bazıları ise olumsuz (davanın açılması sırasında bulunmaması gereken) şartlardır. Dava şartlarının dava açıldığı günde bulunmaması ya da bu şartlardan birinin yargılama aşamasında ortadan kalktığı öğrenilmesi durumunda davanın mesmu (dinlenebilir) olmadığından reddi gerekir”. Y. HGK, 18.06.2008, E. 2008/21-428, K. 2008/442.

¹³⁷ Kuru, C. 5, s. 5057; Pekcanıtez/Atalay/Özekes, s. 529.

Taraflar kesin hüküm itirazından feragat edemezler. Kesin hüküm itirazı ilk derece mahkemesinde ileri sürülmemiş olsa bile, temyiz veya karar düzeltme aşamasında veya bozmadan sonra ileri sürülebilir. Bu bakımdan usuli kazanılmış hakkın istisnasıdır¹³⁸.

Kesin hüküm bir dava şartı olduğundan idari yargıç tarafından re'sen göz önünde bulundurur. Ancak, yargıcın önündeki uyuşmazlığın daha önce bir kesin hükümle sonuçlanmış olup olmadığını her olayda tek tek araştırıp incelemesi mümkün değildir. Özellikle de ilk inceleme aşamasında uyuşmazlık sadece davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü olgular açısından incelenebilmekte, ancak davalı tarafından *“uyuşmazlık hakkında verilmiş bir kesin hükmün varlığı nedeniyle davanın görülemeyeceği”* iddiası söz konusu olursa yargıç bir kesin hükmün varlığından haberdar olarak bu kesin hükmü dikkate alabilmektedir. Bu nedenle, genellikle, yargı yerinin önüne gelmiş bir uyuşmazlıkta kesin hükmün varlığının tespit edilmesi kesin hüküm itirazının yapılmasına bağlıdır.

Bu noktada, Telli'nin idari yargıcın kesin hükmün varlığını ilk inceleme nedenlerinden önce göz önünde bulunduracağına ilişkin görüşüne katılmak mümkün değildir¹³⁹. Yukarıda belirttiğim nedenlerle, uygulamada, idari yargıç kesin hükmün varlığından ancak davanın esası görüşülürken haberdar olabilecektir.

Önüne gelen bir davada kesin hükmün varlığını tespit eden yargıcın nasıl davranacağı ise maddi anlamda kesinliğin hukuki niteliğine ilişkin kuramların farklılığına göre değişmektedir. Örneğin, maddi hukuk kuramına göre, davanın esasına girmesi ve kesin hükme uygun yeni bir karar vermesi gereklidir. Usul hukuku kuramının taraftarlarına göre ise yargıcın esasa girmemesi gereklidir. Zira yeni bir karar vermekle kesin hükmün amacına aykırı olarak çelişik bir karar verilebilir.

Türk hukukunda kesin hüküm itirazının dava şartlarına ilişkin usulü bir itiraz olduğu kabul edilmektedir. Buna göre, daha önce hakkında kesin

¹³⁸ Y. HGK, 01.10.1997, E. 1997/14-516, K. 1997/751, HTS

¹³⁹ “Kesin hüküm 74. maddede sayılan ilk inceleme durumlarından önce gelmektedir.” (521 sayılı Danıştay Kanunu’nun 74. maddesi) Telli, s. 117

hüküm verilmiş bir uyuşmazlık tekrar mahkeme önüne gelirse, yapılan itiraz, hakkın varlığı konusunda değil, mahkemenin bu uyuşmazlığı esastan inceleyip inceleyemeyeceği konusunda olur. Mahkeme kesin hüküm itirazı yapılırca sadece iddia edilen hususta kesin hükmün varlığı konusunda bir inceleme yapacaktır¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Gürdoğan, s. 61-63.

İKİNCİ BÖLÜM

DİĞER YARGI KOLLARI VE İDARİ YARGI

I. YARGILAMA USULÜ HUKUKU

Hukuk, toplumda kişiler arası ilişkileri düzenleyen ve devlet gücüyle kendisine uyulması yaptırıma bağlı kılınmış kurallar bütünüdür¹⁴¹. Bu kurallar kamu hukuku ve özel hukuk olarak ikiye ayrıldığı gibi maddi hukuk ve şekli hukuk olmak üzere de ikiye ayrılabilir. Maddi hukuk, toplumu bir araya getiren kişilerin durumlarını ve birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenlemekte, onlara haklar tanıyıp ödevler yüklemektedir. Şekli hukuk ise maddi hukukça tanınmış olan hakların korunmasını ve gerçekleşmesi konusunu düzenlemekte ve yargılama usulü hukukunu meydana getirmektedir¹⁴².

Yargılama usulü hukuku, maddi hukukça belirlenen hak ve yükümlülüklerin nasıl gerçekleştirileceği konusunu düzenleyen; bunun şartlarını, şekillerini ve yöntemini belirleyen hukuk normlarının bütünüdür¹⁴³. Ancak, uyuşmazlıkların yargı önünde çözümlenmesi sırasında izlenecek usul kurallarını belirten usul kavramı yargı kavramından daha dar bir anlam taşır. Bunun nedeni, yargı kavramının hem uyuşmazlıkların çözümünde izlenecek usul kurallarını hem de yargı yerlerinin kuruluş ve işleyişini ifade etmesidir¹⁴⁴.

¹⁴¹ Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 274.

¹⁴² Bilge, s. 2-5.

¹⁴³ Nevzat Toroslu, Metin Feyzioğlu; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2006, s. 1. Başka bir ifadeyle, “devlet eliyle adaletin dağıtılması konusunu düzenleyen kaideler toplamı”dır. Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 46.

¹⁴⁴ Kamil Mutluer, **Vergi Genel Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 342.

Kamu hukukunun bir dalı olan yargılama usulü hukuku¹⁴⁵ uyuşmazlıkların önceden belirlenmiş şekil ve usullere uygun olarak çözülmesini sağlayıp yargılamanın tarafları arasında eşitliği ve adil yargılanmayı garanti altına almakta ve gerçeğin tespit edilmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece, yargıya inanç kuvvetlenmekte ve olası keyfiliklerin önüne geçilmektedir.

Mahkemelerin teşkilatlanması ve yargılama sırasında bazı usul kurallarına uyma zorunluluğu sadece kanunların düzenlemesine bırakılmamış ayrıca Anayasalarda da düzenlenerek teminat altına alınmıştır¹⁴⁶. Örneğin, mahkemelerin görev ve yetkileri, bağımsızlıkları, hakimlik teminatı, iddia ve savunmanın serbestliği, yargılamanın açıklığı gibi konular anayasalarda düzenlenmiştir.

Yargılama usulü hukukunun konusu zaman içerisinde genişlemiştir. Konusu, başlarda, sadece özel hukuk ilişkilerinden doğan ihtilafların çözülmesi ve suçların cezalandırılması iken, bugün hukuk devleti olmanın bir gereği olarak, idari faaliyetlerin ve kısmen yasama faaliyetlerinin yargısal denetimini de kapsamaktadır¹⁴⁷. Türk hukukunda, amaçları ve görevleri birbirinden farklı hukuk yargılama usullerinin varlığını Anayasa Mahkemesi bir kararında şöyle açıklamıştır¹⁴⁸:

“.....yargılama yöntemlerini, yargı yerine ve uyuşmazlığın tür ve niteliğine göre daha açık bir anlatımla konuları olan davaların nitelik ve amaçlarına göre saptanır. Hukuk davalarında tarafların istenci; ceza davalarında Mahkemenin serbestçe yürütülmesi ilke iken, kamu yararı amacıyla yürütme ve yönetimin yasalara uygun davranarak hukuka bağlılığına sağlayan idari davalarda yargı yerinin yönlendirdiği kendine özgü yargılama yöntemi söz konusudur”.

¹⁴⁵ Nur Centel, Hamide Zafer; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. B, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1. Yargılama hukukunun hukuk dalları arasındaki yeri ve yargılama hukuku kurallarının uygulanışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bilge, s. 11-24.

¹⁴⁶ Bilge, s. 6.

¹⁴⁷ Bilge, s. 6.

¹⁴⁸ Any. M, 01.10.1991, E. 1990/40, K. 1991/3, DBB.

Hukuki nitelikleri bakımından bir bütün teşkil eden yargısal faaliyetler maddi hukuk dallarına göre ayrı yargılama usullerine tabi kılınmışlardır¹⁴⁹. Buna rağmen temel ilkeleri bütün yargılama usulleri için geçerli olabilen bir usul genel teorisi mevcut olduğundan “*muhakemenin özünde tek*” olduğunu söyleyebiliriz¹⁵⁰.

II. YARGI KOLU ÇEŞİTLERİ VE KARARLARININ KESİN HÜKÜM NİTELİĞİ

İdari yargılama usulünde kesin hüküm kurumunun varlığını ayrıntılı bir şekilde incelemeye geçmeden önce idari yargının hukuk sistemimizdeki yerini daha iyi anlayabilmek ve diğer yargılama kollarıyla karşılaştırmak amacıyla bu başlık altında yargı kollu çeşitlerinden kısaca bahsedilecek ve kesin hükmün bu yargılama kollarındaki görünümü hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Genel olarak her yüksek mahkeme alt düzey mahkemeleriyle birlikte bir yargı düzeni oluşturmakta ve yargı düzenine yargı kolu veya yargı çeşidi denilir¹⁵¹. Bazı hukukçular yargı kolu kavramını geniş bazıları ise dar biçimde yorumlarlar.

Yargı kollarını dar biçimde yorumlayan hukukçulara göre hukuki nitelikleri bakımından bir bütün olan işler aynı yargı kolu altında toplanır ve bunlara o yargı koluna özgü kurallar uygulanır. Bu görüşe göre ceza yargısı da ayrı bir yargı koludur. Yargı kollarını geniş biçimde yorumlayan hukukçulara göre ise bazı yargı organlarının belli uyumsuzluklar hakkında yetkileri olmaları o kuruluşların ayrı ve bağımsız bir yargı kolu oluşturduğu anlamına gelmez. Bağımsız bir yargı kolunun meydana gelmesi için bu

¹⁴⁹ Buna “yargı çeşidi” veya “yargı kolu” da denmektedir. Kuru/Arslan/Yılmaz,s. 59.

¹⁵⁰ Örneğin, HUMK’da yer alan “muhakemenin sür’at ve intizamı” ilkesi (m. 77); “ tarafların muhakeme adabı dışına çıkmamaları” ilkesi (m. 78) bütün muhakemeler yönünden geçerli olan ilkelere dir. Toroslu/ Feyzioğlu, s. 1.

¹⁵¹ Vahap Darendeli, **Adli Yargı Yerlerinde Görülen İdari Uyuşmazlıklar Ve Davalar**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 80.

organların kendine özgü son bir denetleme organı bulunmalıdır. Örneğin, ülkemizde idari davalar ve vergi davaları son olarak Danıştay'da görüldüğü için bu alan idari yargı kolunu meydana getirir¹⁵². Mutluer de bir yargı kolunun bağımsızlığının sadece hukuki nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan işlerin ayrı bir yargılama usulüne tabi olması biçiminde değil, bağımsız bir yüksek mahkemenin denetimine tabi tutulmaları şeklinde anlaşılması gerektiği görüşündedir¹⁵³. Buna karşılık, Arslan ve Tanrıver hukuki nitelikleri bakımından bütünlük gösteren uyuşmazlıkları aynı yargı kolu içinde toplayarak incelemiştir¹⁵⁴.

Türk yargı sistemi farklı yazarlarca yukarıda belirtilen değişik görüşler dikkate alınarak çeşitli şekillerde yargı kollarına ayrılmaktadır. Buna göre, hukuki nitelikleri bakımından bir bütünlük gösteren uyuşmazlıklar aynı yargı kolu içine toplanırsa şöyle bir ayırım söz konusu olacaktır¹⁵⁵: Anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, uyuşmazlık yargısı, seçim yargısı ve hesap yargısı. Diğer bir ayırım ise yüksek mahkemelere bakılarak yapılmaktadır¹⁵⁶. Buna göre, yargı sistemi beş bölüme ayrılır. Bunlar, Anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, askeri adli yargı ve askeri idari yargıdır.

Anayasa Mahkemesi ise Anayasa'da yüksek yargı organları ve yargı düzenlerinin tek tek sayılmış olduğu görüşündedir. Buna göre, Anayasa'nın "*yargı*" bölümünün "*Yüksek Mahkemeler*" başlığını taşıyan ikinci ayırmda düzenlenmiş olan Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi ile Anayasa yargısı, adli yargı, askeri ceza yargısı, genel idari yargı, askeri idari yargı ve uyuşmazlık yargısı ihdas edilmiştir¹⁵⁷.

Bunların dışında Kalabalık, Türk yargı sistemini Anayasa yargısı, adli yargı, ceza yargısı ve idari yargı olmak üzere dört bölüme ayırmıştır¹⁵⁸.

¹⁵² Mutluer, s. 344.

¹⁵³ Mutluer, s. 345.

¹⁵⁴ Ramazan Arslan, Süha Tanrıver, **Yargı Örgütü Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 45.

¹⁵⁵ Arslan/Tanrıver, s. 45.

¹⁵⁶ Yıldırım, s.1.

¹⁵⁷ Any. M., 11.07.1991, E. 1990/39, 1991/21, RG. 23.5.1992.

¹⁵⁸ Kalabalık, s. 13;

Yılmaz, yargının ana bölümlerini Anayasa yargısı, idari yargı, adli yargı ve uyuşmazlık yargısı olarak dörde ayırmıştır¹⁵⁹. Önen ise, Türk yargısını, genel yargı (adalet yargısı), Anayasa yargısı ve idari yargı olarak üç ana bölüme ayırarak incelemiştir. Yazar Askeri İdari yargıyı idari yargı içinde ve askeri ceza yargısını da ceza yargısı içinde değerlendirmiştir¹⁶⁰.

Aşağıda genel hatlarıyla uyuşmazlık konularına göre yapılan ayırım dikkate alınarak yargı kolları ve bu yargı kollarına ait nihai kararlarının teşkil ettiği kesin hüküm kısaca açıklanacaktır.

1. Anayasa Yargısı

Anayasa yargısı, geniş anlamda, Anayasaya uygunluğun sağlanmasına yönelik hukuki işlerdir¹⁶¹. Anayasa yargısı, Anayasa Mahkemesinin Anayasa Mahkemesi sıfatı ile Yüce divan sıfatıyla baktığı işlerdeki yargısal faaliyetidir. Kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetler. Anayasanın 146 ve 153. maddeleri arasında düzenlenmiştir. 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'da düzenlenen özel yargılama usulünü uygular.

Anayasa Mahkemesi kararları kesin hüküm bakımından incelenmeye değer bir özellik gösterirler. Anayasa'nın 153. maddesinin ilk fıkrasında Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının kesin olduğu belirtilmiştir. Gerçekten de Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı olağan kanun yolu öngörülmemiş olduğundan bu kararlar verildiği anda şekli anlamda kesin hüküm haline gelirler. Ancak maddi anlamda kesin hüküm olup olmadıkları konusu tartışmalıdır. Şöyle ki, Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasına göre, *"Anayasa mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararlarının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün*

¹⁵⁹ Yılmaz, s. 749.

¹⁶⁰ Önen, s. 3-4.

¹⁶¹ İsmail Köküarı, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri Ve Nitelikleri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 3.

Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz". Böylece maddi anlamda kesin hükmün varlığı belli bir süreyle sınırlandırılmıştır. Aradan on yıl geçtikten sonra aynı kanun hakkında tekrar Anayasa Mahkemesi'nde dava açılabilir¹⁶².

2. Adli Yargı

Adli yargı en geniş uygulama alanı olan yargı koludur. Yüksek mahkemesi Yargıtay'dır. Anayasa'nın 154. maddesinde düzenlenmiştir. Kendi içinde ceza yargısı ve medeni yargı olmak üzere ikiye ayrılır.

a. Ceza Yargısı

Ceza yargısı¹⁶³, genel ceza yargısı ve askeri ceza yargısı olmak üzere ikiye ayrılır. Genel ceza yargısı devlet organlarının ceza kanunun ihlal edilip edilmediğini, ihlal edene ne ceza verileceğini ve yargılamanın nasıl yapılacağını belirlemeye yönelik faaliyetleri kapsar¹⁶⁴. Genel ceza yargısı, ilk derece yargı yerleri olarak faaliyet gösteren ceza mahkemeleri ile üst derece mahkemesi olan Yargıtay'dan oluşur. Kuralları, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmiştir¹⁶⁵.

Anayasa'nın 156. maddesinde düzenlenmiş olan askeri ceza yargısı, askeri mahkemelerin ceza hukuku alanındaki yargısal faaliyetlerini konu alan yargı çeşididir. Temel işlevi, ülkeyi iç ve dış düşmanlardan korumak olan ordu, bu görevi gereği gibi yerine getirebilmek için sivil düzenden farklı bir hiyerarşik yapılanma ve disipline sahiptir. İşte bu nedenle bu kişiler arasındaki ceza hukukunu ilgilendiren ilişkiler farklı bir yargı düzenine tabi kılınmışlardır¹⁶⁶. Yüksek mahkemesi Askeri Yargıtay olan askeri ceza yargısı

¹⁶²Köküsarı, s. 209.

¹⁶³ Ayrıca, "ceza usulü hukuku", "ceza muhakemeleri usulü" veya "ceza muhakemesi hukuku" denir.

¹⁶⁴ Centel/Zafer, s.1.

¹⁶⁵ Arslan/ Tanrıver, s. 79-80.

¹⁶⁶ Darendeli, s. 91.

genel askeri ceza yargısı ve askeri disiplin ceza yargısı olmak üzere ikiye ayrılır¹⁶⁷.

Ceza yargılaması sonucunda verilen kararların şekli anlamda kesinleşmesi hakkında ilk bölümde şekli anlamda kesin hükme ilişkin verdiğimiz bilgileri tekrar edebiliriz. Ceza yargılaması sonucunda verilen kararlar şekli anlamda kesinleştikten sonra maddi anlamda da kesin hüküm teşkil ederler. Ceza muhakemesi açısından bu durumun iki önemli sonucu olduğu kabul edilmektedir¹⁶⁸. Bunlar hükmün infaz edilebilmesi ve kesin hükmün “önleme” etkisidir. Önleme etkisine göre bir kişi fiilinden dolayı yargılanmış ve hakkında verilen karar kesinleşmişse bu kişi aynı fiilden dolayı şüpheli, sanık veya hükümlü sıfatına sokulamaz. Bu kurala “*ne/hon bis in idem*” yani “*aynı fiilden dolayı iki kez olmaz*” ilkesi denmektedir. Bu kuralın uygulanması için fiil ve kişinin aynı olması aranmaktadır¹⁶⁹.

b. Medeni Yargı

Medeni yargı, hukuk mahkemelerinin özel hukuk alanında göstermiş oldukları yargısal faaliyetlerdir¹⁷⁰. Başka bir ifadeyle, genel olarak hukuk mahkemelerinin özel hukuk alanında göstermiş oldukları çekişmeli veya çekişmesiz yargı faaliyetleri medeni yargının konusunu oluşturur¹⁷¹. Medeni yargı ilk derece mahkemeleri olarak faaliyet gösteren sulh hukuk, asliye hukuk, asliye ticaret ve diğer özel hukuk mahkemeleri ile üst derece yargı yeri olarak faaliyet gösteren Yargıtay tarafından yerine getirilir¹⁷². Medeni yargılama usulünde kullanılacak olan kurallar, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) ile düzenlenmiştir.

Medeni yargılama sonucunda verilen nihai kararların kesin hüküm teşkil etmesi hakkında ilk bölümde ayrıntısıyla verdiğimiz bilgiler geçerlidir.

¹⁶⁷ Arslan/ Tanrıver, s. 114-116.

¹⁶⁸ Yener Ünver, Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet Yayınları, Ankara, 2010, s. 683.

¹⁶⁹ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Erem, s. 37-52.

¹⁷⁰ Arslan/ Tanrıver, s. 54.

¹⁷¹ Darendeli, s. 83.

¹⁷² Arslan/ Tanrıver, s. 53-55.

3. İdari Yargı

İdari yargı, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin, idari faaliyetleri dolayısıyla çıkan uyuşmazlıklarının çözüldüğü yargı koludur. İdari yargı düzeni Fransa’da doğmuş ve gelişmiştir¹⁷³. Bu sistem İtalya, İspanya, Portekiz, Mısır, Lübnan, Almanya, Belçika gibi birçok ülkede ve Türkiye’de de benimsenmiştir.

Hukuk sistemimizde, idari yargı kendi içinde “*askeri idari yargı*” ve “*genel idari yargı*” olarak ikiye ayrılır.

a. Genel İdari Yargı

Genel idari yargı ile askeri idari yargının dışında kalan idari yargı alanı ifade edilir¹⁷⁴. İdari yargının çözmesi öngörülen uyuşmazlıklar ise idari uyuşmazlıklar ve vergi uyuşmazlıkları olarak ikiye ayrılır. İdari uyuşmazlıklara uygulanacak olan kurallar İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda, vergi uyuşmazlıklarına uygulanacak olan kurallar ise Vergi Usul Kanunu’nda düzenlenmiştir.

İdari yargı yerleri idare mahkemeleri, vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay’dır. Danıştay hem bir yüksek mahkeme hem de bir ilk derece yargı yeridir. İdare ve vergi mahkemeleri ilk derece yargı yerleridir. Bölge idare mahkemeleri ise, hem idare ve vergi mahkemelerinin tek yargıyla verdikleri kararlara karşı temyiz yeri olarak görev yapar hem de idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını giderir.

Genel idari yargının özellikleri ve idari yargılama usulü ileride daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir¹⁷⁵.

¹⁷³ Onar, C.1, s. 64-65.

¹⁷⁴ Arslan/ Tanrıver, s. 135.

¹⁷⁵ Bkz. İkinci Bölüm, III. Kısım

b. Askeri İdari Yargı

Askeri idari yargı, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkları ilk ve son derece mahkemesi olarak çözümler. Askeri idari yargının yüksek mahkemesi Askeri Yüksek İdare Mahkemesidir. Yargılama kuralları Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ancak bu kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde 2577 sayılı İYUK ile 1086 sayılı HUMK'un bazı hükümleri askeri idari yargıda uygulanır¹⁷⁶.

Askeri idari yargı kararlarının kesin hüküm teşkil etmesi genel idari yargı kararlarında olduğu gibidir.

4. Uyuşmazlık Yargısı

Anayasa'nın 158. maddesinde düzenlenmiş olan Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idari ve askeri yargı mercileri arasında görev ve hüküm uyuşmazlıklarını inceleyip kesin bir şekilde çözüme kavuşturmaktadır. Uyuşmazlık mahkemesi Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi yargılarından oluşan karma yapılı bir kuruluştur. Uyuşmazlık mahkemesi hukuk ve ceza olmak üzere iki bölümden oluşur¹⁷⁷. Uyuşmazlık hüküm ve görev uyuşmazlığı şeklinde olabilir. Görev uyuşmazlığı da olumlu ve olumsuz görev uyuşmazlığı olmak üzere iki çeşittir.

Uyuşmazlık mahkemesinin görev ve hüküm uyuşmazlığı üzerine verdiği kararlar verildikleri anda şekli ve maddi anlamda kesin hüküm teşkil ederler, bu kararlara karşı kanun yollarına başvurulamaz veya kararların düzeltilmesi istenemez. Bu kararlar ilgili yerleri ve kişileri bağlar, geciktirilmeksizin uygulanır¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Kalabalık, s. 15.

¹⁷⁷ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, Bursa, 2008, s. 532.

¹⁷⁸ Gözübüyük/Tan, s. 217.

5. Seçim Yargısı

Seçimlerin icrası sırasında ve seçimlerden sonra ilgili seçim konularıyla ilgili şikayet ve itirazları karara bağlamakla görevli seçim kurulları ile bunların kararlarını kesin olarak incelemekle görevli Yüksek Seçim Kurulu'nun oluşturduğu yargı düzenine seçim yargısı denir. Dayanağı Anayasa'nın 79. maddesi olan seçim yargısı il ve ilçe seçim kurulları ile üst derece yargı yeri gibi faaliyet gösteren ve Ankara'da kurulmuş olan Yüksek Seçim Kurulu'ndan oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tam sayısının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir.

Yüksek Seçim Kurulu'nun yargılama usulüne ilişkin temel düzenlemeler 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'da yer almaktadır.

Yüksek seçim kurulu Anayasa'nın “*yasama*” bölümünde düzenlenmiştir; ancak kurulu ve çalışma tarzı bakımından bir yargı organına benzemektedir¹⁷⁹. Yüksek Seçim Kurulu kendisinin yalnız seçimlerin genel yönetim ve denetimini yürüten bir kurul olmadığını, Yargıtay ve Danıştay'ın kendi içlerinden çıkardıkları üyelerden oluşan seçimlerin yargısal denetimini de sağlayan karma egemen üst yargı mercii olduğunu belirtmektedir¹⁸⁰.

Danıştay, Yüksek Seçim Kurulu'nu yargısal usul uygulayan, bağımsız ve kendisine özgü bir görevi olan özel yargı yeri olarak nitelendirmiş, Anayasa Mahkemesi ise seçim kurullarının mahkeme olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir¹⁸¹. Yüksek Seçim Kurulu'nun re'sen veya itiraz üzerine verdiği kararları kesindir ve bu kararlar aleyhine başka bir mercie başvurulamaz. Bu nedenle, kimi hukukçular, kesin hüküm vermelerinden dolayı yüksek seçim kurulunun da bir yüksek mahkeme olarak sayılması gerektiği düşüncesindedir¹⁸².

¹⁷⁹ Kalabalık, s. 15.

¹⁸⁰ TC Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı İnternet Sitesi, (erişim) [http:// www.ysk.gov.tr](http://www.ysk.gov.tr), 04.04.2010.

¹⁸¹ Gözübüyük/Tan, s. 105.

¹⁸² Kalabalık, s. 15; Arslan/ Tanrıver, s. 162.

6. Hesap Yargısı

Anayasa'nın "Yargı" bölümünde ve 160. maddesinde düzenlenmiş olan Sayıştay'ın görevleri idari ve yargısal olmak üzere ikiye ayrılır. İdari görevleri arasında bütçenin uygulanmasını denetlemek, kesin hesapları incelemek ve görüşünü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmak ve mali konularda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne raporlar sunmak vardır. Yargısal görevleri arasında ise devlet gelir ve giderlerine ilişkin işlemleri ve sayman hesaplarını incelemek ve sorumluların beraatına veya zimmetine karar vermek sayılabilir¹⁸³.

Doktrinde Sayıştay'ın bir yüksek mahkeme olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır¹⁸⁴. Bazı hukukçular Sayıştay'ın bir hesap mahkemesi olarak bir çeşit yargısal faaliyet yürütme olduğu ve “*özel idari yargı*” kuruluşu¹⁸⁵ olduğu kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi, Sayıştay'ın bir yüksek mahkeme olmadığı görüşündedir. Anayasa Mahkemesi'ne göre Sayıştay, kendine özgü bir anayasal kurumdur¹⁸⁶.

Sayıştay'ın verdiği kararlar kesindir. Sayıştay'ın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren on beş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar şekli anlamda kesinleşir dolayısıyla idari yargı yoluna başvurulamaz¹⁸⁷. Ancak verilen bu kararların çalışmanın konusu bağlamında kesin hüküm teşkil edip etmeyeceği Sayıştay'ın niteliğinin ne olduğu sorusuna verilecek cevaba göre değişecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, kesin hükme bağlama işleminin bir idari işlem olduğu görüşündedir. Ancak, bir görüşe göre de kesin hüküm verme yetkisine sahip olduğundan Sayıştay bir yargı

¹⁸³ Gözübüyük/Tan, s. 93.

¹⁸⁴ Kalabalık, s. 13.

¹⁸⁵ Gözübüyük/tan, s. 93.

¹⁸⁶ “Yüksek mahkemeleri düzenleyen ayrımında değil, idari bir kuruluş olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'ndan sonra gelen diğer bir ayrımında yer almaktadır. Sayıştay, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gibi yargı bölümünde yer almasına karşın Anayasa'nın 138-158. maddelerinde belirlenen ve düzenlenen yargı organlarından değildir. ... Sayıştay'ca verilen kesin hükümler aleyhine idari yargı yoluna başvurulamaması da Sayıştay'a yargı organı niteliğini kazandırmaz”. Any. M., 11.07.1991, E. 990/39, K. 991/21, DBB.

¹⁸⁷ Gözler, s. 533.

yeridir¹⁸⁸. Sayıştay'ın özel yetkili bir idare mahkemesi, bir yüksek mahkeme veya yargı yetkisi kullanmayan bir idari kuruluş olduğuna ilişkin tartışmalar net bir sonuca ulaşmamıştır¹⁸⁹.

III. İDARİ YARGILAMA USULÜ

A. ANLAMI

Hukuk devleti ilkesinin gelişmesi sonucu birlikte gerçek anlamda idari yargı yolu da açılmış ve idari rejimi benimsemiş ülkelerde adli yargı organlarının yanında idari yargı organları ortaya çıkmıştır.

Anayasa'nın 125. maddesinde idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık olduğu ve idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğu hükme bağlanmıştır. İşte idarenin bu yargısal denetimi kural olarak idari yargı yerlerince yapılır. İdari yargı yerleri, bu yargı denetimini yaparken medeni yargılama usulünden farklı ve kendine özgü yargılama usulleri kullanırlar. Bu usule “*idari yargılama usulü*” denir¹⁹⁰.

B. ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Toplumda kişilerin hak ve özgürlüklerinin yalnız birbirine karşı korunması yeterli değildir. Kişilerin idarenin hukuka aykırı davranışlarına karşı da korunması gereklidir. Bu korunmanın sağlanması için idarenin her türlü eylem ve işlemi yargı denetimi altında olmalıdır çünkü bir hukuk devletinde devlet yalnız kurallar koyan değil; koyduğu kurallara kendini de bağlı sayan bir varlıktır¹⁹¹. Bununla birlikte, idare ile kişiler arasında çıkan

¹⁸⁸ Bu konuya ilişkin tartışmalar ve mahkeme kararları için bkz. Çağlayan, s. 17-23.

¹⁸⁹ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi ve tartışmalar için bkz. Gözübüyük/Tan, s. 92-104.

¹⁹⁰ Turan Yıldırım, **İdari Yargı**, Beta, İstanbul, 2008, s. 18.

¹⁹¹ Gözübüyük/Turgut Tan, s. 5.

uyuşmazlıklara, eşit kişiler arasındaki uyuşmazlıklardan farklı kurallar uygulama gereksinimi vardır.

İdarenin eylem ve işlemlerinin denetimi yapılırken aynı zamanda idarenin işleyişini ve kamu hizmetlerinin yürütülmesini aksatmayacak, kişisel yararlar kamu yararı arasında denge kurabilecek, idarenin gereksinimlerini bilen ayrı bir yargı düzeni kurulması ve bu yargı düzeni özel ve yalın bir yargılama yöntemi belirlemesi gerekmiş bunun sonucunda adli yargıdan farklı özelliklere sahip idari yargı düzeni oluşmuştur¹⁹². Başka bir ifadeyle, vatandaşlar karşısında üstün ve ayrıcalıklı kamu gücünü kullanmakta olan idarenin daha iyi denetlenebilmesini sağlayacak kurum ve kuralların, eşitler arasındaki uyuşmazlıkları çözümlmek üzere düzenlemiş adli yargı bünyesinde geliştirilemeyecek olması adli-idari yargı ayrımını doğurmuştur.

Gerçekten de, medeni yargılama usulü uygulanarak çözülecek olan uyuşmazlık ve davalarda taraflarca karşılıklı olarak ileri sürülen sübjektif haklar çatışır. Bu nedenle, yargıç, kamu düzeni ile ilgili durumların dışında, taraflarca ileri sürülen sav, savunmalar ve delillerle bağlıdır; uyuşmazlık ve davayı çözümlmek için kendiliğinden (re'sen) araştırma yetkisine sahip değildir¹⁹³. Bu durum idari uyuşmazlıkların bünyesine uygun değildir. Bir Anayasa Mahkemesi kararının karşı oy yazısında idari ve adli yargının farklılığı şöyle dile getirmiştir¹⁹⁴:

“Adli yargıdan ayrı ve bağımsız bir idari yargı sisteminin Anayasa’ca ve idare hukukunca kabul edilmiş olmasının nedeni, kamu hizmetlerinden doğan uyuşmazlıkların yapılarındaki özellikler, bunlara uygulanacak kuralların hukuki ve teknik bir nitelik taşıması, özel hukuk dalı ile idare hukuku arasında büyük bir bünye esas ve prensip farkının var olması, idari işlemlerin, idare hukuku dalında uzmanlaşmış ve kamu hukuku alanında bilgi ve tecrübe edinmiş hakimlerce denetlenmesinin zorunlu sayılmış

¹⁹² Yıldırım, s. 4-6; Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 32-34.

¹⁹³ Metin Günday; “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı”, **Danıştay İdari Yargı Sempozyumu**, 2002, (erişim) www.danistay.gov.tr ; “Fertle ferdin ve devletle ferdin ilişkilerinde öngörülen bu farklı düzenlemeler ve çözümler, ortaya, kökeni, genel kavramları, genel ilkeleri ve tekniği birbirinden tamamen farklı iki hukuk alanı açmıştır. Bunlar kamu hukuku ve özel hukuk alanlarıdır”. Mukbil Özyörük, **İdare Hukuku Dersleri**, Ankara, 1977, s. 4.

¹⁹⁴ Any. M üyesi Yavuz Nazaroğlu’nun karşı oy yazısı, Any. M, 24.09.1992, E. 1990/19, K.1991/15 DBB.

olmasıdır....Adli yargının amacı, taraflar arasındaki uyuşmazlığın hak ve nesafet kurallarına göre çözümlenerek haksızlığın giderilmesi ve varsa zararın tazmin ettirilmesi olduğu halde, idari yargı denetiminin ana ereği, idarenin, idare hukuku alanı ve yasa çerçevesi içinde kalmasını sağlamaktır”.

Sonuç olarak, bireylerin birbiriyle ve devletle olan ilişkilerinde öngörülen bu farklı düzenlemeler, kökeni, genel kavramları, genel ilkeleri ve tekniği diğerlerinden farklı¹⁹⁵ ve kendine özgü olan İdari Yargılama Usulünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

C. TARİHSEL GELİŞİMİ

Türk hukukunda idare hukukunun tarihsel gelişimini kapsamlı bir şekilde bu başlık altında ele almak tez konumuzun kapsamı dışında kalacağından konuyu genel bir şekilde anlatmakla yetineceğiz.

Türk hukukunda idari yargı alanında ilk adım 1868 yılında Fransız örneğine göre kurulan “*Şuray-ı Devlet*”in kurulması ile atılmıştır. Başlangıçta Şurayı Devlet’in görevi hükümet ile kişiler arasında çıkan davalara bakmak ve adli yargı ile idari yargı arasında çıkan görev uyuşmazlıklarını çözmektir. 1876 Anayasa’sı ile idari yargı sisteminden vazgeçilmiş ve Şurayı Devlet’in görevi genel mahkemelere verilmiştir. 1922’de saltanatın kaldırılmasıyla kanun lahiyalarının hazırlanması ve Divan-ı Ali’ye katılmak gibi görevleri olan Şurayı Devlet diğer tüm Osmanlı kurumları gibi kaldırılmıştır¹⁹⁶.

Cumhuriyet döneminde 1924 Anayasası’nın 51. maddesi ile Şurayı Devlet kurulması öngörülmüş 1925 yılında 669 sayılı Şurayı Devlet Kanunu ile teşkilat kurulmuştur. 1938 yılında 3546 sayılı Kanun ile 669 sayılı Kanun yürürlükten kaldırmış ve Danıştay’ın yapısını geliştiren düzenlemeler getirmiştir.

1961 Anayasası ile hem idarenin yargısal denetimine hem de Danıştay’a yer verilmiştir. 1961 Anayasanın 140. maddesine göre Danıştay,

¹⁹⁵ Özyörük, s. 4.

¹⁹⁶ Hamza Eroğlu, **İdare Hukuku Dersleri**, C. 2, Ankara, 1971, s. 30-31; Kalabalık, s. 7.

idari uyuşmazlıkları çözmek ve davaları karara bağlamak ile görevli ve kanunların başka bir idari yargı merciine bırakmadığı konularda ilk derece ve genel olarak üst derece idare mahkemesidir. Bu madde gereği 521 sayılı Danıştay Kanunu ile Danıştay yeniden düzenlenmiştir. Bu kanun sadece Danıştay'ı değil idari yargılama usul hukukunun ve idare hukukunun da temel ilkelerini düzenlemektedir¹⁹⁷. 1971 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ile Danıştay'ın yapısında bazı değişikliklere gidilmiş ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ihdas edilmiştir.

Nihayet, 1982 Anayasasının 125. maddesinde idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık olduğu belirtilmiş ve 155. maddesinde Danıştay'a yer verilmiştir. 1982 yılında Milli Güvenlik Konseyi döneminde 2575 sayılı Danıştay Kanunu, 2576 sayılı Bölge İdare, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) çıkarılmıştır.

İdari Yargılama Usulü Kanunu, idarenin işlem ve eylemlerinden doğan uyuşmazlıkların idari yargı mercilerince nasıl çözüleceğini gösteren kurallardan oluşur¹⁹⁸.

Ç. TEŞKİLATI

Ülkemizde idari yargı sistemi Danıştay şeklinde örgütlenmiştir. İdarenin işlem ve eylemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde idari yargı yerleri genel görevlidir. İdari yargıda hem idari işlemlerin iptali hem de idari eylem ve işlemlerden doğan zararların karşılanması için dava açılabilir¹⁹⁹.

İdari yargı alanında iki yüksek mahkeme bulunmaktadır. Bunlar Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'dir. Danıştay hem genel görevli temyiz yeri hem de ilk derece mahkemesi olarak görev yapmaktadır.

¹⁹⁷ Kalabalık, s. 8; Onar, C.1, s. 134-164; Danıştay'ın tarihçesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

Yüzyıl Boyunca Danıştay, s. 41-224.

¹⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalabalık, s. 18-19.

¹⁹⁹ Şeref Gözübüyük; **Yönetmelik Yargı**, Turhan, Ankara, 2008, s. 17.

Danıştay, Danıştay dava dairelerince ilk derece mahkemesi olarak verilen kararlar ile idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen kararlarının temyiz istemlerini karara bağlar.

Bunun yanında idare ve vergi mahkemelerinin sınırlı olarak belirtilen konular hakkında verdikleri nihai kararlar ile tek yargıçla verdikleri nihai kararlara karşı bölge idare mahkemesinde itiraz edilebilir. Bölge idare mahkemelerinin verdikleri kararlar kesindir ve itiraz yolu da bir kanun yolu olarak kabul edilmektedir²⁰⁰.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ise askeri kişilerin askeri yönetimle olan ilişkilerinden doğan yönetsel davalara bakan özel görevli bir yüksek mahkemedir.

İlk derece mahkemeleri olan idare ve vergi mahkemelerinden idare mahkemesi genel görevli ilk derece mahkemesidir. Vergi mahkemelerinin görevi kanunda sayma yoluyla belirtildiğinden özel görevli mahkemelerdir. Ayrıca, Danıştay idari dava daireleri de özel görevli ilk derece mahkemelerinden biridir.

Danıştay'ın, bölge idare mahkemelerinin, idare mahkemelerinin ve vergi mahkemelerinin görevlerine giren uyuşmazlıkların çözümünde izleyeceği usuller “2577 sayılı *İdari Yargılama Usulü Kanunu*” ile düzenlenmiştir²⁰¹. Ancak, İYUK, idari yargılama usulünü tüm boyutlarıyla inceleyen kapsamlı bir kanun değildir. Bu nedenle, İYUK'un 31. maddesinde belirtilen bazı hallerde HUMK hükümlerine gönderme yapılmıştır.

D. İDARİ DAVALAR

Dava kavramı ile ilgililerin yargı faaliyetini harekete geçirmek üzere yargı makamlarına başvurusu anlaşılır. İdari dava, idari yargıya arz olunan

²⁰⁰ Odyakmaz, s. 38.

²⁰¹ Kanun No: 2577, RG tarih: 20.01.1982.

dava anlamındadır²⁰². Nasıl idare hukuku bağımsız bir hukuk dalıysa idari davalar da diğer hukuk dallarına ilişkin davalardan farklı bir yapıdadır.

İdari davalar idarenin hukuka uygunluğunu denetlemek, kamu hizmetlerinin hukukun genel ilkelerine ve hizmet gereklerine uygun biçimde görülüp görülmediğini anlamak ve idarenin faaliyetlerinin kişiler üzerindeki menfaat ve zararlarını tazmin etmek amacıyla ortaya çıkmıştır²⁰³.

İdarenin özel hukuk alanındaki etkinliklerinden doğan davalar ile idare hukukundan kaynaklanan ama kanunla açıkça hukuk mahkemelerinin görevi içinde sayılan davalar idari dava deyiminin dışındadır²⁰⁴. Ayrıca, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden ve bunlardan doğan uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözümleneceği haller de idari dava tanımına dahil değildir²⁰⁵.

521 sayılı Danıştay Kanunu ile iptal davası, tam yargı davası, yorum davası ve temyiz davası olmak üzere dört dava türü benimsemişti²⁰⁶. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ile iptal ve tam yargı davaları benimsenmiş, yorum davası kaldırılmış, temyiz davası ise temyiz yolu olmuştur²⁰⁷.

1. İptal Davası

İYUK'a göre iptal davaları bir idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan davalardır²⁰⁸. Demokratik rejimlerdeki anlamıyla dava, kişiye yargıya başvuruda bulunarak haklarına saygı gösterilmesinin sağlanması ve hukuki çıkarlarının korunmasını

²⁰² Eroğlu, s. 47.

²⁰³ Pınar, s. 22.

²⁰⁴ Gözübüyük, s. 10.

²⁰⁵ Gözübüyük/Tan, s. 257.

²⁰⁶ Fransız idare hukukunda Laferriere tarafından yapılan bu dörtlü ayırım yargıcın yetkilerini esas aldığı için eleştirilmiş; Duguit ve Waline gibi hukukçular uyuşmazlığın niteliğine göre sübjektif ve objektif davalar biçiminde ikili bir ayırımın yapılabileceğini kabul etmişlerdir. Buna göre iptal davaları objektif; tazminat davaları ise sübjektif davaya örnektir. Gözübüyük/Tan, C. 2, s. 257.

²⁰⁷ Yorum davasında bir idari işlemin yorumlanması, temyiz davasında ise ilk derece yargı yerlerinin kararlarının bozulması talep edilirdi.

²⁰⁸ İptal davaları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bölüm III.

sağlayan yetkidir. Oysa idari yargıya özgü bir dava türü olan iptal davası bakımından bu tanımdan uzaklaşılır²⁰⁹. İptal davasında davalı her zaman idaredir. İdari yargıdaki bu dava sübjektif hak ihlallerinin giderilmesinin ötesinde idari işlemlerin etkin ve yaygın biçimde hukuka uygunluğu denetlenir²¹⁰.

2. Tam Yargı Davası

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2. maddesinde de belirtildiği üzere; tam yargı davaları, idari eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan davalardır²¹¹. Bu dava ile, sübjektif hakkı zarara uğrayan kişinin, meydana gelen zararının giderilmesi amaçlanır. Tam yargı davaları, hukuk yargılama usulündeki edim davalarına benzerler; çünkü bu davalarla sübjektif hakkı zarara uğrayan kişinin, meydana gelen zararının giderilmesi amaçlanır.

3. Vergi Davaları

Vergi davaları genel bütçeye, il özel idareleri, belediye, köylere ait vergi, resim ve harçlarla benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarıyla tarifelere ilişkin davalar ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanununun uygulanmasından doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalardır (2576 sayılı Kanun, m. 6).

Vergi davalarının niteliği konusunda ise doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım hukukçular vergi davalarının iptal davası olduklarını, diğer bir kısım hukukçular tam yargı davası olarak kabul edilmesinin yerinde olduğunu, bazı hukukçular ise vergi davalarının iptal ve tam yargı

²⁰⁹ Ethem E. Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı Sempozyumu**, 2007, (erişim) <http://www.danistay.gov.tr> 12.02.2010.

²¹⁰ Cafer Ergen, **İdari Yargı Davaları**, Seçkin, Ankara, 2008; Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. 3, 3. B, İstanbul 1969, s. 1764.

²¹¹ Tam Yargı davaları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bölüm III.

davalarından farklı kendine özgü bir niteliği oldu görüşünü savunmuşlardır. Mutluer, vergi davalarının bazen iptal davası bazen de tam yargı davası şeklinde ortaya çıktığını belirtmektedir²¹².

4. İdari Davaların Hukuk Davalarından Farkı

İdari davalar çeşitli açılardan hukuk davalarından farklılıklar gösterirler. Öncelikle belirtmek gerekir ki medeni yargılama usulünde mahkemeden talep edilen hukuki korumanın niteliğine göre davalar üçe ayrılır: Birincisi, edim davaları ile davacı hakkın konusu olan edimin davalı tarafından yerine getirilmesini ister. İkincisi, yenilik doğuran davalar (inşai dava) ile bir hukuksal durumun kaldırılması, değiştirilmesi ya da yaratılması sağlanır. Üçüncü olarak tespit davalarıyla taraflar arasındaki bir hukuki ilişkinin varlığı ya da yokluğunun mahkemece saptanır²¹³.

İdari yargılama usulünde ise iptal davaları hukuk düzenini; tam yargı davaları sübjektif hakları ilgilendirmektedir. İptal davalarında amaç, bir idari işlemin hukuka ve kanuna uygun olup olmadığının denetimi iken; tam yargı davalarında kişilerin kamu hizmetinin yürütülmesi esnasında uğradıkları zararın tazmin ve telafisidir²¹⁴. Onar, iptal davalarını sübjektif hakların çatışmasından doğan hukuk davalarına, tam yargı davalarını ise kamu düzeniyle doğrudan ilgili olan ceza davalarına benzetmektedir. Ancak, Onar bu benzemenin sadece belli noktalarda olduğunu söylemektedir²¹⁵.

Ayrıca, özel hukuk uyuşmazlıkları genellikle sözleşmeden, haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden ve kanundan kaynaklanmaktayken idari uyuşmazlıkların kanuna ve hukukun genel ilkelerine dayanan ve idare hukukuna özel olan birçok kaynağı vardır²¹⁶. Genel olarak, idari davalar

²¹² Mutluer, s. 384.

²¹³ Pekcanitez/Atalay/ Özekes, s. 276-279.

²¹⁴ Yüzyıl Boyunca Danıştay, s. 601.

²¹⁵ Onar, C. 3, 1938.

²¹⁶ Onar, C. 3, s. 1767.

idarenin idare hukukunda dayanarak yaptığı eylem ve işlemlerden doğmaktadır.

IV. YARGISAL KARAR KAVRAMI

Hakların maddi hukuk tarafından belirlenmiş olması yeterli değildir, bu hakların özel hukuk kişileri veya devlet tarafından ihlali halinde de korunması gereklidir²¹⁷. Bir ihlal halinde kişinin hakkını kendisinin elde etmeye çalışması toplumsal barışı bozucu sonuçlar doğuracağından modern hukuk devletlerinde kişinin hakkını kendisinin alması yasaklanmıştır. Hukuk düzenince korunan bir hakkın ihlal edilmesi veya ihlal edilme tehlikesinin bulunması ve uyuşmazlığın çıkması halinde bozulan menfaat dengesinin yeniden kurulması ve böylece sosyal barışın tekrar sağlanabilmesi için başvurulabilecek uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri de mahkemeye başvurmaktır.

Mahkemelerin yargılama faaliyeti içinde uyuşmazlık hakkında bir karar vermek amacıyla hukuki gerekçeye dayandırılmış açıklamalarına yargısal karar denir²¹⁸. Başka bir ifadeyle, yargısal kararlar, *“yargı organının önüne gelmiş bir uyuşmazlığı kesin olarak çözmek amacıyla, uyuşmazlığa ilişkin kişiler ve olaylar ile somut hukuki durumlara ilişkin araştırma, gözlem ve hukukun ne dediğini belirlemek faaliyetinin sonucu olarak, hakim vicdanı kanaati ile vardığı sonucu, yazılı hüküm olarak tespit ettiği kararlardır”*²¹⁹. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, yargısal kararlar, yargıç hukuk alanında yeni bir durum yaratmaz; sadece mevcut durumu hukuka göre değerlendirmiş ve hukuki gerçekleri açıklamıştır. Yargıcın amacı, hukuk düzenini korumak ve

²¹⁷ Pekcanitez/ Atalay/Özekes, s. 46.

²¹⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 487.

²¹⁹ Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s. 79.

onun bozulmamasını sağlamaktır²²⁰. Danıştay bir kararında yargısal kararları şöyle tanımlamıştır²²¹:

“Yargısal tasarruf, açılan bir dava dolayısıyla mevcut uyuşmazlığın, yani, hukuka aykırı düştüğü iddia olunan eylem veya durumun gerçekten hukuk düzenine uygun olup olmadığının mahkemelerce belli yargısal usuller içinde araştırılıp tespitinden sonra varılacak sonuca göre alınması ve uyuşmazlığa son veren uyulması zorunlu kararlardır”.

Bu noktada belirtmek gerekir ki idari yargılama usulündeki “*karar*” deyimini geniş kapsamlıdır ve medeni yargılama usulündeki “*hüküm*” kavramını da kapsar²²².

Yargısal kararlar, bireylerin hak arama özgürlüklerinin somut yansımalarıdır. Hak arama özgürlüğü ise yargı kararıyla korunan bir hakkın davacıya kazandırılması ile sağlanır. Yargı organının işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için yargısal kararlara kesinlik vasfı vermek ve bunların uygulanmasını sağlamak gerekmektedir. Bireylerin haklarını elde edebilmek için senelerce beklemesi ve birçok masraf yapmak zorunda kalması veya mahkemenin kendileri hakkında vereceği kararın daima başka bir kararlarla değiştirilebilmesi ihtimali, verilecek karar kanuna uygun olsa bile hukuka karşı şüphe ve güvensizlik oluşturur. Ayrıca, haklarını kesin şekilde alamayanlar hukuk dışı usullere başvururlar. Böyle bir toplumda huzursuzluk ve şiddet baş gösterir²²³.

Yargısal kararlardan bazıları, yargılamanın ilerlemesini ve derinleşmesini sağlarken bazıları da uyuşmazlığı çözerek yargılamaya son vermektedir. Yargısal kararları, uyuşmazlığa son vermeyen ara kararlar ve uyuşmazlığın esasına girilmeden verilen veya uyuşmazlığı çözen nihai kararlar olarak sınıflandırabiliriz²²⁴.

²²⁰ Onar, s. 342.

²²¹ D 6. D, 26.06.2006, E. 2004/3762, K. 2006/3413, HTS.

²²² Gözübüyük/Tan, C. 2, s. 1021.

²²³ Gürdoğan, s. 7-8.

²²⁴ Kuru/Arslan/ Yılmaz, s.531; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 487; Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 42.

A. ARA KARARLAR

Ara kararlar davayı sona erdirmeyen kararlardır. Bunlar yargılamayı ilerletir ve yargılamanın derinleşmesini sağlar. Ara kararların ortak özelliği mahkemenin davadan elini çekmeyip yargılamaya devam etmesidir. Yargıç bir davada birçok ara karar verebilir²²⁵. Görevsizlik, yetkisizlik ve derdestlik itirazının reddine ilişkin kararlar, delil ve belgelerin istenmesi, bilirkişi incelemesi, keşif yapılmasına ilişkin kararlar, mahkemenin üst mahkemenin bozma kararına uyması, yargılamanın iadesinin kabulü ve yeniden yargılama yapılması hakkındaki kararlar, bilirkişi ve keşif istemlerinin reddine ya da kabulüne ilişkin kararlar, davaya katılma ve davanın duyurulmasına ilişkin kararlar, kararın açıklanması talebi üzerine verilen kararlar ara kararlardan bazılarıdır.

Yürütmeyi durdurma kararı ise bir ara karar değildir ve bunlara karşı kanun yolu kapalıdır. Bunun nedeni, yürütmeyi durdurma kararlarının davanın yürütülmesine ilişkin değil; hukuka aykırı olduğu konusunda şüpheler taşıyan bir idari işlemin ileride telafisi güç veya imkânsız, zarar ve durumlara yol açmasını önlemek için verilen ve davanın esasına etki etmeyen idari yargıya özgü kararlar olmasıdır. Bu kararlar, işlemin yürürlüğü askıya alınır²²⁶. İYUK'un 27. maddesinin 6. fıkrasına göre bu kararlara karşı itiraz yolu açıktır.

İYUK madde 14'e göre idari yargıda dava açıldığında, işin esasına girmeden önce yapılan ilk inceleme sırasında görev ve yetkisizlik itirazının reddine ilişkin kararlar, hasım düzeltme kararları ve dava dilekçesindeki eksikliklerin düzeltilmesi amacıyla verilen dilekçe red kararları ara karar niteliğindedir.

Ara kararlar şekli yönden kesin hüküm niteliğini kazanmazlar. Bunlar davayı sona erdirmedikleri için ancak esas hükümle birlikte temyiz

²²⁵ Bilge, 249; Önen, s. 268; Kuru/Arslan/ Yılmaz, s.531-532; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 487; Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 42-48.

²²⁶ Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 135.

edilebilirler²²⁷ ve yargı yeri de son kararını verene kadar ara kararlarından dönebilir²²⁸. Ara kararların sadece nihai kararla birlikte temyiz edilebileceğini Danıştay bir kararında şöyle açıklamıştır²²⁹.

“2577 sayılı, İdari Yargılama Usulü Kanununun 46.maddesinin 1.fıkrası "İdare ve Vergi Mahkemelerinin nihai kararları, ... Danıştay'da temyiz edilebilir" hükmünü taşımaktadır. Nihai kararlar uyuşmazlıkların esastan çözümünü sağlayan, uyuşmazlığı olumlu ya da olumsuz bir sonuca bağlayan kararlardır. Bu nedenle uyuşmazlığın çözümü için bazı bilgi veya belgelerin getirilmesine ilişkin bulunan ara kararları ile usul hükümlerine aykırı düzenlenmiş olması sebebiyle bu aykırılık giderilmek üzere verilen dilekçe red kararlarının, uyuşmazlığı esastan çözmeye yönelik olmadıkları için nihai karar sayılmaları mümkün değildir. Bu tür kararlar ancak nihai kararla birlikte temyize konu olabileceğinden, İdare Mahkemesince, dava dilekçesinde yer alan iki istem arasında maddi ve hukuki birlik bulunmadığından bu istemlerin konusunu oluşturan işlemlere karşı ayrı ayrı dava açılmak üzere verilen dilekçe ret kararına karşı yapılan temyiz başvurusunun, bu aşamada inceleme olanağı da bulunmamaktadır”.

Taraflardan biri lehine usuli müktesep hak doğurmadığı sürece yargıç, ara kararı yargılamanın sonuna kadar kendiliğinden veya itiraz üzerine değiştirebilir²³⁰. Örneğin, yargıç bozma kararına uymaya karar vermişse usuli kazanılmış hak vardır ve yargıç bu kararından dönemez²³¹.

²²⁷ “İdari bir uyuşmazlığın çözümü için bazı bilgi ve belgelerin getirilmesine ilişkin ara kararları ile usul hükümlerine aykırı düzenlenmiş olması sebebiyle bu aykırılık giderilmek üzere verilen dilekçe ret kararları veya yürütmenin durdurulması ya da reddine ilişkin kararların uyuşmazlığı esastan çözmeye yönelik olmadıkları için nihai kararlar sayılmaları ve esas karardan önce verilmiş olan bu kararların temyize konu edilebilmeleri mümkün değildir” D. 5. D, 1.4.1993, E.1993/1203, K. 1993/1433, DBB.

²²⁸ Üstündağ, **Kanun Yolları Ve Tahkim**, s. 3- 4.

²²⁹ D. 3. D, 11.2.1987, E. 1995/1874, K. 1995/1594, DBB.

²³⁰ Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 532; Önen, s. 268.

²³¹ “Mahkemenin, Yargıtay'ın bozma kararına uyması ile bozma kararı lehine olan taraf yararına bir usuli kazanılmış hak doğabileceği gibi, bazı konuların bozma kararı kapsamı dışında kalması yolu ile de usuli kazanılmış hak gerçekleşebilir. Yargıtay tarafından bozulan bir hükmün bozma kararının kapsamı dışında kalmış olan kısımları kesinleşir. Bozma kararına uymuş olan mahkeme kesinleşen bu kısımlar hakkında yeniden inceleme yaparak karar veremez. Bir başka anlatımla, kesinleşmiş bu kısımlar, lehine olan taraf yararına usuli kazanılmış hak oluşturur (04.02.1959 gün ve 13/5 sayılı YİBK)”. Y. HGK, 24.01.2007, E. 2007/4-16, K. 2007/25, HTS.

B. NİHAİ KARARLAR

Nihai kararlar mahkemeye işten el çektiren ve yargılamayı sona erdiren kararlardır. Nihai kararlar kural olarak tek başına temyiz edilebilirler. Yargıç verdiği nihai kararla bağlıdır. Yanlış olduğunu düşünse bile artık bu kararını değiştiremez. Ancak kanun yoluna gidilirse ve üst mahkeme bu kararı bozarsa mahkeme o zaman davaya tekrar bakabilir²³². İstisnalar hariç bütün nihai kararlar kanun yoluna götürülebilir. Danıştay bir kararında nihai kararları şöyle açıklamıştır²³³:

“Hukukumuzda kanun yolu ancak nihai kararlar bakımından tanınmıştır. Dolayısıyla ara kararları yani hakimin davadan elini çekinceye kadar yargılanmanın yürütülmesi için verdiği kararlar, hakkında kanun yolu adını taşıyacak bir başvurma olanağı yoktur. Nihai kararlar, öğretide de kabul edildiği üzere, hakimin davadan elini çekmesi sonucunu doğuran ve bu suretle yargılanmaya son veren kararlardır. Buna göre nihai kararların, bir davayı esasından çözümleyen ve bu suretle yalnız davayı değil uyuşmazlığı da sona erdiren "hüküm"lerle, hakimin davadan elini çekmesi sonucunu doğuran, ancak uyuşmazlığı esasından çözümlemediği hal de yargılamaya son veren kararları ifade ettiği açıktır”.

Danıştay kararında da belirtildiği üzere nihai kararlar da usule veya esasa ilişkin kararlar olmak üzere ikiye ayrılır. Usule ilişkin kararlar davanın esasıyla ilgili değildir. Yargıç usul hukukuna ilişkin kurallara istinaden karar vermiştir. Örneğin dava ehliyetinin bulunmaması, mahkemenin görevsiz olması nedeniyle verilen red kararları usule ilişkin kararlardır. Esasa ilişkin kararlar ise yargıcın tarafların beyanlarını dikkate alarak ve bunları maddi hukuk açısından inceleyerek esas bakımından verdiği davanın reddine, kabulüne veya kısmen reddine veya kabulüne ilişkin kararlardır. Bunların yanında “*davanın konusuz kalması halinde verilen kararlar*” ve iptal davasında davaya konu olan işlemin yok hükmünde olduğunun tespitine ilişkin kararlar da birer nihai karardır.

²³² Bilge, s. 250; Üstündağ, s. 4; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 487; Kuru/Arsalan/ Yılmaz, s. 532-533; Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 48-53.

²³³ D. 5. D, 23.03.1989, E.1989/498, K. 1989/506, HTS.

1. Esasa İlişkin Nihai Kararlar

Taraflar arasındaki uyuşmazlığı sona erdiren ve istem hakkında çözüm sunan nihai kararlardır. Davayı esastan çözümleyen bu kararlara hüküm de denmektedir. Hüküm verilince dava sona erer ve karar kesinleşince aynı uyuşmazlık tekrar yargı önüne getirilemez²³⁴.

Adli yargıda hükümler kendi içinde eda hükümleri, tespit hükümleri ve inşai hükümler şeklinde sınıflandırılır. İdari yargıda ise böyle bir sınıflandırma yoktur. İdari işlemin iptali veya tazminatın davacıya ödenmesi gibi kararlar esasa ilişkin nihai kararlardır.

2. Usule İlişkin Nihai Kararlar

Bu karar ile taraflar arasındaki uyuşmazlık sona ermez ve dava konusu talep hakkında bir karar verilmez ama yargılama sona erer ve mahkeme davadan elini çeker. Sadece usule ilişkin sorunlar karara bağlanır. Görevsizlik²³⁵, yetkisizlik, davanın açılmamış sayılmasına ilişkin kararlar ve dava şartlarından birinin bulunmaması nedeniyle davanın usulden reddine ilişkin kararlar usule ilişkin nihai kararlar arasında yer almaktadır.

Usule ilişkin nihai kararlar şekli anlamda kesinleşirler ve söz konusu usuli eksiklik hakkında maddi anlamda kesin hüküm teşkil ederler. Verilen kararlar davanın esasına ilişkin olmadığı için usule ilişkin eksiklik giderildikten sonra tekrar dava açılabilir. Örneğin, dava açma ehliyetinin yokluğundan dolayı dava reddedilmişse veli yada vasi tarafından yeniden dava açılabilir.

²³⁴ Kuru/Arslan/ Yılmaz, s. 531-539; Bilge, s. 534; Önen, s. 267-268; Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 48-53.

²³⁵ “Bir davaya bakmakta olan Mahkemenin davanın görev noktasından reddine ilişkin kararlarının, bu kararlar nihai karar niteliğinde oldukları için, tek başına temyize konu edilebilecek olmasına karşılık aynı mahkemenin görevsizlik itirazının reddine yani davaya bakmanın kendi görev alanı içinde olduğuna ilişkin kararlarına karşı, esas karardan ayrı olarak tek başlarına temyiz yoluna başvurulabilmesine hukuken olanak bulunmamaktadır. Bilindiği gibi idari yargıda görev konusu kamu düzeninden olup, taraflarca ileri sürülmesine bile, davanın her evresinde mahkemelerce re'sen nazara alınması zorunludur” D. 5. D, 01.04.1993, E. 1993/1203, K. 93/1433, DBB.

3. Davanın Konusuz Kalması Halinde Verilen Kararlar

Bazı hallerde dava devam ederken dava konusuz kalır. Bu durumda dava hakkında yargılama yapılmasına ve hüküm verilmesine gerek kalmaz²³⁶. Örneğin, istenen tazminatın ödenmesi, dava edilen işlemin geri alınması gibi hallerde dava konusuz kalır. Bu hallerde de mahkemesinin dava hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar vermesi; dava açıldığında hangi tarafın haksız olduğunu tespit etmesi ve yargılama masraflarını o tarafa yüklemesi gereklidir.

V. İDARİ YARGILAMA USULU KANUNU VE KESİN HÜKÜM KURUMU

İdari yargı ile ilgili ilk usul kanunu 7 Aralık 1925'te Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 669 sayılı Şurayı Devlet Kanunu'dur. 669 sayılı Kanunda, Usulü Muhakeme-i Hukukiye Kanunu'na gönderme yapılan konularda HUMK'nun ilgili hükümlerinin uygulanacağı dolaylı olarak ifade edilmiş.1938 yılında yürürlüğe giren 3546 sayılı Kanunla da yine HUMK'a atıfta bulunulmuştu. Daha sonra yürürlüğe giren 521 sayılı Danıştay Kanunu'nun beşinci bölümü yargılama usulüne ilişkin hükümleri kapsamaktaydı. Bu kanunun 88. maddesinde ise Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na atıf yapılmakta ve *"bu kanunda hüküm bulunmayan hususlarda hakimin davaya bakmaktan memnuiyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahsın davaya müdahalesi, tarafların vekilleri, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, adli müzaheret hallerinde ve duruşmanın icrası sırasında tarafların sükûnu ve inzibatı bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemlere Hukuk usulleri muhakemeleri kanununun umumi hükümleri uygulanır"* hükmü yer almaktaydı. Buna göre, idari yargılama usulünün pozitif kurallarının bir kısmı Danıştay kanunuyla, bir kısmı HUMK'la

²³⁶ Çağlayan, s. 39.

ve kanunda bahsedilmeyen ve HUMK'a atıf yapılmayan hallerde ise içtihatlarla düzenlenmekteydi²³⁷. Danıştay kanununa göre HUMK hükümleri ancak atıf yapılan hallerde uygulanabilecekti²³⁸.

1982 yılında yürürlüğe giren 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda idari yargılama usulünün gerektirdiği özgün kurallar dışındaki kurallara yer verilmemiştir. Hatta yargılamanın yenilenmesi ve kararın düzeltilmesi nedenleri HUMK'tan dili değiştirilerek İYUK'a aktarılmıştır²³⁹. Eski düzenlemeye benzer şekilde 2577 sayılı Kanunu'nun 31. maddesi, *“hakimin davaya bakmaktan memnuiyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, davanın ihbarı, tarafların vekilleri, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sükununu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemlerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu uygulanır”* hükmünü içermektedir. Ancak, medeni yargılama usulüne ait hükümlerin doğrudan idari yargılama usulünde kullanılması uygulamada sıkıntılara yol açmış ve atıf yapılan kurallardan bazıları ancak idari yargının bünyesine uygun hale getirilip yorumlanarak²⁴⁰ uygulanabilmiş bazıları ise hiç uygulanamamıştır²⁴¹.

İYUK'un HUMK'a açıkça yollama yapmadığı hususlarda ve idari yargılama usulünde boşluk bulunması halinde HUMK hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı konusu ise tartışmalıdır. Önceleri bu konuya olumlu bakılmış ve idari yargıda yargıcın adli esaslardan ilham almasının doğal bir

²³⁷ Onar, C.3, s.1942.

²³⁸ **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, s. 620.

²³⁹ Gözübüyük/ Tan, s.764.

²⁴⁰ Örneğin, İYUK madde 31 feragat konusunda, HUMK'taki ilgili hükümlere atıf yapmaktadır. Ancak idare mahkemeleri feragati farklı yorumlamakta ve bazı davalarda feragat kabul edilmemektedir. “İptal davalarında feragat istemi kamu yararı ölçütü kullanılarak bağlanması gerekmektedir” Yıldırım, s. 437; “HUMK'un idari yargıda uygulanmasına gerek olmayan hükümlerinin başında adı geçen kanunun davanın ihbarına ve davaya katılmaya ilişkin hükümleri gelmektedir.” Metin Günday; “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı”, **Danıştay İdari Yargı Sempozyumu**, 2003, (erişim) www.danistay.gov.tr, 11.02.2010

²⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Seçkin Yavuzdoğan; “İdari Yargılama Usulü Kanunu 31. Maddesi Çerçevesinde Medeni Yargılama Hukuku-İdari Yargılama Hukuku İlişkisi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

durum olduğu kabul edilmişti²⁴². Ancak Danıştay'ın 5.2.1954 gün ve E.1952/154, K.1954/33 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında idari yargıda uygulanabilecek olan HUMK'nun hükümlerinin “*hasren tayin ve tahdit edilmiş*” bulunduğu ve HUMK'nun yollama yapılmayan hükümlerinin idari yargıda uygulanamayacağı içtihat edilmiştir. Daha sonraki çeşitli kararlar ile de aynı görüş tekrarlanmıştır²⁴³. Özyörük, bu konuyu şöyle ifade etmiştir²⁴⁴:

“İdari yargının bir ceza yargısı olmayışına, bir Hukuk yargısı mahiyetinde bulunuşuna bakarak, Hukuk Muhakemeleri Usulü'nün asıl ve İdarî Yargı Usulü'nün istisna sayılmaması ve binnetice, bunların arasında mahiyet farklarının bulunmayacağı veya böyle farklar gözükiyorsa da bunların önemli olamayacağı, idarî yargı usulündeki boşlukların otomatik surette hukuk muhakemeleri usulü ilkeleriyle doldurulabileceği kesinlikle düşünülmemelidir”.

Ancak, bir içtihat mahkemesi olan Danıştay'ın yargılama usulünde karşılaştığı boşlukları hukukun genel ilkelerinden ve HUMK'ta yer alan genel hükümlerden yararlanarak doldurması doğaldır²⁴⁵. İdari yargıç İYUK'ta düzenleme yapılmayan hallerde atıf yapılmasa bile HUMK'a başvurabilmelidir. Bu noktada önemli olan, medeni yargılama usulündeki amaç ile idari yargılama usulündeki amacın farklılığının bilinmesi²⁴⁶ ve HUMK'taki kuralın idari yargının bünyesine uygun hale getirilmesidir. Unutulmamalıdır ki idari yargılama usulünün temel amacı, maddi gerçeği bulmaktır; yargılama kuralları ise bu yolda bir araçtır. İdari yargıda, tarafların,

²⁴² Üstündağ'a göre, bu maddede usul kanunlarının bazı özel bölümlerine atıf yapılmış olsa da maddenin bu atfı geneldir; bunlar tahdidi değildir ve örnek niteliğindedir. Üstündağ, s. 40.

²⁴³ Yavuzdoğan, s. 18. Gözübüyük/ Tan; s. 764; Candan, s. 718.

²⁴⁴ Özyörük, s. 242.

²⁴⁵ Uygulamada idari yargıç açıkça yollamada bulunulmasa bile HUMK'tan yararlanmaktadır. Fransa'da, idari yargıç, hukuk yargılama usulüne açıkça atıfta yapılmasa bile başvurabilmekte bazen o hükmü aynen; bazen de değiştirerek uygulamaktadır. Gözübüyük/Tan, s. 764.

²⁴⁶ Örneğin, idari yargılama usulünde medeni yargılama usulünde olduğu gibi subjektif hakkın varlığı aranmaz, davalar ferî mahiyette değildir, objektif hukuka dayanır ve kamu hukukunun tanıdığı müstakil bir yetkidir. Medeni yargılama usulünde taraflar genellikle tüzel veya gerçek kişilerden oluşturduğu halde idari davalarda taraflardan biri daima idaredir. Hukuk yargılama usulünde meydana gelen hükümler müspet nitelikteyken, idari yargılama usulü sonucunda bir borcun ödetilmesi veya bir kararın iptali gibi menfî hükümler verilir. Tam yargı davaları hukuk davalarıyla benzerlik gösterse bile tam yargı davalarında medeni yargılama usulünde olduğu gibi bütün defiler ileri sürülemez. Onar, C. 3, s. 1943; **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, s. 623. Bunların yanında medeni yargılama usulünden farklı olarak idari yargılama usulünde yazılılık, davalı tarafın her zaman idare olması, dava açma ehliyeti ve idari yargıcın re'sen araştırma yetkisine sahip olması bakımından farklılıklar vardır.

yalnızca yargılama kuralları nedeniyle, biçimsel olarak bazı haklar elde etmelerine veya sırf yargılama kurallarının katılığı nedeniyle hak kaybına uğramalarına izin verilmez²⁴⁷.

İdari yargıç için yargılama usulü bakımından İYUK'tan sonraki en önemli kaynaklardan biri de İnsan Haklarını ve Ana Özgürlüklerini Korumaya ilişkin Avrupa Sözleşmesinin “*adil yargılanma hakkı*”nı düzenleyen 6. Maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sözleşmenin bu maddesiyle ilgili yorumudur²⁴⁸. Bir başka kaynak ise hukukun genel ilkeleridir. Bunlar yazılı olmayan hukuk kurallarıdır ve bazılarının Anayasal değerde olduğu kabul edilmektedir²⁴⁹. İdari yargıç AİHS ve hukukun genel ilkelerini her zaman göz önünde bulundurmalı ve gerektiğinde uygulamalıdır. Kesin hükme saygı ilkesi de hukukun genel ilkeleri arasında sayılan bir ilke olduğundan idari yargıç uyuşmazlıkların çözümünde bunu kullanılır²⁵⁰.

Yukarıdaki açıklamaların sonunda konumuz itibariyle varmak istediğimiz sonuç şudur: İdareyi yargısal denetime tabi tutmak bir hukuk devletinin en önemli unsurlarından biridir. Öyleyse, idarenin hukuka aykırı kararlarını iptal eden ve meydana getirdiği zararları tazmin ettiren idari yargının tesirli olabilmesi için verilen kararların “*kesin hüküm*” niteliği kazanması şarttır²⁵¹. Her ne kadar İYUK'ta yer verilmemiş olsa da hukukun genel ilkeleri arasında yer alan kesin hüküm kurumu, idari yargılama usulünde vardır ve idari yargıç kesin hükmü her zaman göz önünde bulundurur. İdari yargılama usulündeki kesin hüküm kurumu genel özellikleriyle medeni yargılama usulündeki gibidir. “*Yargı kararlarının değişmez kuvvet ve niteliğine kesin hüküm denir. Kesin hükmün mevcudiyeti için iki tarafın, müddeabihin ve dava sebebinin aynı olması gereklidir*”²⁵².

²⁴⁷ Yavuzdoğan, s. 6

²⁴⁸ Candan, s. 50-51.

²⁴⁹ Diğerleri kanun önünde eşitlik, ölçülülük, orantılılık, özel hükmün önceliği, savunma haklarına saygı, iyiniyet, lehe olan hükmün uygulanması, kamu külfetleri önünde eşitlik, kazanılmış hakların dokunulmazlığı vb. Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya, s. 79; Candan, s. 51.

²⁵⁰ Zuhale Bereket, **Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay**, Yetkin, Ankara, 1995, s. 147.

²⁵¹ Turhan Feyzioğlu, “İdarenin Kazıyei Muhkemeye Riayetini Temin Hususunda Vatandaşın TBMM'ye Müracaat hakkı bir müeyyide olabilir mi?”, **AÜSBF**, C. 4, Sayı.1-4, Ankara, 1949, s.96.

²⁵² D. İDDK, 15.03.2007, E. 2004/1166, K. 2007/352, DBB;

Kesin hüküm, idari yargıda, hem bir dava şartı hem de bir delil olarak ortaya çıkmakta ve bazı noktalarda hukuk davalarındaki görünümünden ayrılmaktadır.

“... Maddi anlamda kesin hüküm, ancak, konusunu teşkil eden husus hakkında muteberdir. Muhkem kaziye mevcuttur denilebilmek için iki tarafın konuda, müddeabihde ve dayandıkları sebeplerde birlik olması lazımdır.” D. 6. D, 26.06.2006, E. 2004/3762, K. 2006/3413, HTS;

“... Olayda, davacının daha önce açmış olduğu davada verilip kesin hüküm niteliği kazanan idari yargı kararının varlığı karşısında; aynı konuda açılan ve tarafları aynı olan bu davanın esasının incelenme olanağı bulunmamaktadır.” D. 5. D, 06.11.2002, E. 1999/2310, K. 2002/4242, DBB;

“... Nitekim mahkemece de, yasalara uygun tahsil edilmediği belirtilen miktarın red ve iadesine karar verilmiştir. Dolayısıyla bu iki uyumsuzluk nitelikleri itibarıyla birbirinden farklı özellikler taşımakta ve biri hakkında verilen kararın diğeri için kesin hüküm oluşturduğunu söylemek mümkün bulunmamaktadır.” D. 4. D, 28.04.1998, E. 1997/ 5304, K. 1998/1713, DBB.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDARİ YARGI KARARLARININ ŞEKLİ VE MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM TEŞKİL ETMESİ

Bir ülkede hukuka ve yargıya güvenin sağlanması, hukuki istikrarın gerçekleşebilmesi için yargı organlarınca verilen kararlara “kesinlik” tanınmasının şart olduğunu belirtmiştik. Hem sübjektif bireysel hakların gerçekleşmesini hedefleyen hukuksal koruma hem de objektif hukuk düzeninin korunmasını sağlayan yargısal denetim işlevlerini yerine getiren idari yargı kararlarının kesin olması ise doğal bir durumdur.

İlk bölümde belirttiğimiz gibi idari yargı kararlarının kesinleşmesiyle ilgili herhangi bir düzenleme ne idare mahkemelerinin teşkilat kanunlarında ne de İYUK’ta yer almaktadır²⁵³. Kaldı ki İYUK madde 31 kesin hüküm konusunda HUMK’a atıfta yapmamış ve Danıştay da idari yargılama usulünde HUMK’tan yararlanılacak hususları İYUK’un atıf yaptığı maddelerle sınırlamıştır. Ancak kesin hüküm kurumu hem bir dava şartı olarak kamu düzeniyle yakından ilgili olması hem de tarafları ve yargıcı bağlayıcı bir delil olması itibarıyla bütün hukuk düzenlerinde yer bulmuş ve hukukun genel ilkeleri arasına girmiştir.

²⁵³ 521 sayılı eski Danıştay Kanunu’nun doğrudan kesin hüküm kurumuna olmasa bile kararların kesinliğine vurgu yaptığı görülmektedir. Buna göre, Kanunun 30. maddesinin birinci fıkrasında “kanunlarda ayrı bir idari yargı merci gösterilmemiş olan aşağıda yazılı idari uyuşmazlıklar ve davalar, doğrudan doğruya ve kesin olarak Danıştay’da çözümlenir”; 31. maddesinde, “idari yargı mercilerinden özel kanunlarına göre kesin olarak verilmiş olan ve üst idari yargı mercii bulunmayan yargı kararları, dava daireleriyle Dava Daireleri Kurulunda temyiz yoluyla kesin olarak görülür”; 67. Maddesinin son fıkrasında 31. maddede yazılı idari yargı mercilerinden çıkan kesin yargı kararlarına karşı Danıştay’a temyiz yoluyla başvurma süresi özel kanunlarda ayrı süre gösterilmeyen hallerde, bu kararın tebliğinden itibaren doksan gündür” ve 95. Maddesinde, “dava daireleriyle dava daireleri kurulu kararları kesin olup muhkem kaziyenin bütün hukuki sonuçlarını hasıl eder. Bu kararlar aleyhine ancak bu kanunda yazılı kanun yollarına başvurulabilir” hükümleri yer almaktadır.

Yargılamanın “doğasında” olan bir hususun pozitif hukukta düzenlenmemiş olsa bile uygulanması gerekecektir. Bu nedenle, genel olarak idari yargıya özgü hususların düzenlendiği İYUK’ta kesin hüküm kurumuna yer verilmemesi onun idari yargıda var olan bir kurum olmadığı anlamına gelmez. Aksi düşünce, bir idari yargı kararının hemen başka bir idari yargı kararıyla bertaraf edilmesi, örneğin bir tam yargı davasında davacının istediği tazminat miktarını kazanana kadar defalarca dava açabilmesi ya da iptal edilmiş bir düzenleyici işleme karşı başka kişilerin de sürekli dava açarak mahkemeleri meşgul etmesi gibi istenmeyen sonuçlara neden olur.

Bunların ötesinde, İYUK’un bütününde de yargılama faaliyetinin kesin hükümle sonuçlandırılması amacı vardır. Temyiz incelemesinin ilk derece mahkemesinin kararının hukuka uygunluğunun denetimiyle sınırlı olması, karar düzeltme incelemesinin daha da daraltılıp temyiz kararının gözden geçirilmesine indirgenmesi, ilk derece mahkemelerinin bozma üzerine bozmaya uyma ve ısrar kararı dışında bir üçüncü tür karar verememesi halleri bu amacın varlığını göstermektedir²⁵⁴.

Sonuç olarak, idari yargı kararları diğer yargı kollarına ait kararlar gibi şekli anlamda kesinleşmekte ve maddi anlamda da kesinleşerek tarafların ve yargıcın değiştiremeyeceği ve bir daha yargılama konusu yapılamayacak hukuksal gerçeklik halini almaktadır. Bu bölümde, öncelikle, bir idari yargı merciince verilen nihai kararın şekli anlamda ve maddi anlamda kesinleşmesi, kesin hükmün idari yargılama usulündeki delil değeri ve son olarak idari yargı ile hukuk ve ceza yargılaması sonucu verilen kesin hükümlerin birbirine etkisi incelenecektir.

²⁵⁴ İlhami Öztürk; “İdari Yargıda Temyiz İncelemesinin Usuli Kazanılmış Haklar Açısından Sınırlanması”, **GÜHFD**, C. 7, Sayı 1-2, Ankara, 2008, s. 1011.

I. İDARİ YARGI KARARLARININ ŞEKLİ ANLAMDA KESİNLEŞMESİ

Bir kararın şekli anlamda kesinleşmesi, o hüküm aleyhine başvurulabilecek bir kanun yolunun olmaması anlamına gelir. İdari yargılama usulünde verilen nihai kararlardan bazıları verildiği anda kesinleşirler ve aleyhlerine kanun yollarına başvurulamaz. Bunların dışındaki kararlara karşı kanun yoluna gidilebilir. Bu kararlar tarafların kanun yollarına başvurmayarak başvuru süresini geçirmesi veya aleyhlerine başvurulacak başka bir kanun yolunun kalmaması sonucu şekli anlamda kesinleşirler.

A. VERİLDİĞİ ANDA KESİN KARARLAR

Bazı kararlar verildiği anda kesinleştiği için bu kararlara karşı kanun yoluna başvurma imkânı yoktur ve bu hükümler verildiği anda şekli anlamda kesinleşir. Örneğin, Danıştay Kanunu'nun 24. maddesine göre, Danıştay'ın sınırlı sayıda ilk derece mahkemesi olarak göreceği davalar vardır. Bunların dışındaki bir konuda Danıştay'da dava açılırsa Danıştay görevsizlik kararı verir ve dosyayı tespit ettiği ilgili idare veya vergi mahkemesine gönderir. Danıştay'ın verdiği bu karar şekli anlamda kesindir. Danıştay Kanunu'nun 43. maddesinin 3. fıkrasına göre, Danıştay'ca görevli bulunan ve kendisine dosya gönderilen mahkeme görevsizlik kararı veremez.

Benzer şekilde, bir dava ilk derece mahkemesinde açılmışsa ve ilk derece mahkemesi bu davada kendisini değil Danıştay'ı görevli bulmuşsa görevsizlik kararı vererek dosyayı Danıştay'a gönderir. Danıştay bu davada kendisini görevli bulmazsa dosyayı görevli olduğunu tespit ettiği mahkemeye gönderir ve bu karar da şekli anlamda kesindir (Dan. K. m. 43/1-a, 43/3)²⁵⁵.

²⁵⁵ Çağlayan, s. 44.

B. HAKLARINDA OLAĞAN KANUN YOLLARINA BAŞVURULABİLEN KARARLAR

Verildiği anda kesin olmayan kararlar çeşitli hallerde şekli anlamda kesin hüküm olurlar. Öncelikle, bir idari yargı kararına karşı başvurulabilecek olağan kanun yolları varken taraflar bu olağan kanun yoluna süresinde başvurmazlarsa başvuru süresi geçince karar şekli anlamda kesinleşir. İtiraz ve temyiz için ilk derece mahkemesi kararının tebliğinden itibaren otuz gün (İYUK m. 46); karar düzeltme için itiraz ve temyiz mercii kararının tebliğinden itibaren on beş günün (İYUK m. 54) geçmesiyle karar kesinleşir.

Dava açma süresi bir hak düşürücü²⁵⁶ süre olduğundan davanın her aşamasında taraflarca ileri sürülebileceği gibi yargıç tarafından da re'sen nazara alınır ve süresinde açılmayan dava reddedilir²⁵⁷.

Bazı hallerde ise, başvuru süresi içinde taraflar, ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu karara karşı kanun yoluna başvurur ve bu karardan sonra başvurulabilecek başka kanun yolu kalmaz ve karar kesinleşir. Başka bir ifadeyle tüm kanun yolları tüketilince karar şekli anlamda kesinleşir. Danıştay, bir idari yargı kararının şekli anlamda kesinleşmesini kararında şöyle ifade etmiştir²⁵⁸.

“Bir yargı yerince yasada gösterilen usullere göre verilen karar, itiraz ve temyiz yollarından geçerek veya itiraz ve temyiz süreleri sona ererek kesinleştikten sonra yargılamanın iadesi gibi bazı istisnaların dışında artık değişmez bir nitelik kazanır, hiç bir makam, merci, hatta kararı vermiş olan yargı yeri dahi başka bir kararıyla onu değiştiremez. İşte yargı

²⁵⁶ Öğretide genellikle dava açma sürelerinin hak düşürücü bir süre olduğu kabul edilmektedir. Dava açma süresinin ayrıca “sui generis” bir kurum” ve “düzenleyici” nitelikte olduğuna ilişkin görüşler için bkz. Gürsel Kaplan, **İdari Yargıda Dava Açma Süreleri**, 2. B., Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s. 41-78.

²⁵⁷ “Özel hukukta tarafların özel çıkarları gereği dava açma süreleri sınırlandırılırken idari yargıda sürenin sınırlandırılması idari eylem ve işlemlerin sürekli dava tehdidi altında bulunmasının idare ajanlarında çekingenlik yaratacağı ve kamu hizmetlerinin zarar göreceği düşüncesinden kaynaklanmıştır.” Gürsel Öngören; **Türk Hukukunda İdari Dava Açma Süreleri**, Kazancı, İstanbul, 1990, s. 7.

²⁵⁸ D. 5. D, 06.11.2002, E. 1999/2310, K. 2002/4242, DBB.

kararlarının bu değişmezlik kuvvet ve niteliğine kesin hüküm (muhkem kaziye) denilmektedir”.

Her ne kadar Danıştay bu kararında sadece “*kesin hüküm*” kavramını kullanmış olsa da bu kararda “*şekli anlamda kesin hüküm*”den bahsedilmektedir.

1. Olağan Kanun Yolları

Mahkeme kararlarının hatalı veya noksan olması mümkündür. işte mahkemelerin bu noksan veya hatalı kararlarının en aza indirgenmesi amacıyla mahkeme kararları kesinleşmeden önce bir üst mahkemeye başvurularak kararı denetlemesi istenebilir²⁵⁹. Kararın niteliğine ve içeriğine göre başvurulabilen kanun yolları “*olağan kanun yolları*” ve “*olağanüstü kanun yolları*” olmak üzere ikiye ayrılır. Olağan kanun yolları, kesinleşmemiş kararlara karşı başvuru ve onların kesinleşmesine engel olan kanun yollarıdır. Olağanüstü kanun yolları ise kesinleşmiş kararlara karşı başvuru istisnai kanun yollarıdır²⁶⁰.

Olağan kanun yolu ilk derece mahkemelerinin yanlış olduğu ileri sürülen kararlarının yeniden incelenmesini sağlayan taraflara tanınmış hukuki bir imkândır. Böylece ilk derece mahkemelerinin kararları bir üst mahkeme tarafından denetlenmekte ve hükmün şekli anlamda kesinleşmesi ertelenmektedir²⁶¹. Olağan kanun yolları tüketildikten sonra verilen karar şekli anlamda kesinleşir. İYUK, itiraz (m. 45), temyiz (m. 46) ve karar düzeltme (m. 54) olmak üzere üç tür olağan kanun yolu kabul etmiştir.

²⁵⁹ Pekcantez/Atalay/Özekes, s. 535;

²⁶⁰ Kanun yolları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 717; Üstündağ, s. 669; Odayakmaz, s. 5; Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 5; Gözübüyük, s. 492; Kalabalık, s. 346.

²⁶¹ Üstündağ, **Kanun Yolları ve Tahkim**, s. 24-27; Kalabalık, s. 346.

a. İtiraz Yolu

İYUK'un "*Kanun Yollarına Başvuru Yolları*" başlığını taşıyan üçüncü bölümü "*İtiraz*" konusuyla başlamaktadır. İdare ve vergi mahkemelerinin bu maddede sınırlı olarak belirtilen konular hakkında verdikleri nihai kararlar ile tek yargıçla verdikleri nihai kararlara karşı kanunda aksine bir hüküm bulunsa bile mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki bölge idare mahkemesinde itiraz edilebilecektir. Buna göre İYUK'un 45. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen konular hakkında kurul halinde verilen kararlara ve tek yargıçla verilen kararlara karşı temyiz yoluna başvurulamayacak itiraz yolu ile bölge idare mahkemesine gidilecektir.

İtiraz süresi kararın tebliğ tarihinden itibaren otuz gündür. İYUK'un 45. maddesinin 5. fıkrasına göre bölge idare mahkemelerinin itiraz üzerine verdikleri kararlar kesindir ve temyiz edilemezler. İtiraz, temyiz yolunun şekil ve usullerine tabidir. Ancak, temyiz yolundan önemli bir farkı vardır. İtirazın kabulüne karar veren bölge idare mahkemesi evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakıalar hakkında edinilen bilgiyi yeter görürse veya itiraz sadece hukuki noktalara ilişkin ise veya itiraz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise dosya üzerinden işin esası hakkında karar verir²⁶². Ancak, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan itirazı haklı bulduğu veya davaya görevsiz yargıç tarafından bakılmış olması hallerinde kararı bozarak dosyayı ilk derece mahkemesine geri gönderir, bölge idare mahkemesinin bu kararları kesindir (İYUK m. 45/4).

İtiraz sonucu verilen kararlara karşı, itiraza ilişkin kararın tebliğinden itibaren 10 gün içinde Bölge İdare Mahkemesi'nde karar düzeltilmesi yoluna gidilebilir (İYUK m. 53/1, 54/1).

²⁶² Altay, s. 160. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 102-109.

b. Temyiz Yolu

İlk derece mahkemelerinin verdikleri nihai kararların üst mahkemece hukuka uygunluk bakımından denetlenmesi²⁶³ olan temyiz yolu en önemli olağan kanun yoludur²⁶⁴. Danıştay dava daireleri ile idare ve vergi mahkemelerinin nihai kararlarına karşı tebliğ tarihini izleyen otuz gün içinde Danıştay'da temyiz yoluna başvurulabilir (İYUK m. 46). Buna göre, ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararlar Danıştay dairelerinde; Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalarda verdiği kararlar ise Danıştay idari veya vergi dava daireleri kurulunda temyizen incelenir (Danıştay Kanunu, m. 38/1-b). İnceleme sonunda temyiz mercii başvuru koşullarının olmaması nedeniyle temyiz istemini reddedebilir ya da esastan inceleyerek bozma, onama veya düzelterek onama kararı verebilir.

İYUK'un 49. maddesi temyiz nedenlerini üç başlık altında düzenlemiştir. Bunlar, görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması; hukuka aykırı karar verilmiş olması ve usul hükümlerine uyulmamış olmasıdır.

Danıştay, bozma nedenlerinin bulunmaması halinde temyiz istemini reddeder ve mahkeme kararını onar. Bu karara karşı karar düzeltilmesi yoluna gidilmediği takdirde ilk derece mahkemesinin kararı şekli anlamda kesinleşmiş olur.

Temyiz incelemesi sonunda Danıştay görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması, hukuka aykırı karar verilmesi veya usul hükümlerine uyulmamış olunması sebeplerinden dolayı incelenen kararı bozar (İYUK m. 49/1) ve dosya kararı veren mahkemeye gönderilir (İYUK m. 49/3). Ancak, karardaki yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise temyiz merci bunu düzelterek onar (İYUK m. 49/2). İlk derece mahkemesi temyiz merciinin bozma kararına uyarsa yeniden yargılama yapar ve yeni bir karar vermiş olur. Bu karar da yeni bir karar olduğundan kesin değildir ve temyiz yoluna başvurulabilir. Bu kararın temyiz yeri bozma kararını veren dairedir. Daire, bozma kararındaki esaslara uyulmuş ise kararı onar, uyulmamış ise kararı

²⁶³ Onar, C. 3, s. 1992.

²⁶⁴ Temyiz yoluyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 35-101.

tekrar bozar. Ayrıca, kısmen onama kısmen bozma kararı verilirse onanan kısım şekli anlamda kesinleşir²⁶⁵.

İlk derece mahkemesi verilen bozma kararına uymayarak ilk kararında direnebilir. Bu ısrar kararı Danıştay idari veya vergi dava daireleri kurulunda temyiz edilebilir. Kurul kararı onar veya bozar ancak bu defa İdari veya Vergi Dava Daireleri kararına uyulması zorunludur (İYUK m. 49/4).

c. Karar Düzeltilmesi

Temyizin yanında diğer olağan kanun yolu karar düzeltmedir. Karar düzeltmesi, mahkeme tarafından temyiz incelemesi sonucunda verilen nihai bir kararın, karar henüz kesinleşmeden aynı mahkemede tekrar gözden geçirilmesini sağlayan Türk hukukuna özgü bir yoldur²⁶⁶. Bu yolla temyiz merciinin kararları olası bir hataya karşı tekrar incelenmektedir²⁶⁷. Buna göre Danıştay dairelerinin ve idare ve vergi dava dairelerinin temyiz üzerine verdikleri kararlar ile bölge idare mahkemesinin itiraz üzerine verdikleri kararlar hakkında bir defaya mahsus olmak üzere karar düzeltme talebinde bulunulabilir (İYUK m. 54).

Danıştay'ın temyiz incelemesi dışında verdiği kararlar, bölge idare mahkemelerinin itiraz dışında verdikleri kararlar, ara kararlar, yürütmenin durdurulması kararları, görev ve yetki açısından merci tayini kararları,

²⁶⁵ “Bu bakımdan; kesin hüküm halini alan söz konusu hüküm fıkrasının, bozma kararı dolayısıyla yeniden yapılan yargılama sonucunda verilen kararda değiştirilmesi, kesin hüküm dokunulmazlığı ilkesine aykırıdır. Bu yüzden; verilen kararda hukuki isabet yoktur”. D. 7. D, 09.06.2004, E. 2002/4601, K. 2004/1675, DBB.

²⁶⁶ “Kanun yollarından biri olan kararın düzeltmesi yolu ile belli bir süre içinde ve kanunda belirtilen nedenlerden dolayı nihai olarak verilmiş bir yargı kararının yeniden gözden geçirilmesi yolu ile muhtemel sakatlıkların önlenmesinin amaçlandığı, karar düzeltme yolunun kendine özgü bir kanun yolu olduğu, bilimsel içtihatlarla belirlenmiştir. Dolayısıyla mahkemece ısrar (direnme) kararı verilmesi için davacının talep ettiği kanun yolunun tüketilmesi, yani karar düzeltme istemi hakkında Dairece karar verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle davacının karar düzeltme istemi Dairece karara bağlanmaksızın ısrar kararı verilmesinde hukuka ve mevzuata uyarlık bulunmamıştır”. D. İDDK, 06.10.2005, E. 2005/381, K. 2005/2293, HTS.

²⁶⁷ Diğer ülkelerin hukukunda yer olmayan bu yolun kaldırılması veya sınırlandırılması gerektiğini savunan Üstündağ bu kurumun zararının faydasından çok olduğunu düşünmektedir. **Kanun Yolları ve Tahkim**, s. 75.

yargılamanın yenilenmesi kararları aleyhine karar düzeltilmesi yoluna gidilemez²⁶⁸.

2. İtiraz, Temyiz veya Karar Düzeltmeye Konu Olabilecek Kararlar

a. İlk İnceleme Sonucu Verilen Kararlar

Sadece nihai kararlara karşı olağan kanun yollarına başvurulabilir. Bu nedenle yalnızca uyuşmazlığın esasını çözen kararlar değil, İYUK'un 14. maddesinde göre dava dilekçesi üzerinde yapılan ilk inceleme sonucunda verilen ve davayı sonuçlandıran kararlar da temyize konu olabilir.

İlk inceleme sonucu verilen nihai kararlardan usule ilişkin olanlar sadece söz konusu usuli eksiklik hakkında kesin hüküm teşkil ederler. Davanın esasına girilmediği için esas hakkında maddi anlamda kesin hüküm olmazlar ve usule ilişkin eksiklik tamamlanır ise bu konuda tekrar dava açılabilir.

İlk incelemede sırasıyla görev ve yetki, idari mercii tecavüzü, ehliyet, idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı, süre aşımı, husumet ve dava dilekçelerinin İYUK'un 3. ve 5. maddelerine uygun olup olmadığı incelenir. İlk incelemenin doğurduğu sonuçlar Kanun'un 15. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, husumete ilişkin kararlar ile dava dilekçesindeki eksiklikler ve avukat olmayan vekil tarafından açılan davalar nedeniyle verilen dilekçenin reddi kararları dışında kalan yargıcın davadan elini çekmesi sonucunu doğuran kararlara karşı temyiz yoluna başvurulabilir; tek hakimle verilen kararlara karşı da itiraz yoluna gidilebilir.

²⁶⁸ Karar düzeltilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 110-129.

Davanın ehliyet veya süre yönünden reddine ilişkin kararlar ile; askeri ve adli yargının görevli olduğu gerekçesiyle verilen görevsizlik kararları ile idari davaya konu olabilecek kesin ve yürütülebilir bir işlem olmaması nedeniyle verilen red kararlarına karşı olağan kanun yollarına başvurmak mümkündür.

b. Esastan İnceleme Sonucu Verilen Kararlar

İYUK'un 46. maddesinin 1. fıkrası, ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay dava daireleri ile idare ve vergi mahkemelerinin tüm nihai kararlarına karşı, kanunlarda aksine hüküm bulunsa bile, temyiz yoluna başvurulabileceğini öngörmüştür. Bu yönüyle idari yargılama usulü medeni yargılama usulünden ayrılmaktadır. Örneğin, HUMK'a göre, miktar yada değeri kanunun belirlediği belli bir miktarı geçmeyen taşınır mal ve alacak davalarına ilişkin nihai kararlar kesindir ve bunlara karşı temyiz yoluna başvurulamaz. Buna karşılık idari yargılama usulünde her zaman iki dereceli yargı yöntemi uygulanmaktadır²⁶⁹.

Maddi anlamda kesin hüküm başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklayacağımız üzere idari yargı yerlerinde iptal veya tam yargı davaları açılabilir. İlk incelemeden sonra esastan incelemesine geçilen bir iptal davası sonucunda verilen red veya iptal kararlarına karşı olağan kanunun yollarına başvurulabilecektir. Aynı şekilde tam yargı davaları sonucunda verilen davanın kabulü veya reddine ilişkin kararlara karşı da olağan kanun yollarına süresi içerisinde başvurulabilir.

²⁶⁹ Gözübüyük, s. 495.

II. İDARİ YARGI KARARLARININ MADDİ ANLAMDA KESİN HÜKÜM TEŞKİL ETMESİ

Şekli anlamda kesinleşen idari yargı kararları maddi anlamda da kesinleşirler. İdari yargı kararlarının maddi anlamda kesinleşmesi ve kesinleşmenin etkisi verilen kararın türüne göre değişmektedir. İdari yargıya özgü bir dava türü olan iptal davaları sonucu verilen iptal kararlarının maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmesi ve kesin hüküm kuvveti diğer nihai kararlardan farklılıklar taşır. Buna karşılık, tam yargı davaları sonucu verilen kararların maddi anlamda kesinleşmesi ve etkisi medeni usuldeki yargı kararlarına benzemekte ve iptal davaları gibi kendine özgü bir özellik göstermemektedir.

A. İPTAL DAVALARINDA KESİN HÜKÜM

1. İptal Davasının Anlamı

Bir hukuk devletinde idarenin her türlü eylem ve işlemi hukuka uygun olmalıdır. İptal davası, hukuk devleti idealini gerçekleştirmeye yardım eden ve idarenin hukuka aykırı işlemlerinin iptal edilmesini sağlayan idare hukukuna özgü bir dava türüdür²⁷⁰. Amacı hukuka aykırı idari işlemi ortadan kaldırarak bireyi korumaktır. İptal davasında, davacıdan çok işlemin kendisi önemlidir; çünkü yargılama konusu “işlem”in kendisidir²⁷¹. Biz bu başlık altında iptal davasının konumuz açısından önem taşıyan bazı özelliklerine değinmekle yetineceğiz.

²⁷⁰ Onar, C. 3, s. 1770; Özyörük, s. 223; s. 9, Gözübüyük, s. 133; Pınar, s. 23; Uler, s.4; Kalabalık, s.123; Yıldırım, s. 308; Candan, s. 65; Ergen, s. 132; Eroğlu, s. 51, **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, s. 443.

²⁷¹ Uğur Mumcu, “Türk Hukukunda İptal Kararlarının Yerine Getirilmesi Ve Sorumluluk”, **AÜHFD**, s. 108.

Bir iptal davasının açılabilmesi için davacının menfaatinin ihlal edilmiş olması yeterlidir. Böylece, iptal davası açabilme olanağı genişletilmiştir²⁷². Danıştay, önündeki uyuşmazlığa göre menfaat ihlali şartını geniş ya da dar yorumlamaktadır.

İdari yargı yeri, açılan bir iptal davasında, esastan inceleme sırasında sadece ilgili işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç yönlerinden hukuka uygunluğu denetler ve bir sakatlık tespit ettiğinde söz konusu hukuki işlemi iptal etmekle yetinir²⁷³. İptal davasının bu özelliği onu tam yargı davasından ve medeni yargılama usulündeki edim davasından ayırır²⁷⁴. Ayrıca, yargıç, iptal davası sonucu verdiği kararda idareye ne yapması ya da ne yapmaması gerektiği hususunda emir veremez veya idareyi bir şey yapmaya ya da yapmamaya mahkûm edemez çünkü idari yargı yerinin, iptal davası ile yerindelik denetimi yapması yasaktır.

İptal davalarında “*kamu yararı*” söz konusu olduğundan bu davalar kamu düzeniyle de yakından ilgilidir; çünkü idari yargı yeri, idari işlemi yapan idari makamın hukuk kurallarına uygunluğunu denetler. Bunun en önemli sonuçlarından biri de iptal davası sonucu verilen kararların kesin hüküm niteliği taşıması ve iptal kararlarının sadece davacı için değil, herkes için geçerli olabilen “*erga omnes*” sonuçlar doğurmasıdır²⁷⁵. Buna göre, bir iptal kararlarından yalnız davacı değil; işleminden etkilenen herkes yararlanır²⁷⁶ çünkü hukuka saygılı davranan bir idareden herkesin menfaati vardır. Bunun ötesinde, “*idarenin hukuka genel ve objektif saygısı*” iptal davasında subjektif hakların ötesinde ve üstünde tümsel ve en yüksek menfaat olarak kabul edilmektedir²⁷⁷.

²⁷² Gözübüyük, 170.

²⁷³ Onar, C.3, s. 1770.

²⁷⁴ Gözübüyük, s. 244

²⁷⁵ Diğer sonuçları, karmaşık olmayan bir dava türü olması, dava yolundan önceden vazgeçmenin mümkün olmaması, yargılama sırasında yargıcı re’sen araştırma yapabilmesidir. Kalabalık, s. 173.

²⁷⁶ Gözübüyük, s. 135.

²⁷⁷ Özyörük, s. 223.

İptal davaları objektiftir²⁷⁸ ve sonucunda verilen kararlar sadece somut uyuşmazlık için değil, benzer tüm uyuşmazlıklar için uygulanabilirler²⁷⁹. Ancak uygulamada iptal davaları sonucu verilen her kararın her zaman objektif nitelikte olamayacağını görüyoruz²⁸⁰. Bu konuda, iptal davası sonucunda “red” veya “iptal” kararı verilmesi; iptal kararı verilmesi halinde ise iptal edilen işlemin niteliğinin önem taşıdığını söyleyebiliriz. Ayrıca, mahkemelerin aynı yasayı farklı biçimlerde yorumlaması ve buna bağlı olarak benzer olaylarda birbirine zıt hükümler vermesi de iptal davalarının objektifliği görüşünü bir nebze de olsun zayıflatmaktadır²⁸¹.

2. İptal Davası Sonucunda Verilebilecek Kararlar

Açılan bir iptal davasında, öncelikle, dava dilekçesi üzerinde İYUK'ta belirtilen koşullar yönünden ilk inceleme yapılır. Daha sonra esastan incelemede idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç yönlerinden hukuka uygunluğu incelenir. Yargı yeri, önkoşullardaki eksiklikler ya da davacı tarafından ileri sürülen iptal nedenlerinin gerçekleşmemiş olması nedeniyle davayı reddeder veya işlemin hukuka aykırılığını saptayarak işlemi iptal eder.

Gerek ret kararı ve gerekse iptal kararı kesin hüküm niteliğini haizdir. Ancak, ret kararı yalnızca davanın tarafları arasında ileri sürülebileceğinden kesin hükmün nispi etkisine sahiptir. İptal kararları açısından ise, durum biraz farklıdır. Bir görüşe göre, davanın kabulü ve kararın iptaline ilişkin kesin hükümler klasik kesin hüküm anlamının dışında onu aşan sonuçlar doğurur

²⁷⁸ Yüzyıl Boyunca Danıştay, s. 443; Ali Ülkü Azrak, “İptal Davalarının Objektif Niteliği Üzerine Düşünceler”, **Onar Armağanı**, İstanbul, 1977, s. 146; Ali Akyıldız, **Hukuk Devleti Yargı Bağımsızlığı ve Danıştay**, Anıttepe Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 215; “Davanın objektif niteliği dolayısıyla dava sonucunda verilen iptal kararı bir kamu düzeni önlemini oluşturur ve buna bağlı olarak davacı kesin hüküm özelliğinden kaynaklanan lehine sonuçlardan ve bunların uygulanmasından feragat edemez”. Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı Sempozyumu**, 2007, (erişim) <http://www.danistay.gov.tr>, 15.01.2010.

²⁷⁹ Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı Sempozyumu**, 2007, (erişim) www.danistay.gov.tr, 15.01.2010.

²⁸⁰ Yıldırım, s. 309.

²⁸¹ Yıldırım, s. 310.

ve mutlak etkiyi haizdir. Başka bir görüşe göre ise, dava konusu edilen işlemin niteliğine bakmak gerekecektir. Eğer, dava konusu idari işlem genel ve birden fazla kişinin durumuna tesir eder nitelikte ise bu işlemin iptaline ilişkin kararlarda kesin hükmün mutlak etkisini görmek mümkündür. Buna karşılık, belli bir kişi ve olaya etki eden birel işlemlerin iptali halinde kesin hükmün etkisi nispi olacaktır.

3. Red Kararları

Açılan bir iptal davasının yargı yerince reddedilmesi o idari işlemin hukuki durumunda herhangi bir değişikliğe yol açmaz. Sadece, işlem üzerinde yürütmenin durdurulması kararı varsa idari yargı yerinin ayrıca bir karar vermesine gerek kalmaksızın bu karar kalkar. İptal davası sonucunda verilen kesin hükümlerin “*erga omnes*” bağlayıcı olması pek nadir birkaç hukuk sisteminde kabul edilmiştir. Genel kabul edilen görüş, iptal kararlarının kural olarak genel etkiye sahip olması ve bunun dışındaki davanın reddi kararlarının sadece davacıyı bağlamasıdır²⁸².

Buna göre, iptal davasının reddine ilişkin kararlar kesin hükmün nispi kuvvetini haizdir ve yalnız davanın taraflarını etkiler²⁸³. Bu etki iptal davasının ilk inceleme aşamasında ön koşullar yönünden ve esastan inceleme sonunda iptal nedenleri yönünden reddedilmesi durumlarında ayrı ayrı incelenmelidir.

²⁸² Azrak, s. 149.

²⁸³ Danıştay, “İptal davalarında, davanın reddine ilişkin kararların davacı açısından kesin hüküm niteliği taşımadığı idare hukukunun genel ilkelerindendir. Bu durumda idare mahkemesince davanın 2577 sayılı Yasanın 14. maddesinde belirtilen yönlerden sırasıyla incelenerek dava açma süresini geçirmiş olması nedeniyle reddedilmesi gerekirken, aynı konuda daha önce açılan davada verilen ve kesinleşen görev yönünden ret kararı uyarınca kesin hüküm yönünden reddine karar verilmesinde isabet bulunmamaktadır”. Eski bir kararında ise Danıştay, “Davacı, görevine son verilmesine ilişkin işlemin iptalini istemektedir. Davacının aynı işlemin iptali için açtığı ve Dairemizin 1982/2577 esasında kayıtlı davası 28.12.1983 gün ve 1983/8775 sayılı kararımızla red olarak karara bağlanmış bulunduğu ve konusu aynı olan bu davanın kesin hüküm nedeniyle incelenme olanağı bulunmamaktadır” diyerek davayı reddetmiştir. D. 8. D, 08.03.2005, E. 2005/1059, K. 2004/6166 HTS. Ayrıca, D. 5. D, 13.11.1985, E. 1982/2188, K.1985/2437, HTS.

a. İlk İnceleme Sonucu Verilen Red Kararları

Danıştay, idare mahkemesi veya vergi mahkemelerine sunulan dava dilekçeleri, Danıştay'da daire başkanının görevlendireceği bir tetkik hakimi, idare ve vergi mahkemelerinde ise mahkeme başkanı veya görevlendireceği bir üye tarafından ilk incelemeye tabi tutulur. İlk inceleme İYUK'un 14. maddesinin 3. fıkrasında belirtilen hususlarda ve kanundaki sıraya göre yapılır²⁸⁴. Yargı yerinin verdiği red hükmü davanın açılabilmesi için gereken ön koşulların yerine getirilmemesi nedenine dayanıyorsa davacı bazı hallerde yeniden dava açamaz ve bazı hallerde yasanın öngördüğü süre içerisinde ön koşulları yerine getirilerek dava açılabilir²⁸⁵.

İlk inceleme sonucu verilen usule ilişkin nihai kararlar dava konusu uyuşmazlık hakkında maddi anlamda kesin hüküm niteliğine sahip değildir.

Görevli ve yetkili yargı düzeninde yanılgiya düşülmesi halinde yargı yeri davayı görev yönünden reddeder (İYUK m. 15/1-a). Bu karar temyiz edilebilir. Temyize başvurulması veya temyiz süresinin geçmesi sonucunda bu karar şekli anlamda kesinleşir. Bu karardan sonra davacı, davasını süresi içinde ilgili yerde açabilir²⁸⁶. Görevsizlik kararları sadece usulü eksiklik hakkında maddi anlamda kesin hüküm olurlar²⁸⁷.

²⁸⁴ a) Görev ve yetki, b) İdari merci tecavüzü, c) Ehliyet, d) İdari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı, e) Süre aşımı, f) Husumet, g) 3 ve 5 inci maddelere uygun olup olmadıkları, yönlerinden sırasıyla incelenir.

²⁸⁵ Gözübüyük, İptal Davasının Sonuçları, s. 331.

²⁸⁶ Özetle, davacının, er olarak askerlik görevini yapmakta iken sakat kaldığından bahisle vazife malullüğü aylığı bağlanması isteminin reddine ilişkin işlemin iptali istemiyle idari yargı yerinde açtığı dava, İdare Mahkemesi kararıyla Askeri İdari yargı yerinin görevli olduğu gerekçesiyle görev yönünden reddedilmiştir. Bu karar üzerine davacı tarafından bir yandan Danıştay'da temyiz yoluna başvurulmuş, öte yandan, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde dava açılmıştır. AYİM davacıya vazife malullüğü aylığı bağlanmamasında hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davayı esastan reddetmiştir. Görevsizlik kararının temyizi üzerine Danıştay vazife malullüğü aylığı bağlanmamasına ilişkin uyuşmazlıkta genel idari yargı yerinin görevli olduğundan bahisle görevsizlik kararını bozmuştur. İdare Mahkemesi bozmaya uymuş ancak, tarafları ve konusu aynı olan dava hakkında AYİM tarafından verilen kararla davanın reddedildiği ve bunun kesin hüküm teşkil etmesi nedeniyle davanın incelenme olanağı bulunmadığına karar vermiştir. Danıştay, görevli olmadığı belirlenen Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin verdiği kararın, bozma kararına uyarak davaya bakan asıl görevli mahkemece kesin hüküm olarak kabul edilmesine hukuken olanak bulunmadığına karar vermiştir. D. 10. D. E. 1992/1932, K. 1993/4342, DBB.

²⁸⁷ Sarıca, 103; Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 15.

İdari yargıda iptal davası açabilmek için davaya taraf olma ve dava açma ehliyetine sahip olunmasının yanında menfaat ihlali şartının da gerçekleşmesi gerekir. Davacının taraf olma ve dava açma ehliyetinin olmaması nedeniyle dava reddediliyorsa (İYUK m. 15/1-b) karar, esas hakkında maddi anlamda kesin hüküm niteliği taşımaz. Davacının dava açma ehliyeti yoksa vasi ya da veli tarafından yeniden dava açılabilir.

Buna karşılık, menfaat ihlali şartının olmaması nedeniyle reddedilen dava maddi anlamda kesin hüküm niteliğine sahiptir, çünkü taraf sıfatı aynı zamanda maddi hukuka ilişkin bir durumdur. Ancak, daha sonra davacının durumunun değişmesi nedeniyle yeniden dava açılabilir. İkinci davada farklı bir sebep söz konusu olduğundan maddi anlamda kesin hüküm nedeniyle dava reddedilmeyecektir²⁸⁸.

Kanunlarda, bir idari dava açılmadan önce, idari bir makama başvurulması öngörülmüşse ve bu başvuru yerine getirilmeden dava açılmışsa idari merci tecavüzü söz konusudur. Mercii tecavüzü nedeniyle dava dosyasının ilgili idare gönderilmesinden sonra (İYUK m.15/1-e), idarenin açık veya zımni ret kararı üzerine davacı yetkili ve görevli mahkemeye yeni bir dava dilekçesi ile başvurması mümkündür. Bu kararlar da şekli anlamda kesinleşir ama davanın esası hakkında maddi anlamda kesin hüküm söz konusu olmaz.

İptal davasına konu olacak idari işlem aynı zamanda kesin ve yürütülmesi gerekli bir işlem olmalıdır (İYUK m. 15/1-d). İdari yargı yeri ilk incelemede dava konusu işlemin kesin ve yürütülebilir bir işlem olup olmadığını araştırır ve bu nitelikte görmezse davayı reddeder. Bu karar kesin hüküm oluşturur²⁸⁹.

Dilekçe, şekil²⁹⁰ gibi düzeltilmesi veya tamamlanması mümkün şartlardan dolayı reddedilmişse davacı süresi içerisinde eksiklikleri gidererek

²⁸⁸ Onar, C.3, s. 1785.

²⁸⁹ Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 20.

²⁹⁰ Dava dilekçesi İYUK madde 3 ve 5'teki şartlara uygun olmalıdır. Şartlarda bir eksiklik veya yanlışlık varsa "dilekçe red" kararı verilir. Örneğin dava dilekçesinin karşı taraf sayısından bir fazla olmaması, dava dilekçesinde tarafların isimlerinin bulunmaması veya dava dilekçesinin davacı tarafından imzalanmaması gibi haller birer eksikliktir. Davacı bu kararın kendisine bildiriminden

yeniden dava açabilir (İYUK m.15/1-c, d). Ancak, dava dilekçesi reddedildikten sonra ikinci kez verilen dilekçede aynı yanlışlıklar yapılırsa dava reddedilir (m. 15/5). Artık karara karşı temyiz yoluna gidilemez.

İkinci kez verilen dilekçe sonucunda verilen kararın kesin hüküm etkisi konusunda ise iki görüş vardır²⁹¹. Birinci görüşe göre dava açma süresi içinde olmak kaydıyla davacı istediği kadar dava açabilir. Ancak üçüncü ve sonraki davalarda harç alınacaktır. Böylece, dava açma süresi geçmedikçe red kararı kesin hüküm oluşturmaz. İkinci görüşe göre ise ikinci dilekçe üzerine verilen red kararı maddi ve şekli anlamda kesin hüküm oluşturur. Üçüncü dava kesin hüküm nedeniyle incelenemeyecek ve reddedilecektir. Bu iki görüş arasında kişi haklarının korunması açısından birinci görüş uygun görülmekte ancak maddenin açık hükmü nedeniyle ikinci görüşün kabulü gerekmektedir²⁹². Dava dilekçesindeki eksiklikler nedeniyle verilen dilekçe red kararlarının usule ilişkin olmaları nedeniyle maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmelerinden bahsedilemez.

İdari yargıda davalar kanunda belirtilen süreler İYUK'ta belirtilen süreler içinde açılmalıdır. Süre geçirilirse dava süre aşımından dolayı reddedilir. (İYUK m. 15/1-b)²⁹³. Bu karar şekli anlamda kesinleşirse maddi anlamda da kesin hüküm haline gelir ve aynı konuda tekrar dava açılamaz²⁹⁴.

Ön koşullar yönünden reddedilen bir dava üçüncü kişiler tarafından tekrar açılabilir; çünkü iptal davalarının reddi kararları üçüncü kişiler açısından kesin hüküm oluşturmaz. Danıştay'ın da kararları bu yöndedir²⁹⁵.

itibaren otuz günlük süre içinde, dava dilekçesindeki eksiklikleri gidererek yeniden dava açabilir (m 15/1-d). Dilekçesi reddedilen davacı otuz gün içinde dilekçe vermezse dava açılmamış sayılır. Bu halde kesin hüküm oluşur.

²⁹¹ Telli, s. 117.

²⁹² Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 22.

²⁹³ "... idarece bu başvurularına yanıt verilmemesi üzerine açtığı davanın Danıştay 5. Dairesinin günlü ... sayılı kararıyla, süre yönünden reddedildiğinin anlaşılmış olduğu, tarafları, konusu, sebebi aynı olan bu davanın kesin hüküm nedeniyle incelenmesine olanak bulunmadığına ... hükmetmiştir.... Kararın onanmasına 10.12.1993 günü esasta oybirliği gerekçede oyçokluğu ile karar verildi". D. İDDGK, E. 1993/173, K. 1993/609, Ahmet Arslan, Emine Sınmaz, Tuncay Dünder; **İdari Yargılama Usulü İle İlgili Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu Kararları**, Ankara, 2005, s. 525.

²⁹⁴ Çağlayan, **Kanun Yolları**, s. 20.

²⁹⁵ "İptal davalarında, davanın reddine ilişkin kararların davacı açısından kesin hüküm niteliği taşımadığı idare hukukunun genel ilkelerindendir. Bu durumda idare mahkemesince davanın 2577 sayılı Yasanın 14. maddesinde belirtilen yönlerden sırasıyla incelenerek dava açma süresini geçirmiş

b. Esastan İnceleme Sonucu Verilen Red Kararları

Esastan inceleme sonucu verilen red kararları şekli anlamda kesinleştikten sonra maddi anlamda da kesin hüküm niteliğini kazanırlar. Bu açıdan, iptal davalarında esastan inceleme sonucu verilen red kararları diğer yargısal kararlar gibidir. Tezimiz açısından incelemeye değer olan ise bu kesin hükümlerin haiz olduğu etkidir.

Bir idari işleme karşı açılan dava ilk inceleme aşamasından geçmiş esasın incelenmesi sonucu red kararıyla sonuçlanmışsa üç ihtimal söz konusu olabilir: Ya işlemin hukuka uygunluğu saptanmıştır; ya ileri sürülen hukuka aykırılık nedeninin var olmadığı saptanmıştır ya da yalnız davada taraf olanlar için geçerli olan bir red kararı verilmiştir ²⁹⁶.

İptal davaları sonucu verilen red kararlarının etkisinin mutlak olduğu görüşüne göre, idari işlem idari yargıç tarafından denetlenmiş ve hukuka uygun olduğu yargı yerince onanmıştır. Bu nedenle, red kararının etkisi genel olacak, bu işlem artık dava açıldıktan sonra iptal ettirilemeyecektir. İdari yargıda re'sen araştırma ilkesinin benimsenmiş olması yani yargıcın önüne gelen bir uyuşmazlıkta taraflarca ileri sürülmeyen tüm mevzuat ve hukuk ilkelerini kendiliğinden göz önünde bulunduracağı düşüncesi bu görüşü desteklemektedir.

İkinci çözüm ise, red kararının sadece davada ileri sürülen sakatlık nedenleri, yetki, şekil, konu, sebep, amaç unsurlarından biri veya birkaçı yönünden verilmiş olduğu ve kararın sadece ilgili husus yönünden hukuka uygun olduğudur. Bu durumda red kararları genel etkilidir.

Ancak, bu iki çözümden herhangi birinin kabul edilmesi halinde idari yargıda içtihat kapısının kapanacağı, değişen koşul ve anlayışlara göre yeni çözümlere varabilmek imkânının ortadan kalkacağı eleştirisi yapılmaktadır. Ayrıca, idari yargıcın tarafların ileri sürdükleri sakatlık nedenleriyle bağlı

olması nedeniyle reddedilmesi gerekirken, aynı konuda daha önce açılan davada verilen ve kesinleşen görev yönünden ret kararı uyarınca kesin hüküm yönünden reddine karar verilmesinde isabet bulunmamaktadır". D. 08.03.2005, 8. D, K. 2004/6166, E. 2005/1059, DBB.

²⁹⁶ Uler, s. 72.

olmaksızın işlemdeki bütün sakatlıkları incelemesinin her zaman mümkün olmayacağı, karışık olaylarda bazı unsurlardaki sakatlıkların gözden kaçabileceği düşünülmektedir²⁹⁷.

İptal davasının esastan reddine dair kararlarda kesin hükmün mutlak kuvvette olmayacağı, taraflar arasında (nispi) etkili olacağı doktrin ve içtihadta genel olarak kabul gören görüştür²⁹⁸. Buna göre, bir iptal davası reddine ilişkin kararlar sadece davacı ve davanın tarafları arasında etkilidir ve daha sonra aynı tarafların, aynı konuda, aynı sebebe dayanarak yeni bir dava açması halinde kesin hükmün nispi etkisi söz konusu olur²⁹⁹.

İptal davasının reddine ilişkin kesin hükümlerin nispi etkisi olmasının nedeni, Sarıca'ya göre, idari işlemin hukuka uygun olması değil, davacının kararın sakatlığına karşı ileri sürdüğü delillerin ve sebeplerin yeterli olmamasıdır³⁰⁰. Buna göre, yargı yeri davanın esasına geçerek ilgili idari işlemi, taraflarca ileri sürülen iptal nedenleri açısından incelemiş ve iddiaları yerinde görmeyerek davayı reddetmiştir³⁰¹. Sarıca, bu durumu şöyle açıklamaktadır³⁰²:

“... mahkeme, sadece kararın kanuna salahiyet bakımından aykırı olup olmadığını tetkik ve halletmiştir. Bu kararın kanuna, saik, mevzu, şekil ve maksat cihetlerinden aykırılık arz edip etmediğini incelemiş ve bir karara bağlamış değildir. Şu halde mahkemenin, davacı tarafından yeni bir sebebe istinaden açılan ikinci iptal davasını kabul etmesi ve dinlemesi icap eder.”

²⁹⁷ Uler, s. 74. Buna karşılık bir kararın gerekçe karşı oy yazısında idari yargıç, “İdari yargı yetkisinin idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğuna ilişkin olması, idari yargının re’sen incelemeye dayalı olması, yargı yerinin tarafların belirttiği hukuki nedenlere bağlı kalmaksızın iptal davalarında işlemin hukuka uygunluğunu tüm unsurlar yönünden kendiliğinden incelemesi karşısında daha önce dava konusu işleme karşı açılan davada verilen red kararı işlemin tüm unsurları yönünden hukuka uygun olduğu anlamını içerdiğinden, iptal davasında kesin hükümden bahsedilebilmesi için davanın konusu ve taraflarının aynı olması yeterli olup, dava sebebinin aynı olmasına gerek yoktur” demiştir. D. İDDGK, E. 2003/1100, K. 2004/621, Arslan/Sınmaz/Dündar, s. 527.

²⁹⁸ Telli, s. 118; “İdari yargıda bir idari işleme karşı açılan davanın reddine ilişkin kararın, kesin hüküm sonuçlarını doğurmayacağı da öğretide ve Danıştay içtihatlarıyla kabul edilmektedir”. D. 5. D, 06.11.2002, E. 1999/2310, K. 2002/4242, HTS.

²⁹⁹ Uler, s.74

³⁰⁰ Onar, C. 3, s. 1789.

³⁰¹ Şeref Gözübüyük, “İptal Davasının Sonuçları”, **Yavuz Abandan’a Armağan**, Ankara, 1969, s.330.

³⁰² Sarıca, s. 110.

Bu görüşe göre, davacı, ilk davasında aynı hukuki işleme karşı bütün iptal sebeplerini (yetki, şekil, sebep, konu, amaç) ileri sürmüş ve dava reddedilmişse aynı kişinin aynı işleme karşı açtığı ikinci iptal davası kesin hüküm nedeniyle reddedilecektir.

İdari yargılama usulünde re'sen araştırma ilkesinin benimsenmiş olması bu düşünceye katılmamızı engellemektedir. İdari yargıç önüne gelen uyuşmazlıkta bütün iptal sebeplerini yani idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları yönünden hukuka uygunluğunu denetlemiştir. İdari yargıç tarafların ileri sürdüğü sebeplerle veya delillerle bağlı değildir.

Davacının başka bir maddi vakıya dayanarak aynı işlem hakkında yeniden dava açabilmesi mümkündür; çünkü dava sebebi bakımından bir kesin hüküm olmadığından önceki davadaki red kararı yeni bir dava açılmasına engel olmaz³⁰³. Ancak, uygulamada böyle bir dava açılması mümkün gözükmemektedir; çünkü yargı yeri ilk dava hakkında red kararını verinceye kadar dava açma süresi çoktan geçmiş olmaktadır³⁰⁴.

Kesin hüküm hali için gereken sebep maddi veya hukuki olabilir. Hukuki sebeplerin değişmesi mevcut kesin hükmü ortadan kaldırmamaktadır³⁰⁵. Maddi sebepte bir değişiklik olmadıkça hukuki değerlendirme değişmeyecektir³⁰⁶.

Bir iptal davasının reddine ilişkin karar üçüncü kişiler yönünden herhangi bir etki yaratmamaktadır. Bu nedenle de üçüncü kişiler iptal istemi reddedilmiş bir işleme karşı yeni veya reddedilen nedenlerle başka davalar açılabilmesi ve idari yargı yerleri bu nedenleri daha önce incelememişse davayı kabul ederek incelemelidir³⁰⁷. Bir kişinin davasını kaybetmiş olması

³⁰³ Gözübüyük, s. 245; Auby ve Drago, *Contentieux Administratif*, C. III, s. 100; C. E., 1921 naklen Onar, C. 3, s. 1785; Sarıca, s. 110; “Davacı daha önce ileri süremediği bir iptal nedeniyle yeni bir iptal davası açabilir. Mahkeme bu ikinci iptal davasını kabule mecburdur” Eroğlu, s. 91.

³⁰⁴ Sarıca, s. 109; Gözübüyük, s. 245.

³⁰⁵ **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, s. 700.

³⁰⁶ Telli, s. 120.

³⁰⁷ Onar, s. 1785; Sarıca, s.112; Gözübüyük, s. 245; **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, s. 466; Eroğlu, s. 96. “... bu karara göre intibakının düzeltilmesi istemiyle yaptığı başvurusunun, daha önce bu konuda açmış olduğu davanın reddedildiği, kesin hüküm mevcut olduğu belirtilerek reddine ilişkin davalı idare işleminin iptali istemiyle açtığı dava sonucunda Ankara 4.İdare Mahkemesince; iptal davalarının

ilgililerin aynı kararlara karşı yeni bir iptal davası açmalarına engel değildir. Taraflar değiştiği için kesin hüküm söz konusu olmayacaktır. Danıştay'ın da kararları bu yöndedir³⁰⁸.

“İptal davalarında, davanın reddine ilişkin kararların davacı açısından kesin hüküm niteliği taşımadığı İdare Hukukunun genel ilkelerindendir. Kaldı ki, kesin hükümden bahsedilebilmesi için davanın konusu ve sebeplerinin yanı sıra taraflarının da aynı olması gerekmektedir. Dava konusu uyuşmazlıkta ise her iki davanın konusu ve sebeplerinin aynı olmasına rağmen davacıları farklıdır. Bu durumda, aynı konuda daha önce açılan davanın reddedilmiş olması nedeniyle bu davanın da incelenmeden kesin hüküm yönünden reddine karar verilmesinde isabet bulunmamaktadır”.

İdari yargılama usulünde re’sen araştırma ilkesi geçerli olduğundan idari yargı organları talebin içeriğiyle ilgili olarak gerekli araştırmayı yapmakla yükümlüdür. Kapsamlı bir inceleme neticesinde verilen red kararı üzerine, üçüncü kişilerin açacağı bir davada mahkemenin önceki red kararının dışında farklı bir karar vermesi, yeni davayı açanın şahsına özgü farklı bir durum yoksa pek muhtemel değildir³⁰⁹.

reddine ilişkin kararların mutlak anlamda kesin hüküm niteliği taşımadığı bakılan dava da, taraflar aynı olmakla birlikte işlemlerin dayandırıldığı sebeplerin farklı olması nedeniyle kesin hükümlerden söz etmenin mümkün olmadığı idarece alınmış bulunan yeni kararda belirtilen koşulları taşıdığı tartışmasız olan davacının üç yıllık kıdeminin emeklilik intibakında değerlendirilmesi gerektiği gerekçesiyle dava konusu işlemin iptali yolunda verilen kararın... onanmasına karar verildi”. D. 10. D, 24.10.1991, E. 1989 /107, K. 1991/3072, HTS.

“Mahkemelerince bu davaya konu edilen talebin aynı iddia ve istemlerle Ankara 8. İdare Mahkemesinin E:2005/2021 sayılı dava dosyasında dava konusu edildiği ve davanın süre aşımı yönünden reddine karar verildiği dolayısıyla bu davanın kesin hüküm nedeniyle incelenme olanağı bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verildiği anlaşılmıştır. İptal davalarında davanın reddine ilişkin kararların davacı açısından kesin hüküm niteliği taşımadığı, idare hukukunun genel ilkelerindendir. Olayda ise; her ne kadar daha önce davacı hakkında tesis edilen işlem mahkemelerince süre yönünden reddedilmiş ise de; bu davanın aynı konudaki yeni bir işlemin iptali istemiyle açıldığını kabul etmek gereklidir. Bu durumda, davacının yaptığı ikinci başvurunun dava açma süresini ihya edip etmeyeceği de göz önünde bulundurularak, bir karar verilmesi gerektiği açıktır”. D. 8. D, 21.09.2007, E. 2007/1293, K. 2007/4793, DBB.

³⁰⁸ D. 6. D, 03.12.2002, 2001/5641, 2002/5733, DBB.

³⁰⁹ Şevki Davut, “İdari Yargıda İptal Kararı ve İptal Kararının Sonuçları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 65.

4. İptal Kararları

İptal kararı, idari işlemin; yetki, şekil, sebep, konu ve maksat öğelerinin herhangi birinde mevcut olan hukuka aykırılığın tespit edilmesi sonucu verilen bir yargı kararıdır. İptal kararları, işlemin meydana getirmiş olduğu hüküm ve tesirleri geriye yürür biçimde ortadan kaldırır, iptal edilen işlem hiç yapılmamış sayılır³¹⁰ ve iptal kararı kendiliğinden hukuki sonuçlarını doğurur³¹¹. İptal kararı, idari yargı organının dosyadan elini çekmesine neden olan ve kesin hüküm niteliği taşıyabilen nihai bir karardır³¹². Bunların ötesinde, iptal kararı sadece bir hukuk normunun somut olaya uygulanması ve hukukun ne dediğinin bildirilmesi anlamına gelmemekte, gerekçesi ile hukukun kaynakları arasına girmekte ve tekrarlandıkça ilkeleşen nesnel bir durum yaratmaktadır³¹³.

Diğer kesin hükümlerden farklı olarak, iptal kararı, yalnızca davanın taraflarına etki eder nitelikte sonuçlar doğurmaz. Aynı zamanda, iptal edilen işlemin niteliği ile bağlantılı olarak tüm toplumu veya dava açmamış ve fakat işlemle yakından ilgili bireyleri etkileyen sonuçlar doğurur³¹⁴.

Dana önce belirttiğimiz gibi, idarenin hukuka uygunluğunu sağlamak amacı güden iptal davalarında davacılar ikinci plandadır. Bunun nedeni, iptal davasıyla, sadece idari işlem nedeniyle ihlale uğrayanın değil; tüm toplumun korunmasının amaçlanmasıdır. İptal davalarında var olan bu kamu yararının varlığı iptal kararları bakımından çeşitli sonuçlar doğurur. Bu sonuçlardan biri, iptal kararıyla talebi doğrultusunda hüküm tesis edilen ve tatmin edilen

³¹⁰ İptal davasının bu özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. s. 13-44.

³¹¹ Gözübüyük, s. 247.

³¹² "... iptal kararlarının bir idari işlemin hukuka uygun olup olmadığını denetleyen idari yargı yerinin işlemin geçerliliğini etkileyen bir sakatlık saptaması halinde, işlemin geriye yürür biçimde tesis edildiği tarih itibarıyla hukuk düzeninden kalkmasını sağlayan ve kesin hüküm olabilen yargı kararları olduğu, iptal kararları üzerine, idarenin yeni bir işlem tesisini gerektiren durumlarda kesin hükmün etkisini ortadan kaldıracak biçimde işlem yapılamayacağı..." D. İDDK, 24.02.2005, E. 2004/2319, K. 2005/47, DBB.

³¹³ İlhan Özay, "Türkiye'de İdari Yargının İşlev Ve Kapsamı", **İdari Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu**, Ankara 1982, s. 15; Akyılmaz/Sezginer/ Kaya, s. 79.

³¹⁴ Davut, s. 67.

davacının iptal kararının doğurduğu sonuçlardan feragat edememesidir³¹⁵. Konumuz bakımından önemli olan sonuç ise, işlemin iptalinden bütün ilgililerin yararlanması, davayı açanın ayrıcalıklı bir durumunun olmamasıdır³¹⁶. Örneğin, komşu parsel sahibinin hukuka aykırı olarak aldığı bir inşaat ruhsatına karşı açılan iptal davasında iptal kararı verilmesinin nedeni, inşaatın davacı açısından zarar doğurması değil, ruhsatın imar mevzuatı hükümleriyle uyuşmamasıdır³¹⁷. Görüldüğü gibi, iptal davasının kendine özgü amacı ve hukuki yapısına bağlı olarak, idari işlemin iptali kararının meydana getirdiği sonuç da istisnai niteliktedir.

Kural olarak iptal kararları genel ve “*erga omnes*” etkilidir. Ancak iptal edilen kararların niteliği incelendiğinde bu konuda bir ayrıma gidilmesi mümkün gözükmemektedir. İptal kararlarının kesin hüküm etkisi konusunda doktrindeki çalışmalar incelendiğinde esasen iki görüş bulunduğu görülmektedir. İlk görüş, bütün iptal kararlarının kesin hüküm etkisine sahip olduğunu savunurken, ikinci görüş iptal kararının etkisini iptal edilen işlemin objektif veya sübjektif olmasına göre farklılıklar arz edeceği konusundadır.

a. İptal Konusu İşlemin Niteliğine Bağlı Olmaksızın Bütün İptal Kararlarının Genel Etkili Olduğu Görüşü

İptal kararlarında kesin hükmün etkisinin genel olduğunu savunan görüşe göre, iptal edilen işlemin niteliğine göre bir ayırım yapmak gerekli değildir³¹⁸. Bir iptal davası sonucunda verilen hükmün sadece davanın taraflarına tesir etmesi verilen hükmün amacına ve adalet ilkeleriyle bağdaşmaz; çünkü iptal davaları objektif niteliktedir. Karar ya vardır ya da yoktur. Bir karar iptal davasıyla iptal edildikten sonra artık bu işlemin

³¹⁵ Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı 2007 Sempozyumu**, (erişim) [http://: www.danistay.gov.tr/](http://www.danistay.gov.tr/), 11.01.2010.

³¹⁶ Uler, s. 44.

³¹⁷ Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı 2007 Sempozyumu**, (erişim) [http://: www.danistay.gov.tr/](http://www.danistay.gov.tr/), 11.01.2010.

³¹⁸ Onar, s. 1785; Uler, s. 296,

varlığından, hukuki sonuçlarından ve etkilerinden bahsetmek mümkün değildir; çünkü bir kararın iptal edilmesi onun haksız ve hukuka aykırı olduğunu göstermektedir³¹⁹. Hukuka aykırılığı sabit olan bu kararı hukuken mevcut saymak ve uygulamaya devam etmek ise büyük bir çelişkidir. Bu nedenle iptal kararları üçüncü kişilere de şamildir³²⁰.

İptal kararlarının iptal edilen işlemle ilgili olan herkesi ve her durumu kapsamaması gereklidir³²¹. Ayrıca, bir idari işlemin iptali için başkalarının da dava açmasına lüzum yoktur³²². Nasıl ki sakat bir karar idare tarafından geri alındığında ortadan kalkarsa kararın mahkemece iptali de aynı sonucu doğurur. Geri alınan bir karar herkes için ortadan kalktığı gibi iptal edilen bir karar da genel ve mutlak olarak bozulmuştur. İptal kararı herkes için geçmişe etkili bir şekilde hüküm doğurur ve hiçbir zaman var olmamış gibidir. İptal davasına özgün bu zorlayıcılık kamu düzeninin bir aracı olan kesin hükmün mutlak otoritesini gösterir³²³. Örneğin, A kişisi tarafından açılmış bir iptal davası sonucunda mahkemece verilen bir iptal kararının yerine getirilmediği gerekçesiyle, B kişisi aynı işleme karşı yeni bir iptal davası açarsa mahkeme, açılan bu davayı kesin hüküm nedeniyle reddeder³²⁴.

Uler, iptal edilen kararın objektif ya da sübjektif olmasının önemli olmadığını, bir idari işlemin iptalinin objektif bir yargı kararı olduğunu ve ilgili olan herkesi etkilemesinin önemli olduğunu savunmaktadır. Uler, bu durumu şöyle örneklemiştir³²⁵: “Bir kişi kendisinin atanması gerektiğine inandığı bir göreve başkasının atanması işlemine karşı dava açmış olsa; atanan kişi iptali

³¹⁹ Çağlayan, s. 135.

³²⁰ **Yüzyıl Boyunca Danıştay**, s. 467; Eroğlu, s. 97.

³²¹ Onar, C. 3, s. 1786.

³²² Gözübüyük, s. 273; Eroğlu, s. 96.

³²³ Atay, “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı 2007 Sempozyumu**, (erişim) [http://: www.danistay.gov.tr/](http://www.danistay.gov.tr/), 11.01.2010

³²⁴ “...Böylece, idarece uygulamanın geciktirilmesi halinde iptal kararı ile hukuk aleminden silinmiş olan bu işleme karşı yeniden bir iptal davasının açılması olarak nitelenemeyecek bir işlemin iptalinin istenmesi olacağından hukuken mümkün olmadığı gibi mantık kuralları ile de bağdaşmaz...Netice olarak yukarıda belirtilen nedenlerle, davacının önceden açmış olup ta, iptal ile sonuçlanan birinci davası ile bu davasının konusu, sebebi ve tarafları aynı olduğundan bu davanın Kesin Hüküm Nedeniyle Reddine ...” AYİM 1. D, 29.11.1994, E. 1994/564, K. 1994/1332, AYİMD, Sayı 9, (erişim) / <http://www.msb.gov.tr/ayim/>, 02.02.1010.

³²⁵ Uler, s. 46.

istenen işlemin yöneldiği kişidir fakat davanın tarafları bakımından üçüncü kişi durumundadır”.

Daha önce iptal edilmiş olan bir idari işleme karşı yeniden iptal davası açılması durumunda idari yargı yeri işin esasına girmeden “*karar verilmesine yer olmadığı*” kararını verecektir. Danıştay bir kararında daha sonra dava açan ilgililerin de iptal nedenini bilmeleri gerektiği düşüncesiyle “*karar verilmesine yer olmadığı*” kararına önceki iptal kararının gerekçesinin yazılması gerektiğine hükmetmiştir³²⁶:

“Genel düzenleyici işleme karşı açılan davada yargı yerince verilen iptal kararı, bu düzenleyici işlem ile ilgili herkes için hüküm ifade eder niteliktedir. Bu nedenle de düzenleyici işleme karşı açılan müteakip davalarda, kargı yerince düzenleyici işlem daha önce iptal edilmiş olmakla tesis edildiği tarihten itibaren hukuk aleminden kaldırılmış olduğundan, yeniden, iptal kararı verilmesi mümkün değildir. Ancak, bu düzenleyici işlemin iptalini isteyen tarafın, iptal kararının gerekçelerini öğrenme hakkı olduğu da açıktır. Bunu sağlamak için, aynı düzenleyici işleme karşı açılan davalardan birinde verilen iptal kararının gerekçesinin, karar verilmesine yer olmadığı kararı ile sonuçlandırılan diğerlerinde de yer alması uygun görülmüş olup; bakılan dava ile ilgili iptal gerekçesi bu nedenle kararımıza alınmış bulunmaktadır”.

Düzenleyici işlemlerde iptal kararlarının genel etkisi açık biçimde görülmektedir. İptal edilen düzenleyici işlem herkes için ortadan kalkmıştır. Bu genel etki birel işlemler için de geçerlidir. Bir birel işlemin iptalinden de herkes etkilenir³²⁷. Özay bu konuya ilişkin şöyle bir örnek vermiştir³²⁸:

“Fakültelere kayıt durumunu düzenleyen yönetmelikte, aday olabilmek için lise diploması koşulu aranmaktadır. Adaylık istemi ticaret okulu mezunu olduğu gerekçesiyle reddedilir. Açılan dava üzerine idare mahkemesi, lise diploması koşulunun, eşdeğerliliği yetkililerce kabul edilmiş tüm orta öğretim kurumlarını kapsadığı gerekçesiyle, red işlemini iptal eder. Bu iptal kararı davacının kaydının yapılması gibi öznel bir etki

³²⁶ D. İDDK, 01.12.2000, E. 1999/240, K. 2000/1165, HTS.

³²⁷ Çağlayan, s. 149.

³²⁸ Özay, s. 14.

yaratmakla beraber, liseye denk olan okullardan mezun olan tüm öğrencilerin, yeni bir iptal davasına gerek olmadan, aday olabilmelerini sağlayacak bir etki de yaratır” .

Buna göre, iptal edilen idari işlem hukuk âleminde hiç doğmamış sayılacağından ve işlem yapılmadan önceki hukuki duruma geri dönüleceğinden başka kişiler de etkilenir. Bu durumu özellikle, kamu görevlileri hakkında statü hukukuna ilişkin olarak tesis edilen göreve son, emeklilik, görev ve görev yeri değişikliği gibi işlemlerin iptali kararlarında görürüz. Örneğin, göreve iade sonucunu doğuran bir iptal kararında davacıdan boşalan kararın uygulanabilmesi için öncelikle o göreve atanmış olan başka kamu görevlisinin görevden alınması gerekir. Görüldüğü gibi, yargı kararının uygulanmasının doğuracağı hukuki etki davacıyla sınırlı kalmamakta ve dava konusu işleme bağlı diğer işlemlerin ilgilileri hakkında da sonuç doğurur³²⁹. İptal edilen karardan yaralanan kişiler de kararın iptal edilmesinden etkilenirler³³⁰.

(1) Mutlak Etkinin Nedenleri

İptal davalarında verilen iptal kararının yargı yerlerinin verdiği diğer kararlardan farklı bir özellik taşıması yani mutlak anlamda kesin hüküm olmasının çeşitli nedenleri vardır. Onar'ın, eserinde geniş yer verdiği bu nedenler kısaca şöyledir³³¹:

Mutlak etkinin nedenlerinden birincisi, biraz önce belirttiğimiz üzere, bir idari işlemin bir kimse için hukuka aykırı diğeri için hukuka uygun sayılmasının hakkaniyetle bağdaşmamasıdır³³². Onar, bu durumun bireysel

³²⁹ Altay, s. 27.

³³⁰ Sarica, s.115; “Bir işlem aynı zamanda bazı kişilerin lehine, bazı kişilerin ise aleyhine hukuki sonuçlar doğurabilir. Menfaati işlemin varlığına bağlı olanlar açısından işlemin yargı kararı ile iptal edilmesinden çıkan sonuç, söz konusu işlemde sağladığı menfaatin hukuken korunabilir, bir başka deyişle "meşru" nitelikte değildir”. D. 10. D, 13.11.2002, E. 2002/1407, K. 2002/4320, DBB.

³³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Onar, C. 3, s.1786-1789.

³³² Çağlayan, s. 136.

işlemlerde de söz konusu olduğunu, bir memurun tayini işleminin iptal edilmesiyle memuriyet sıfatının kalktığının, bundan sonra bu kişinin kimileri için memur kimileri için memur olmamasını maddi ve mantıki bakımından uygun olmayacağını örnekleyerek ifade etmiştir³³³.

İkinci olarak, idare hukukunun özel hukuk gibi sübjektif bir hukuk olmaması, kamu düzeninin korunmasına yönelik bir hukuk dalı olması onu nispi olmaktan çıkarır. İdare hukukuna ilişkin tasarruflar herkes tarafından uyulması zorunlu olduğu gibi bunları ortadan kaldıran tasarruflar da genel olmalı ve herkes için sonuç doğurmalıdır.

Üçüncü neden, iptal kararlarının mutlak ve genel etkisi idari tasarrufun organiklik özelliğiyle ilgilidir. Her topluluğun bir iç nizamı bir de dış nizamı vardır. İdare hukukundaki iptal davaları iç nizama ilişkindir. Bu davalar iç düzenin kurulmasına ve düzenlenmesine dayanır. Bu davalar sonucu verilen iptal kararları toplumun bütününe kapsar, kesin hükümlerin etkisi genel ve mutlak niteliktedir. Aslında bunun nedeni, iptal davalarının ortaya çıkış tarihi ve iptal davasının amaçları içindedir. Şöyle ki, Fransız Devlet Şurası iptal davalarının belli bir kanun hükmünün verdiği yetkiye dayanmadığını; toplumun hukuk düzeninin sağlanması amacıyla hukukun genel ilkelerine dayandığı ve kanun ile bunun tersi düzenleme yapılsa bile iptal davası yolunun kapatılamayacağı kabul edilmiştir. Özel hukukta şahsın hukukuna, aile hukukuna, tüzel kişilerinin ve kararlarına ilişkin kesin hükümlerin mutlak olmasının da aynı esastan geldiği ileri sürülmektedir³³⁴.

(2) Sakatlığı Saptayan Kararların Etkisi

Bir işlemin sakat olduğu o işleme karşı açılacak iptal davası sonucunda tespit edilirse bu işlem iptal edilir ve ortadan kalkar. Bazen de bir işlemdeki sakatlık başka bir işlem dolayısıyla açılmış iptal davası sırasında

³³³ Onar, s. 1786.

³³⁴ Onar, s. 1789.

ortaya çıkabilir. Örneğin, bir uygulama işlemini iptali davasında düzenleyici işlemin sakatlığı saptanabilir. Duran'a göre, sakatlığı saptanan bir kararın üçüncü kişilere tesir ve etkisi olmaz. Sakatlığı tespit eden kısım kararı verdimeye yönelten sebeplerden biri olarak gerekçede yer alacaktır. Gerekçeyle hüküm fıkrasının birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olduğundan bahisle gerekçeyi de hüküm fıkrası gibi kesin hüküm olarak nitelendirsek bile sakatlığı tespit eden kısım kesin hükmün nispi kuvvetine sahiptir ve davada taraf olmayanlara bir etkisi yoktur³³⁵.

Uler 'e göre ise, idari yargıda başka bir sorunu çözmek amacıyla bir işlemin hukuka uygun olup olmadığı incelenmiş ve bu da yargı kararı içinde belirtilmişse bu karar idareyi bağlar. İdari yargıda bir işlemin sakatlığının saptanması idare için dolaylı biçimde kesin hükümdür. İdari yargıda gerekçenin önemi özel hukuktakinden farklıdır. Özel hukukta taraflar sadece hüküm fıkrası ile bağliırken idarenin hukuka uygunluğunu denetleyen idari yargı kararlarının sadece hüküm fıkrası değil "*kararın genel anlamı*" ile bağlayıcılığı söz konusu olur. İdare gerekçe fıkrasına göre yargı kararlarının gereğini yerine getirmeli ve hukuka aykırı durumları ortadan kaldırmalıdır³³⁶.

Sakatlığın saptanmasının idareyi bağlayıcı olmasının yararı idarenin işlemi kendiliğinden geri alabilmesi ve böylece bir iptal davası tehlikesini bertaraf etmesidir. Duran, idarenin hukuka aykırı bir durumu bilerek devam ettirmesinin hoş görülemeyecek bir hizmet kusuru olduğunu söylemektedir. Ancak idarenin bunu konuda bir zorunluluğu yoktur³³⁷. Uler ise, idarenin işlemi ortadan kaldırmak ve sonuçlarını silmek konusunda bir zorunluluğu olduğu görüşündedir. Buna göre ilgililer süreye bağlı kalmadan kararın yerine getirilmesini idareden isteyebilir ve red işlemlerine karşı dava açabilirler³³⁸.

³³⁵ Duran, s. 38-39; Uler, s. 70; Telli de kesin hükmün kararın bütününe değil prensip olarak sadece hüküm fıkrasına tanınacağını düşünmektedir. Telli s. 124.

³³⁶ Uler, s. 70.

³³⁷ Duran, s. 140.

³³⁸ Uler, s. 72.

b. İptal Edilen İdari İşlemin Niteliğine Bağlı Olarak İptal Kararının Farklı Etkilere Sahip Olduğu Görüşü

Bütün iptal kararlarının etkisinin doğrudan mutlak olduğunu kabul etmek yerine bazı yazarlarca iptal edilen kararların üçüncü kişiler üzerindeki etkilerine göre bir ayırım yapılmaktadır³³⁹. Bu ayırma göre, kesin hüküm teşkil eden iptal kararının kuvvetinin nispi mi yoksa mutlak mı olacağını dava konusu işlem ve ona bağlı diğer işlemlerin etki alanı belirler³⁴⁰. İptal kararının etkisi konusunda iptal edilen kararın niteliğine -bireysel veya genel düzenleyici işlem olmasına göre bir ayırım yapılmaktadır³⁴¹.

Bu ayırma göre, birel işlemlerin iptali kararları yalnızca davanın taraflarına etki eder. Ancak, iptal edilen karar genel nitelikteyse, başka bir ifadeyle davacıdan başka kişileri de etkiliyorsa, iptal kararı davada taraf olmayan fakat iptal edilen karardan etkilenen üçüncü kişileri de bağlar. Örneğin elektrik tarifesinin iptalinden davacının yanında dava açmamış olan diğer aboneler de yararlanır. Kısaca, iptal edilen idari işlemin yalnız davacıyı ilgilendirmesi veya objektif bir nitelik taşıyarak belirsiz sayıda kişiyi ilgilendirmesi iptal kararının meydana getirdiği kesin hükmün niteliğini etkiler.

(1) Birel İşlemlerin İptali Kararları

Belli bir kişi ya da nesneye yönelen ve münferit bir durumla ilgili olarak somut ve özel bir düzenleme içeren idari işlemlere birel işlemler adı verilmektedir³⁴². Örneğin, devlet memurluğuna atama, emekliye sevk, disiplin cezası, ticari faaliyetten men, sınıfta bırakma, sınır dışı etme, konut tahsisi, göreve son verme gibi işlemler birel idari işlemler arasındadır.

³³⁹ Sarıca, s. 114; Telli, s. 121; Altay, s. 18; Gözübüyük/Tan, s. 561.

³⁴⁰ Altay, s. 18.

³⁴¹ Gözübüyük, s. 249.

³⁴² Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 379.

Bir birel işlemin iptali kararı sadece davacıyı etkileyebileceği gibi davacı dışında daha geniş bir kitleyi de etkileyebilir³⁴³. Bu görüşe göre, genellikle, birel işlemlerin iptaline ilişkin kesin hükümler, nispi etkiye sahiptir ve davanın tarafları üzerinde etkilidir³⁴⁴. Özellikle de uygulamada, birbirine benzer birel işlemlerin iptali için herkesin ayrı bir iptal davası açması gerekmektedir. Örneğin, harcını ödemediği için üniversitelerinden ilişkisi kesilen bir öğrencinin açtığı davada, idare mahkemesi, ilişik kesme işlemi iptal etmiştir. Ancak, bu iptal kararlarına rağmen idare, harcını ödemeyen öğrencilerin ilişkisini kesmeye devam etmekte ve her öğrenciyi ayrı ayrı davaya açmaya ve iptal kararı getirmeye zorlanmaktadır. Görüldüğü üzere, her iptal kararı herkes için genel etkili sonuç doğurmamaktadır.

Başka bir örnekte ise müşterek mülkiyete konu olan taşınmazın kamulaştırılması işlemine karşı, hissedarlardan biri dava açmış ve taşınmazın o hissedarla ilgili bölümünün iptal edilmesini talep etmiş ve mahkeme davayı kabul etmiştir. Danıştay, bir hissedar hakkında verilen bu kararın üçüncü kişileri etkilemeyeceğine ve dava açmayan diğer hissedarların bu iptal kararından yararlanamayacağına karar vermiştir³⁴⁵.

Sarıca, bir iptal kararının davacı hakkında olduğu kadar üçüncü kişiler hakkında da hüküm ifade edeceğini söyledikten sonra bu konuda bir ayrıma gitmiş ve üçüncü kişilerin karardan etkilenmesi için kararın genel, objektif ve kişilik dışı olması gerektiğini, belli bir şahsa yönelik kararların üçüncü kişilere etkisinin olmayacağını ifade etmiştir³⁴⁶. Örneğin belediye, ilçedeki hamamların kapatılması konusunda genel bir karar alabilir. Bu durumda tek bir hamam sahibinin iptal davası açması ve kararı iptal ettirmesi diğer hamamcılar da etkiler, onlar da bu iptal kararından yararlanır. Oysaki belediye her hamamcı için ayrı, şahsa münhasır bir karara alırsa, her hamam

³⁴³ Telli, s. 120.

³⁴⁴ Yaşar, s. 104.

³⁴⁵ D. 6. D, 31.05.1982, E. 1981/2215, K. 1982/1757, DBB.

³⁴⁶ Sarıca, s. 114; Eroğlu da kitabında iptal kararının üçüncü kişileri etkileyebilmesi için kararların “umumi, objektif ve gayri şahsi” olması gerektiği görüşündedir. Eroğlu, s. 98.

sahibi ayrı ayrı iptal davası açmak zorunda kalacaktır. Birinin açtığı iptal davası diğerini etkilemeyecektir.

Tamamen kişisel ve davacıya özgü yönleri öne çıkaran birel işlemlerin yanında aynı hukuksal durumda bulunan başka kişiler için “ilke” koyan kararlar da bu başlık altında incelenmelidir³⁴⁷. Bu kararlar genellikle bir genel düzenleyici işlemin yorumunu gösteren ve birel durumlara nasıl uygulanmaları gerektiği konusunda “ilke” belirleyen kararlardır. Bunların iptaline ilişkin kararlar düzenleyici olmadıkları, birel işlem oldukları gerekçesiyle yalnızca kararın üzerinde adı yazılı olan kişi ile sınırlı olacak şekilde yorumlanmaktadır. Bu ilke karara dayanılarak yapılan birel işlemin iptalinden sonra idari makam hukuka aykırı bulunan yorumu yine birel işlemlere uygulamaya devam etmekte ve her defasında bireylerin kendileriyle ilgili kararın iptalini dava etmeleri gerekmektedir. Birel işlemin iptali üzerine, benzer uygulamaya tabi kılınan bütün bireylerden aynı yönde kararlar getirmesini beklemek, hukuk devleti, güven ve istikrar ilkeleri ile bağdaşır bir tutum değildir³⁴⁸. Bu konuya ilişkin yaşanmış bir olay şöyledir³⁴⁹:

“Yükseköğretim kurumlarından başarısızlık sebebi ile kaydı silinen öğrencilere, kayıt silinmesine yol açmış olan her bir ders için “bir sınav hakkı” tanıyan kanun tartışmalara yol açmıştı. Kanunun düzenlediği bir sınav hakkının fiilen “bir defa” sınava girmek anlamına mı geldiği, yoksa bir sınav hakkının “bütünleme” hakkını da içeren ve dolayısıyla “iki defa” sınava girmeyi sağlayan bir kavram mı olduğu tartışılmıştı. İstanbul’daki üniversiteler ile sınırlı olarak söylenirse, hiçbir üniversite iki defa sınava girmek yorumuna itibar etmedi. Bunun üzerine davalar açıldı ve bazı öğrenciler, mahkeme kararıyla ikinci defa sınava girme hakkını tescil ettirmiş oldular. (Daha sonra onama safhasından da geçen kararlar, kesin hükme de dönüştüler.) Bu yöndeki yargı kararları karşısında, üniversitelerin tutumları farklı olmuştur. Bazı üniversiteler, ilgili kararların kanunun yorumunu gösterdiği ve yalnızca davacılarla sınırlı sayılamayacak bir

³⁴⁷ “Birel işlemlerin iptaline ilişkin yargı kararları kabaca iki grupta toplanabilir: Tamamen kişisel-davacıya özgü yönleri öne çıkaran iptal kararları ve davacının hukuksal durumundan hareketle, aynı hukuksal durumda bulunan başka kişiler için de -dolaylı da olsa- “ilke”yi koyan kararlar”. Güran/Berkarda/Ayanoğlu/Berkarda, s. 119-132.

³⁴⁸ Güran/Berkarda/Ayanoğlu/Berkarda, s. 120.

³⁴⁹ Güran/Berkarda/Ayanoğlu/Berkarda, s. 123.

hukuksal duruma işaret ettiğini kabulle, dava açmamış olanlar dahil, kanunun kapsamına giren bütün öğrencileri bütünleme sınavlarına aldılar. Bazı üniversiteler ise, dava açmamış ama aynı imkândan yararlanmak isteyen öğrencilerden, dava açıp “üzerinde adları yazılı olan” kararlar getirmelerini istediler. Nitekim, getirenler, bir yıl gecikmekle birlikte, sonunda aynı haktan yararlandırıldılar”

Bu örnekte üniversiteler söz konusu ilke kararı resmileştirmedikleri için iptal edilen her işlem bireysel nitelikte olmuştur. Oysa ki, düzenleyici işlem niteliğinde bir karar alınmış ve bu iptal edilmiş olsaydı, üzerinde her bir öğrencinin adının yazılı olduğu yüzlerce karara ihtiyaç kalmayacaktı.

Bir işlem hakkında verilen iptal kararından üçüncü kişilerin etkilenebilmesinin temel şartı, kararın ferdi nitelik taşıması ve objektif olmasıdır³⁵⁰. Birel işlemlerin iptali halinde, kesin hükmün etkisini yalnızca “*kararda adı geçen*” ile sınırlı görülmesi yaklaşımı, bireyler için hakkaniyete uymayan hukuksal sonuçlara yol açacağı ve idarenin düzenli işleyişine zarar vereceği gerekçesiyle eleştirilmektedir³⁵¹.

(2) Genel Düzenleyici İşlemlerin İptali Kararları

Belli bir kişi veya olaya özgü olmayıp genel, soyut ve objektif nitelikte kurallar içeren tüzük, yönetmelik, karar, kararname, tebliğ gibi genel düzenleyici işlemlerin iptali kararlarının etkisi mutlaklıdır. Buna bağlı olarak bir kişinin iptal davası açması sonucunda verilen iptal kararı herkese etki eder³⁵². İptal edilen bir idari işlemin ikinci kez iptali söz konusu olmayacağından diğer kişilerin iptal davası açması gerekmez. Zira, hukuka aykırılığı tespit edilmiş bir objektif kararı uygulamaya devam etmek hakkaniyetle bağdaşmaz. İptal edilen bir işlem için ikinci kez dava açılırsa

³⁵⁰ Davut, s. 87.

³⁵¹ Güran/Berkarda/Ayanoğlu/Berkarda, s. 125.

³⁵² Gözübüyük, “İptal Davasının Sonuçları”, s. 337.

mahkeme bunu re'sen göz önünde bulundurur ve durumu tespit eder³⁵³. Örneğin, bir üniversitenin lisans yönetmeliğinin bir hükmü hukuka aykırı bulunarak idari yargı yerince iptal edilmişse, bu iptal hükmü, karar ile ilgisi olan, dava açmış veya açmamış olsun o üniversitenin tüm lisans öğrencileri için sonuç doğurur.

İptal davalarında bir genel düzenleyici işlem iptal edildiğinde işlemin sebebi ne olursa olsun bu işlemten doğrudan doğruya veya birel işlemler yoluyla etkilenen herkes kesin hükmün mutlak etkisinden yararlanır³⁵⁴. Türk hukukundaki uygulamaya göre, kararın iptali ile önceden sahip olunan koşullar kendiliğinden ortadan kalkmamaktadır. İdarenin yeni bir karar ile iptal edilen kararı ve doğurduğu sonuçları ortadan kaldırması gereklidir. Aslında bu durum Danıştay ilamlarının infazı ile ilgili bir konudur ve idarenin sorumluluğunu gerektirir³⁵⁵.

İdarenin harekete geçmediği durumlarda iptal edilen bir düzenleyici işlemten dolayı, menfaati ihlal edilen veya kişisel hakkı etkilenen kişi, öncelikle verilen iptal kararının doğurduğu sonuçlardan yararlanmak amacıyla idareye başvurabilir³⁵⁶. Davacı idareden alınan cevaba göre, düzenleyici işlemin iptali nedeniyle, etkisi devam eden birel işlemlerin iptalini isteyebilir. Örneğin, davacı iptal edilen yönetmelik hükümlerine dayanarak kendisi hakkında yapılan birel işlemin iptali ve zararının tazmini için önce işlemi yapan merciye başvurmuş zımni red kararı alınca idare mahkemesinde iptal davası açmıştır. Danıştay düzenleyici nitelikteki bir idari işlemin iptaline ilişkin kararın, o düzenleme ile ilgili herkes için hüküm ifade edeceği gerekçesiyle davanın kabul edilmesi gerektiğine karar vermiştir³⁵⁷:

³⁵³ Onar, C.3, s. 1786; Telli, s. 121.

³⁵⁴ Yaşar, s.105.

³⁵⁵ Gözübüyük, **İptal Davasının Sonuçları**, s.337.

³⁵⁶ "...Danıştay Onbirinci Dairesince verilen iptal kararının kendi hukuki durumunu da etkilemesi nedeniyle yapılmış bir başvuru olup, davacının bu başvurusunun, genel düzenleyici nitelikteki bir işlemin iptali yolundaki kararın, o düzenleme ile ilgili herkes için hüküm ifade edeceği gerçeğinden hareketle ve o düzenleyici işlem nedeniyle başvurusu reddedilerek menfaati ihlal edilmiş bir kişi olarak, kararın kendisine de uygulanması istemiyle yapıldığının ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 10. maddesi kapsamında yapılan bir başvuru niteliğinde olduğunun kabulü gerekir". D. İDDGK, 05.05.2005, E. 2005/470, K. 2006/2142, HTS.

³⁵⁷ D. 11. D, 08.05.2006, E. 2006/550, K. 2006/2142, HTS.

“İdare Hukuku ilkelerine göre, iptal kararları, iptali istenilen işlemi tesis edildiği tarih itibarıyla ortadan kaldırarak, o işlemin tesisinden önceki hukuki durumu ortaya koyar. Bir genel düzenleyici işlemin iptal edilmesi durumunda, verilen yargı kararının, sadece o davayı açanı değil, bu genel düzenleyici işlem ile ilgili diğer kişileri de etkileyeceği kuşkusuzdur. İptal kararı ile bu düzenleyici işleme dayanılarak yapılan işlemlerin doğurduğu etki ve sonuçlar ortadan kalkar. Bu nedenle iptal edilen bir düzenleyici işlemde dolayı, menfaati ihlal edilen veya kişisel hakkı etkilenen kişinin, verilen iptal kararının doğurduğu sonuçlardan yararlanmak amacıyla idareye başvurabileceği tabiidir.”

Başka bir olayda, seri halinde açılan iptal davalarıyla emir-genelge ile emir-genelgeye dayanılarak ismen yapılan er olarak askere celp işlemlerinin iptali istenmiştir. Gerekli incelemeyi yapan Danıştay “*kısmen karara yer olmadığına kısmen iptal*” kararı vermiştir. Buna göre, Danıştay emir genelgenin iptaline karar vermiş sonra görülen emsal davalarda “*mutlak*” bir nitelik gösteren iptal kararının kesin hüküm teşkil etmesi nedeniyle emir-genelgenin iptalini isteyen diğer davalarda “*karar verilmesine yer olmadığı*” kararını vermiştir. Bu emir–genelgeye dayanılarak ismen askerlik şubelerinde yapılan askere er olarak celp ve sevk işleminin ise tarafları ilgilendirmesi sebebiyle her dava için ayrı ayrı iptaline karar vermiştir çünkü bu yöndeki iptal kararları nispi kuvvete kesin hüküm teşkil etmektedir³⁵⁸. İptal edilmiş bir yönetmeliğin yeniden iptaline gerek olmadığına dair mahkeme kararı iptal kararı ile aynı hukuksal sonucu doğurur³⁵⁹.

³⁵⁸ Telli, s. 121- 122; D. 10. D, 28.5.1973, 3 E. 1972/4836, K. 1973/2149, HTS.

³⁵⁹ Gözübüyük/ Tan, C. 2, s. 561.

B. TAM YARGI DAVASI SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN KESİN HÜKÜM ETKİSİ

1. Tam Yargı Davasının Anlamı

İdarenin sebep olduğu zararlardan sorumlu tutulması bütün hukuk devletlerinde kabul edilen bir ilkedir. Bu ilke 1982 Anayasası'nın 125. maddesinde "*idare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür*" ifadesiyle yer almıştır. Bu ilkenin yaptırımı ise idare aleyhine açılan tam yargı davaları olmuştur³⁶⁰. Tam yargı davaları, idari eylem ve işlemlerden kişisel hakları ihlal edilenler tarafından açılan ve idarenin sorumluluğunu gündeme getirerek, doğan zararın tazminini konu edinen davalardır³⁶¹. İYUK'un 2. maddesinde düzenlenmiş olan tam yargı davasıyla idareden bir idari işlem, idari eylem veya idari sözleşme nedeniyle ihlal edilmiş bir hakkı yerine getirmesi veya uğranılan zararı gidermesi istenir. Tam yargı davası ile idarenin hukukun içerisinde kalmamasının veya idare hukuka uygun hareket etse dahi ilgililerin bu faaliyetten görecekları zararların maddi tazmini istenmektedir.

İdarenin sorumluluğu özel hukuk alanındaki sorumluluktan farklıdır ve objektif niteliktedir. İdarenin sorumluluğunun nedenleri kusurlu sorumluluk ve kusursuz sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır³⁶². Tez konumuz itibariyle idarenin sorumluluğu konusunun ayrıntılarına girmeyeceğiz.

Tam yargı davalarında genellikle idareden tazminat talep edilmekle birlikte bazı hallerde idarenin idari işlem ve eylemlere dayanarak kişilerden aldığı ve sebepsiz iktisap teşkil eden para ve malın geri alınması da talep edilebilir³⁶³. Ayrıca, öğretide idari sözleşmeden doğan davaların tam yargı davasının bir çeşidi olduğu kabul edilmektedir³⁶⁴.

³⁶⁰ Çağlayan, s. 101.

³⁶¹ Gözübüyük, s. 263; Eroğlu, s. 102; Candan, s. 159; Ergen, s. 384; Yıldırım, s. 391; Kalabalık, s. 227.

³⁶² Gözübüyük, s. 285.

³⁶³ Çağlayan, s. 101.

³⁶⁴ Çağlayan, s. 105

Bir kişisel hakkın tazminine yönelik olması tam yargı davalarını iptal davalarından ayıran en önemli özelliktir³⁶⁵. Bu yönüyle tam yargı davaları hukuk mahkemelerinde görülen edim davalarına (tazminat ve istirdat davalarına) benzerler³⁶⁶. Bir tam yargı davasının açılabilmesi için “*kişisel hakkın doğrudan*” ihlal edilmiş olması gerekir. Ayrıca, Danıştay’ın tazminatın biçimi ve hesaplanması konusunda uyguladığı esaslar hukuk mahkemelerindeki esaslara benzerlik göstermektedir. Ancak idari yargıda tazmin sebepleri çeşitli ve yargıcın takdir yetkisi daha geniştir³⁶⁷.

Doğrudan doğruya bir idari işlem veya eylemden doğan zararın tazmini için tam yargı davası açılabilir. Bir idari işlemin kişinin hem menfaatini hem de bir hakkını ihlal etmesi halinde ise iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması mümkündür. Bunun yanında, bir idari işlemin iptali için dava açılıp bu dava karara bağlandıktan sonra idari işlem dolayısıyla uğranılan zararın tazmini için tam yargı davası açılabilir.

2. Tam Yargı Davası Sonucunda Verilen Kararlar

Mahkeme bir tam yargı davasını ön koşullar yönünden ya da esastan reddedebileceği gibi davayı kabul ederek idarenin ihlale son verilmesine veya idarenin tazminat ödemesine karar verebilir. Tam yargı davaları kesin hüküm bakımından iptal davaları gibi özellik arz etmez³⁶⁸. Tam yargı davalarının sonucunda verilen kararlar nispi kuvvete kesin hükümdürler; çünkü tam yargı davalarında uyuşmazlık iki hak sahibi arasında ve bunlardan birisinin “*sübjektif bir hakkının ihlali*” sebebiyle doğar³⁶⁹. İlk davanın sonucu nispi kuvvete olacaktır ve üçüncü kişileri etkilemeyecektir³⁷⁰.

³⁶⁵ Yıldırım, s. 392. Bir müteahhedin hesap hatası, bir mükellefin hakkında tarh ve tahakkuk ettirilen verginin miktarına karşı açtığı dava yada hizmet kusuruna dayanılarak açılan davalar idari yükümlülüklerin ve bir daire hizmetinin ifası sırasında bireyin haklarını ihlal edilmiş olması esasına dayandığı için tam yargı davasıdır.

³⁶⁶ Gözübüyük/Tan, C. 2, s. 611

³⁶⁷ Onar, C. 3, s. 1759.

³⁶⁸ Eroğlu, s. 112.

³⁶⁹ Çağlayan, s. 37.

³⁷⁰ Onar, C.3, s. 1805; Telli, s.126.

a. Red Kararları

İdari yargı yeri bir tam yargı davasında ilk inceleme veya esastan inceleme sonucunda red kararı verebilir.

Önkoşullar yönünden reddedilen bir tam yargı davası süresi içerisinde eksik koşullar giderilerek yeniden açılabilir³⁷¹. Bu açıdan iptal davası ile aynı durum söz konusudur. Usule ilişkin nihai kararlar davanın esası hakkında maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmezler.³⁷²

Dava esastan reddedilmişse, davacının bir hakkının ihlal edildiği tespit edilememiş ya da idarenin sorumluluğu ortaya çıkmamış demektir. İdari yargı yerinin verdiği bu karar kesin hüküm niteliğindedir. Bir sübjektif hakkın ihlali dolayısıyla açılan tam yargı davaları sonucunda verilen red kararları nispi etkiye sahiptir. Bu nedenler sadece tarafları bağlar. Aynı davacı aynı konu hakkında aynı nedene dayanarak yeni bir dava açamaz³⁷³.

b. Kabul Kararları

Tam yargı davasının kabulü durumunda, davacı lehine bir hakkın varlığı hüküm altına alınmış olur ve haksızlığın ne şekilde giderileceğine karar verilir. Tam yargı davasının sonucunda mahkeme, davacının istemi ile bağlı olarak, idareyi bir hakkın yerine getirilmesine, saldırının durdurulmasına, eski durumun geri getirilmesine ya da belli bir parayı tazminat olarak ödemeye mahkûm eder³⁷⁴. Ancak uygulamada genellikle tazminat ödenmesine hükmedilir³⁷⁵.

³⁷¹ Kalabalık, s. 227.

³⁷² Onar, C. 3, s. 1805.

³⁷³ Kalabalık, s. 227.

³⁷⁴ Gözübüyük/ Tan, C. 2, s. 613; Eroğlu, s. 109.

³⁷⁵ "...davacının görev yaptığı hastanenin temizliğinde ve merdivenlerin aydınlatılmasında davalı idarenin gerekli dikkat ve özeni göstermemesi nedeniyle hizmet kusurunun bulunduğu ve davacının uğradığı zararı tazmini gerektiği gerekçesiyle, mahkemelerince yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu hazırlanan ve hükme esas alınacak nitelikte görülen rapor doğrultusunda 11.818.705.000-TL maddi tazminatın davalı idareye başvuru tarihinden itibaren işletilecek yasal faiziyle birlikte kabulü,

Kesin hükümle sonuçlanan bir tam yargı davasından sonra süregelen zararın veya sonradan ortaya çıkan zararların tazmini konusunda yeni bir dava açılması idari yargılama usulünde mümkün olmadığından kesin hüküm kurumu açısından bu konuda bir tartışma söz konusu değildir³⁷⁶.

İdari yargı yerinin esasa ilişkin nihai kararı şekli anlamda kesinleştikten sonra maddi anlamda da kesin hüküm teşkil eder. Tam yargı davaları sübjektif davalar olduğundan verilen kararların etkisi de sübjektif niteliktedir³⁷⁷. Tam yargı davası ile meydana gelen maddi anlamda kesin hüküm nispi kuvvete sahiptir. Yani taraflar, sebep ve konu ile sınırlıdır³⁷⁸. Bu bakımdan ilk bölümde verdiğimiz bilgiler tam yargı davaları için aynen geçerlidir.

III. İDARİ YARGILAMA USULÜNDE BİR DELİL OLARAK KESİN HÜKÜM

A. MEDENİ YARGILAMA USULÜNDE DELİLLER

HUMK'un 238. maddesinde, delil "*davanın halline tesir edebilecek münazaalı hususların ispatı için başvurulacak vasıtalar*dır." şeklinde ifade edilmiştir. Başka bir ifadeyle delil, bir davada çekişmeli olan hususların kanıtlanması için başvurulacak ispat araçlarıdır³⁷⁹. Medeni yargılama usulünde deliller, kesin deliller ve takdir deliller olmak üzere ikiye ayrılır. Kesin deliller

davacının duyduğu elem ve ızdırâbının karşılığı olarak 5.000.000.000-TL manevi tazminatın kabulü, 11.818.705.000-TL'yi aşan tazminat isteminin ve manevi tazminata yönelik faiz isteminin ise reddi yolunda verilen kararın, kabule ilişkin kısmının davalı idarece temyizden incelenerek bozulması istenilmektedir." D. 10. D, 20.10.2006, E. 2003/4153, K. 2006/5848, DBB.

³⁷⁶ İYUK'un HUMK'a atfı yaptığı hükümler arasında, kısmi ve ıslah kurumları bulunmamaktadır. Bu sebeple idari yargılamada ıslah ve kısmi dava hükümlerinin uygulanamaz. Ayrıca, İYUK'un 3. maddesinin (d) bendinde, tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktarın dava dilekçesinde gösterilmesi zorunluluğu vardır. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Birtok, "Tam Yargı Davalarında Fazlaya İlişkin Hakların Saklı Tutulması Ve Anayasa Mahkemesi'nin 12.06.2008 Tarihli Kararı", **Terazi Hukuk Dergisi**, Sayı 35, 2009, s. 37-39.

³⁷⁷ Kalabalık, s. 227.

³⁷⁸ Onar, s. 1805.

ikrar, kesin hüküm, senet ve yemin olmak üzere dört tanedir. Özellikle taraflarca hazırlanma ilkesinin uygulandığı davalarda yargıç kesin delillerle bağlıdır. Bunun yanında yargıcın serbestçe takdir edeceği tanık, bilirkişi, keşif ve özel hüküm sebepleri ise takdiri delillerdir³⁸⁰.

HUMK'un 295. maddesinin 1. fıkrasına göre medeni yargılama usulünde kesin hüküm kesin deliller arasında yer almaktadır³⁸¹. Buna göre birinci davada verilmiş olan hüküm, aynı taraflar arasında aynı dava sebebine dayanarak ve aynı konuya ilişkin olarak açılan ikinci davada, birinci davada kesin hükme bağlanmış husus hakkında kesin delil teşkil eder³⁸².

B. İDARİ YARGILAMA USULÜNDE DELİLLER

İYUK'ta delillerin neler olduğu ve nitelikleriyle ilgili özel bir düzenleme yapılmamıştır. Delil ikamesi, ispat külfeti ve delil çeşitleri ayrı bir bölüm halinde incelenmemiş, Kanunun çeşitli hükümlerinde yer almıştır. İYUK'un 3/2-b, 3/3, 16/1-2, 18/5, 20/1,3, 21 ve 31. maddelerinde delillerle ilgili düzenlemeler bulunmaktadır³⁸³. İYUK' un 31. maddesine göre, bilirkişi, keşif ve delillerin tespiti konularında HUMK hükümleri uygulanacaktır³⁸⁴.

³⁷⁹ Önen, s. 207.

³⁸⁰ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 417-430; Ansay, s. 245-248; Bilge, s. 436 vd; Pekcantez/Atalay/Özekes, s. 427-430.

³⁸¹ HUMK m. 295/1: "Mahkeme ilamlarıyla katibidillerce re'sen tanzim olunan senetler sahteliği ve salahiyattar memurların salahiyetleri dahilinde usulüne tevfikân tanzim veya tasdik ettikleri vesikalar hilafı ispat olununcaya kadar delili kati teşkil eder."

³⁸² Kuru, C. 5, s. 5067; "Kural olarak, koşulları usulün 237. maddesi hükmünde tanımlanan biçimde yanlar arasında Kesin hüküm bulunması halinde, aynı taşınmaz ya da taşınmazlara yönelik olarak açılan sonraki günlü "uyuşmazlıkların" davaların önceki günlü kesin hükme göre çözümlenmesi zorunludur. Kesin hüküm, mahkemece istek olmasa bile re'sen gözetilmesi gerekli, olumsuz dava koşullarındandır. Ne var ki, sözü edilen usul hükümlerine göre Kesin delil niteliğinde olan Kesin hüküm de, davacı Hazine taraf değildir". Y. 7. HD, 16.07.2007, E. 2007 / 2134, K. 2007 / 2679, HTS.

³⁸³ Madde 3/2-b: Dilekçelerde; Davanın konu ve sebepleri ile dayandığı deliller gösterilir.

Madde 3/3: Dava konusu kararın ve belgelerin asılları veya örnekleri dava dilekçesine eklenir. Dilekçeler ile bunlara ekli evrakın örnekleri karşı taraf sayısından bir fazla olur.

Madde 16: 1. Dava dilekçelerinin ve eklerinin birer örneği davalıya, davalının vereceği savunma davacıya tebliğ olunur. 2. Davacının ikinci dilekçesi davalıya, davalının vereceği ikinci savunma da davacıya tebliğ edilir. Buna karşı davacı cevap veremez. Ancak, davalının ikinci savunmasında, davacının cevaplandırmasını gerektiren hususlar bulunduğu, davanın görülmesi sırasında anlaşılırsa, davacıya cevap vermesi için bir süre verilir.

İYUK'un 20. maddesinin 1. fıkrasında “*Danıştay ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yaparlar. Mahkemeler belirlenen süre içinde, lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini, taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler*” şeklinde bir düzenleme vardır. İdari yargılama usulündeki re’sen araştırma ilkesini düzenleyen bu hüküm aynı zamanda idari yargıda kural olarak delil serbestisinin kullanıldığını göstermektedir³⁸⁵.

İdari yargılama usulünde kullanılan ispat araçları medeni usul hukukunda mevcut olan delillerden farklıdır. Çünkü idari yargıç davayı halledecek nitelikte gördüğü her belgeye değer atfedebilir³⁸⁶. Gerçekten de, idari yargılama usulünde re’sen araştırma ilkesi³⁸⁷ var olduğundan idari

Madde 18/5: Duruşmalı işlerde savcılar, keşif, bilirkişi incelemesi veya delil tespiti yapılmasını yahut işlem dosyasının getirtilmesini istedikleri takdirde, bu istekleri görevli daire veya kurul tarafından kabul edilmezse, işin esası hakkında ayrıca yazılı olarak düşünce bildirirler.

Madde 20/ 1: Danıştay ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yaparlar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir.

Madde 21: Dilekçeler ve savunmalarla birlikte verilmeyen belgeler, bunların vaktinde ibraz edilmelerine imkân bulunmadığına mahkemece kanaat getirilirse, kabul ve diğer tarafa tebliğ edilir. Bu belgeler duruşmada ibraz edilir ve diğer taraf cevabını hemen verebileceğini beyan eder veya cevap vermeye lüzum görmezse, ayrıca tebliğ edilmez.

Madde 31/1: Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda; hakimın davaya bakmaktan memnuiyeti ve reddi, ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, davanın ihbarı, tarafların vekilleri, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sükununu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemlerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır. Ancak, davanın ihbarı ve bilirkişi seçimi Danıştay, mahkeme veya hakim tarafından re’sen yapılır.

³⁸⁴ “Delil kavramı ve delillerin değerlendirilmesi konusunda HUMK’na yapılan atıf yerine İYUK’nda ayrı başlıklar halinde açık düzenlemelere gidilmesi, sorunları büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Çünkü idari yargı sisteminin ayrı bir teşkilata sahip olmasındaki esas neden bu yargı kolunun kendine has özellikleridir. Şu halde, idare hukuku ve idari uyumsuzluklar konusunda, kendi bünyelerine uygun yapılandırmaya gidilmelidir”. Çolpan Mücahit Küçük; “Genel Olarak Delil Kavramı Ve İdari Yargıdaki Uygulamaları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 2.

³⁸⁵ Özyörük, s. 247; Gözübüyük/Tan, s. 984; Kalabalık, s. 290.

³⁸⁶ Sunay delil serbestisinin sınırının tanık ve yemin olduğunu belirtmektedir. Ancak uygulamada tanık delili de kullanılmakta ve gerekliliği konusunda tartışmalar yapılmaktadır. s. 40.

³⁸⁷ “... Öte yandan, 2577 sayılı Kanunun 20. maddesinin 1. bendinde de; Danıştay ile idare ve vergi mahkemelerinin bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yapacakları kuralına yer verilmiştir. İdari Yargılama Usulü Kanununun sözü edilen bu maddesi ile idari yargılama hukukunda re’sen araştırma ilkesinin benimsendiği, bu ilke ile mahkemelere uyumsuzluğun çözümünde her türlü evrak, bilgi ve belgeyi isteyebilme yetkisinin verildiği görülmektedir. Re’sen araştırma

yargıç davanın çözümü için gerekli olan bilgi ve belgeleri kendisi toplayacaktır. Nitekim, ceza ve idari yargılama usulünde, bu yargılama usullerinin özelliklerinden dolayı kesin delillere yer verilmemiştir.

Ancak idari yargılama usulünde temel olan yazılı yargılama ilkesi gereği tam anlamıyla delil serbestisi ilkesinin geçerli olduğu söylenemez. İdari yargılama usulünde her türlü delil yazılı yargılama ilkesine aykırı olmamak koşuluyla kullanılabilir. Buna göre idari yargılama usulünde kullanılan delillerin sınırını tanık³⁸⁸ ve yemin oluşturmaktadır. Onar, idari yargılama usulünde, iptal davalarının ve bazı tam yargı davalarının şekle tabi idari tasarruflardan ve işlemlerden kaynaklanması nedeniyle kanuni delillerin söz konusu olamayacağını; tam yargı davalarının ise dosyalarla veyahut bilirkişi, keşif gibi serbest delillerle ispat edilebileceğini; ancak hiçbir şekilde idare hukukunda “*yemin*” delilinin kullanılamayacağını ifade etmektedir³⁸⁹.

C. KESİN HÜKMÜN İDARİ YARGILAMA USULÜNDEKİ DELİL DEĞERİ

İdari yargılama usulünde ispat ve delil konusuyla ilgili çalışmalarda genellikle bir delil olarak “*kesin hüküm*” kurumuna ayrıca yer verilmemiş ve incelenmemiştir. Bilindiği gibi, idari yargılama usulünde yazıllık ilkesi hakimdir. Resmi senetler, idari makamlarca tanzim edilen ve aksi ispatlanana kadar doğruluğu kabul edilen resmi belgeler, sicil kayıtları, Vergi Usul

ilkesi, bir taraftan yargılamada, gözönüne alınması gereken kamu düzenine ilişkin hususlarda mahkemenin sağlıklı bir sonuca ulaşabilmesi, bir taraftan da idari yargı denetiminin bir hukuka uygunluk denetimi olması ve herhangi bir işlem veya eylemin hukuka uygun olup olmadığının bazen kapsamlı bir araştırma ve incelemeyi gerektirebilmesi nedeniyle önemli bir ilkedir” D. 12. D, 06.02.2006, K. 220/2006, E. 6399/2005, DBB.

³⁸⁸ İdari Yargılama Usulünde “tanık” delilinin yeri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selçuk Hondu, “İdari Yargılama Usulünde Tanık”, **I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi- 1. Kitap İdari Yargı**, 1-4 Mayıs, 1990, Ankara, s. 263-269.

³⁸⁹ Onar, C. 3, s. 1946.

Kanunu hükümlerine göre tutulan defterler, düzenlenen belgeler, defter, fatura, bordro, resmi kayıt, mukaveleler delil olarak kullanılmaktadır³⁹⁰.

Yapılan bir yargılama sonucunda verilen, kesinleşmiş ve değiştirilemeyecek hukuki gerçeklik vasfını kazanmış mahkeme ilamları olan kesin hükümleri de idari yargı yerleri re'sen göz önünde bulunduracak ve maddi gerçeğin araştırılmasında kullanacaktır. Kısaca, kesin hüküm idari yargılama usulünde de bir delil olarak kullanılır.

İdari yargı yeri, aynı konuya ilişkin yeni bir davada önceki davada verilmiş olan kesin hüküm ile bağlıdır³⁹¹. Bir idari işleme karşı önce iptal davası açılırsa ve bu işlem iptal edilirse iptal edilen işlemde zarar görenler idare mahkemesinde tam yargı davası açabilirler. Önceki davada alınan ve idarenin işleminin hukuk aykırı olduğunu tespit etmiş olan iptal kararı bu davada bir delildir³⁹². Örneğin, Maliye Bakanlığı'nın, davacılarından kur farklı alınmasına ilişkin tebliğinin ilgili hükmüne karşı bir iptal davası açılmış ve hüküm iptal ettirilmiştir. Bunun üzerine davacı idareye başvurarak alınan paranın faiziyle geri ödenmesini istemiş ancak idare, zımni red kararı vermiştir. Bunun üzerine davacı idare aleyhine iptal kararına dayanarak bir tam yargı davası açmıştır. Şekli ve maddi anlamda kesinleşmiş olan bu iptal kararı tam yargı davasında delil olarak kullanılmış ve mahkemece göz önünde bulundurulmuştur³⁹³:

“Davacı şirketin, anılan tebliğ hükmüne yönelik olarak açtığı davada da, Danıştay Onikinci Dairece, tebliğ hükmünün iptal edilmesi nedeniyle karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir. Davacı şirket lehine iptal kararının hüküm ve sonuçlarını doğuran bu karara karşı davalı idarenin karar düzeltme istemi ise, Danıştay Onuncu Dairece reddedilmiştir. Bu durumda, davacı şirketin, yasal dayanaktan yoksun olup yargı yerince iptal edilen 16 sayılı Tebliğin 4. maddesine göre, hizmetin kusurlu işletilmesi sonucu kur farkı olarak ödemek zorunda kaldığı 14.633.424.52 liranın davalı idarelerden tahsili gerekmektedir.”

³⁹⁰ Sunay, s. 41.

³⁹¹ Kuru/Arsan/Yılmaz, s. 824.

³⁹² Buna karşılık, iptal davasının reddedilmiş olması tam yargı davası açılmasına engel olmaz. Gözübüyük, s. 271.

³⁹³ D. 10. D, 03.12.1985, E. 1982/3483, K. 1985/2015, HTS.

İptal davasının reddi kararı veya tam yargı davası sonucu verilen kesin hükümler, davanın taraflarınca başka birine karşı açılan ya da üçüncü kişi tarafından bu davada taraf olan kimselere karşı açılacak bir davada somut olayın özelliğine göre değerlendirilecektir.

İdare hukukunda, yargısal kararlar, kural olarak, kararı veren mahkemeler ve davanın tarafı olmayan diğer idareler için kesin bağlayıcı değildir. Ancak yol gösterici oldukları kabul edilmektedir³⁹⁴. Danıştay da bir kararında *“idari yargı yerince verilen bir kararın, dava konusu işleme benzer ve dava konusu yapılmamış olan işlemler yönünden de emsal alınmasında hukuksal bir engel bulunmadığını”* ifade etmiştir.

Buna karşılık, temyiz edilmeksizin şekli anlamda kesinleşen ve Danıştay içtihatlarına aykırılık taşıyan kararlar, benzer uyumsuzluklar bakımından emsal ve bağlayıcı kabul edilmemektedir. Danıştay bir kararında temyiz dilekçesinde emsal olarak sunulan idare mahkemesi kararının *“temyiz kaydına rastlamadığından temyiz edilemeden kesinleştiği sonucuna varılmış olup, temyiz incelemesinden geçmemiş olan anılan kararın dairemiz içtihatları yönünden uyumsuzluk konusu olaya emsal teşkil edemeyeceği ve bağlayıcı olamayacağı açık olduğundan”* bu hususa ilişkin davacı iddialarını kabul etmemiştir³⁹⁵. Danıştay, emsal teşkil edebilecek ve bağlayıcı olabilecek olan kararların bir üst mahkemenin yargı denetiminden geçmiş olmasını arayarak hukuki güvenliği sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim, ilk derece yargı yerinin verdiği kararın üst derece mahkemesince incelenmiş

³⁹⁴ “Bunun dışındaki kesin yargı kararları ise, yalnızca tarafları bağlayan kararlardır. İdare, benzeri olaylarda bu yargı kararları doğrultusunda işlem tesisi zorunda olmamakla birlikte, bu olaylar hakkındaki yargı kararları yerleşik hale gelmiş ise artık, idareler açısından bu kararlar emsal alınmayı gerektiren kararlardır. İdarenin, benzeri olaylarda yerleşik hale gelmiş yargı kararları doğrultusunda hareket etmesi, hukuka bağlı ve saygılı olmasının bir gereği olduğu gibi, lüzumsuz davaların açılmasını önlemesi bakımından ve dava ekonomisi açısından da uyulması gereken bir kural olmalıdır. Bu nedenle, idari yargı yerince verilen bir kararın, dava konusu işleme benzer ve dava konusu yapılmamış olan işlemler yönünden de emsal alınmasında hukuksal bir engel bulunmadığı sonucuna varılmakla dosyanın Danıştay Başkanlığına sunulmasına karar verildi”. D. 1. D, 24.09.1997, E. 1997/123, K. 1997/115, DBB.

³⁹⁵ D. 5. D, 27.05.1999, E. 1996/1824, K. 1999/1813 naklen Evren, s.10.

olması kararın doğrulu konusunda incelemeden geçmemiş ilk derece mahkemesi kararına kıyasla daha fazla güven vermektedir.

IV. İDARİ YARGIYA VE DİĞER YARGI KOLLARINA AİT MAHKEME KARARLARININ BİRBİRİNE ETKİSİ

Genellikle ceza ve medeni yargılama usulü sonucu verilen hükümlerin birbirlerine olan etkileri ders kitaplarında ve monografik eserlerde çokça tartışılmış ama idari yargılama usulü sonucu verilen hükümlerin bu yargılama usullerine ne şekilde etkide bulunduğu konusuna yeterince yer verilmemiştir. Bunun sebebini idari yargılama usulünün genç ve gelişmekte olan bir hukuk dalı olmasına bağlayabiliriz.

Anayasa'nın 138. maddesi yargı kararlarına uymaları zorunlu mercileri yasama yürütme ve idare olarak saymış ancak bilinçli olarak yargı organını saymamıştır. Yargıçlar Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vereceklerdir. Bu nedenle başka mahkemelerin görüşleriyle bağlı olmamaları mahkemelerin bağımsızlığının bir sonucudur³⁹⁶. Ancak bu düzenleme yargı organlarının mahkeme kararlarına bağlı olmaması, örneğin, bir iptal kararının ceza mahkemesince göz ardı edileceği anlamına gelmemektedir. Zaten böyle bir durum hukuk devletinde kabul edilemez³⁹⁷. Nitekim, yargı kollarının her biri farklı bir hukuki menfaati korumaktadır ve bunun sonucu, konusu ve tarafları aynı olan uyuşmazlılar bazen farklı değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Örneğin 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun "*Cezai kovuşturma ile disiplin kovuşturmasının bir arada yürütülmesi*" başlığını taşıyan 131. maddesi "*Aynı olaydan dolayı memur hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olması, disiplin kovuşturmasını geciktiremez. Memurun ceza kanununa göre mahkum*

³⁹⁶ Yıldırım, 310.

³⁹⁷ "Zira aksini düşünmek hukuk devletinin belirlilik, açıklık, hukuki güvenlik gibi olmazsa olmaz unsurlarıyla bağdaşmaz." Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 79.

¹¹⁷ D. 10. D, 9.11.1984, E. 1984 / 909, K. 1984/1927, DBB.

olması veya olmaması halleri, ayrıca disiplin cezasının uygulanmasına engel olamaz” hükmünü içermektedir. Kanun koyucu bu hükümle, ceza kovuşturması ve ceza mahkemesi kararının hiçbir şekilde disiplin kovuşturması ve disiplin cezası uygulanmasını etkilemeyeceğini açık olarak öngörmüştür. Bunun nedeni, kamu hizmetinin gerektiği biçimde yürütülmesini, memur statüsünün korunmasını amaçlayan disiplin cezalarının toplum düzenini korumaya yönelik ceza kanunundaki öngörülen cezalardan farklı nitelik taşımasıdır³⁹⁸. Buna göre, bir fiilin idare hukuku bakımından farklı, ceza hukuku veya özel hukuk bakımından farklı ihlallere ve değerlendirmelere tabi tutulması ve bir yargı kolunda aynı konuda, aynı taraflara ilişkin verilen hükmün diğer yargı kolundaki hükmü etkilememesi mümkündür³⁹⁹.

Bununla birlikte, *“tarafları ve konusu aynı olan ve farklı yargı mercilerinde yargılama konusu edilen hukuki uyuşmazlıklarda, eğer yargılama faaliyeti, aynı maddi sebeplerin ve aynı ihlalin araştırılması niteliğinde ise bir yargı yerince verilen kararın diğer yargı yerini bağlayacağı muhakkaktır”*⁴⁰⁰.

Kural olarak idari yargıda verilen kesin hükümler, ceza ve hukuk mahkemelerini; ceza ve hukuk mahkemelerinde verilen kesin hükümler de idare mahkemelerinde verilen kararları etkilemez. Her yargı kolunun konusu, tarafları, amacı ve ispat araçları birbirinden farklıdır. Ancak bazı durumlarda farklı yargı kollarındaki kararların birbirini etkilemesi mümkündür.

³⁹⁹ “Gerçekten ceza uygulaması ile disiplin uygulaması arasında amaç, kapsam, usul ve sonuçları bakımından temel nitelik farkları mevcuttur. İşte bu sebeptir ki kanun koyucu ceza uygulaması ile disiplin uygulamasını iki ayrı ve farklı alan olarak görmekte ve bunların birbirini etkilemesini önleyici nitelikteki bir düzenlemeye yer vermektedir”. D. 3. D, 30.03.1979, E. 1979/187, K. 1979/253, DBB.

“... disiplin suçu oluşturan bir fiilin genel hükümlere göre suç teşkil etmesi durumunda disiplin soruşturması ile ceza kovuşturması birbirinden bağımsız olarak yürütülebilecektir. Bu kabulün ana nedeni, disiplin cezalarıyla adli cezalar arasındaki nitelik farklılığı olmakla birlikte bir başka nedeni de, disiplin hukukunda öngörülen zamanaşımı sürelerinin ceza hukukuna göre kısa olmasıdır. Öngörülen zamanaşımı süreleri dikkate alındığında, disiplin soruşturması açısından ceza kovuşturmasının sonucunun beklenmesi disiplin suçlarının cezalandırılmamasına neden olabilecektir.” D. 8. D, 30.11.2005, K. 2004/3112, E. 2005/4906, DBB.

⁴⁰⁰ Akyılmaz/Sezginer/Kaya, s. 80.

A. İDARİ YARGI VE MEDENİ YARGI KARARLARININ BİRBİRİNİ ETKİLEMESİ

Hukuk davaları ile idari davaların yapısı farklı olduğundan kural olarak hukuk mahkemesi kararları ile idare mahkemesi kararları birbirleri için bağlayıcı değildirler. İdari yargılama usulünde, yargıcın maddi gerçeği bulunması esastır ve bu amaçla re'sen araştırma ilkesi kabul edilmiştir. Buna karşılık medeni yargılama usulünde yargıcı tarafların iddia ve delilleriyle bağlıdır ve şekli gerçek bulunur. Bu nedenle, bu iki farklı yargılama usulünde verilen kararlar birbirini bağlamaz. İstisnai bazı durumlarda, bu mahkemeler birbirlerinin kararlarını bağlayıcı olarak değerlendirebilir. Genellikle, bu iki yargı kolu arasındaki ilişki, bu yargı kollarından biri içinde yer alan uyumsuzlukla ortaya çıkan ön sorunların çözümü ile ilgilidir.

Bir davadaki asıl sorun hakkında karar verilebilmesi için daha önce çözülmesi gereken sorunlara ön sorun denir⁴⁰¹. Ön sorunun başka bir mahkeme veya merci tarafından karara bağlanması gerekiyorsa, ön sorun bekletici sorun olarak nitelendirilir⁴⁰². Bir davada çözülmesi gereken bir ön sorun diğer yargı kolunun konusuna giriyorsa yargıç bu ön sorunu kendisi mi çözecek yoksa sorunun çözümü için diğer yargı yolunun kararını mı bekleyecek? Bu konuda açık bir düzenleme olmamakla birlikte aksi kanunla öngörülmedikçe bu durum yargıcın takdirindedir.

İdare mahkemesinde görülen bir davayla ilgili ön sorun teşkil eden bir konu hakkında hukuk mahkemesinde verilmiş bir kesin hüküm varsa idari yargıç bu hükmü göz önüne alır. Örneğin, vakıf malları hakkında, Kudret Hamamı adıyla bilinen vakıf hamamının 1975-1976-1977 yıllarına ait kira bedellerinin, intifa hakkı sahibi olduklarını iddia eden davacılara ödenmediği belirtilerek 112.000 TL'nin faizi ile birlikte tazmini için idari yargıda tam yargı

⁴⁰¹ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 556.

⁴⁰² Pekcanitez/Özekes/Atalay, s. 352.

davası açılmıştır. Danıştay esas hakkında kararını vermeden önce Asliye Hukuk Mahkemesinin kesinleşmiş kararını göz önünde bulundurmuştur⁴⁰³:

“Dava dosyası ile ilgili belgelerin incelenmesinden, vakıf evlatları olan davacıların kudret hamamı (Hamam-ı Rabbani) adlı vakıf hamamının intifa hakkından yararlanmaları gerektiği konusunda, Asliye Hukuk Mahkemesinin kesinleşmiş olan kararı bulunduğu, hamamın gelirinin 1953 yılından 1975 yılına kadar davacılar tarafından alındığı, 1969, 1971, 1972 ve 1974 yıllarındaki gelirlerin ise adliye mahkemesinde açılan davalar sonucu mahkeme kararları ile davalı idareden tahsil edildiği anlaşılmıştır”.

Hukuk mahkemesinde görülmekte olan bir dava ile idari yargıda görülmekte olan bir dava arasında bağlantı varsa, hukuk mahkemesi, idari yargıda görülmekte olan davanın sonuçlanmasını bekletici mesele yapabilir⁴⁰⁴. Örneğin, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu’nun 4650 sayılı Kanun ile değişik 10. maddenin 13. fıkrasına göre 14. maddede belirtilen süre içinde kamulaştırma işlemine karşı hak sahipleri tarafından idari yargıda iptal davası açılması ve idari yargı mahkemelerince de yürütmenin durdurulması kararı verilmesi halinde, hukuk mahkemesi, idari yargıda açılan davayı, bekletici mesele yapmalıdır. Bu konuya ilişkin bir uyuşmazlıkta Yargıtay şöyle demiştir⁴⁰⁵:

“O halde idari yargıda dava açılırsa ve yürütmenin durdurulması kararı da verilirse, mahkemece idari yargıda açılan dava, eldeki dava için bekletici mesele kabul edilmelidir. Sonucu beklenerek neticesine göre işlem yapılmalıdır.... Somut olayda... kamulaştırma işleminin iptaline dair bir karara verilinceye kadar ortada hukuken geçerli bir kamulaştırma kararı mevcut olup; yürütmenin durdurulması kararı da verilmediğinden, idari

⁴⁰³ D. 10.D, 15.04.1985, E. 1982/875, K. 1985/772, HTS.

⁴⁰⁴ Kuru/Arslan/Yılmaz, s. 564.

⁴⁰⁵ Y. HGK, 30.04.2008, E. 2008/18-336, K. 2008/345, YKD, C. 35, sayı 6, 2009, s. 1025-1030. Konuya ilişkin bir başka kararda şöyle bir değerlendirme yapılmıştır: “İddianın ileri sürülüş biçimi ve içeriğine göre idari yargı yerine idari işlemin iptali halinde, sicilın dayanağı ortadan kalkacağından, davacı Hazinesin kayıtlarını eski haline getirilmesi istemiyle dava açmakta hukuki yararının bulunduğu ve sicile yönelik olduğu kuşkusuzdur. Bu durumda davaya bakma görevi İdari Yargı’nın değil Adli Yargı’nındır... Hal böyle olunca, İdari Yargı yerinde açılan davanın ön mesele yapılması ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken hatalı gerekçe ve yanılğılı değerlendirme ile davaya bakma görevinin İdari Yargı’ya ait olduğundan bahisle yazılı olduğu üzere hüküm kurulması doğru değildir”. Y. 1. HD, 19.02.2009, E. 2009/681, K. 2009/2055, HTS.

yargıda görülmekte olan iptal davasının bekletici mesele olarak kabulü mümkün değildir”.

Başka bir kararda ise, davacılar hukuk mahkemesinde kendilerine ait parsel üzerindeki taşkın yapının yıktırılması suretiyle elatmanın önlenmesi davası açmışlardır. Yargıtay davacının, söz konusu taşınmazın parselasyonuna ilişkin idare mahkemesinde açtığı iptal davası derdest olduğundan idare mahkemesinin kesin hükmünü bekletici mesele yapılması gerektiğine karar vererek ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur. Yargıtay, kararında şöyle demiştir⁴⁰⁶:

“...Ankara 6. İdare mahkemesinin 2000/487 esasına kayıtlı davanın, eldeki dava için bekletici sorun yapılması, o davada verilecek ve kesinleşecek hükmüne göre değerlendirmesi; ondan sonra bir karar verilmesi gerekirken değinilen şekilde işlem yapılmaksızın yazılı olduğu üzere karar verilmesi isabetsizdir”.

Bunların dışında, kamulaştırma bedeline itiraz davaları Asliye Hukuk mahkemelerince görülmektedir. Ancak, kamulaştırma işlemine karşı idari yargıda bir iptal davası açılmışsa bu kararın sonucu hukuk mahkemesi için bağlayıcı olmaktadır.

Bazı hallerde de, idari yargıda verilmiş olan kesin hükümler hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil eder⁴⁰⁷. Örneğin, bir kararında Yargıtay, Danıştay kararını kesin delil olarak kabul etmiştir⁴⁰⁸.

“... idare tarafından belirlenen kıyı kenar çizgisine karşı dava açılmış ve bu çizgi idari yargının kesinleşen kararı ile saptanmış ise yargı bütünlüğü kesinleşen yargı kararlarının tartışma konusu yapılmaması, yargıya güven ile hukuki emniyetin sağlanması amacıyla kıyı kenar çizgisinin belirlenmesinde idari yargıç tarafından belirlenen çizgiyi adli yargıcın esas alması zorunlu bulunmaktadır. Aksi halde ... kıyı kenar çizgisinin adli yargı tarafından belirlenmesi gerekir.”

⁴⁰⁶ Y. 1. HD, 11.03.2002, 1155/3196, YKD, Sayı 2, 2003, s.178-179.

⁴⁰⁷ Kuru, C. 5, s. 5083

⁴⁰⁸ Y. İBK, 28.11.1997, K. 5/3, RG 30.12.1997, Sayı 23216, s. 7 vd.

B. İDARİ YARGI VE CEZA YARGISI KARARLARININ BİRBİRİNİ ETKİLEMESİ

Suç oluşturan bazı fiiller farklı sosyal ve hukuki yararı koruyan birden çok hukuk disiplini aynı anda ilgilendirebilir. Bu durum idare hukuku ve ceza hukuku arasında da olabilir. Bir fiilin hem idare hukukunda hem de ceza hukukunda farklı değerlendirmeye tabi tutularak farklı sonuçlar doğurması mümkündür. Bu durumun nedeni bu iki hukuk disiplininin farklı hukuki yararları korumasıdır.

Ceza hukuku ve idare hukuku bakımından ceza kovuşturması ve idari soruşturma birbirinden bağımsız yürütülür. Özellikle de ceza usulünde herhangi bir kişinin davasının değil, bütün toplumun davasının görülmekte olduğu düşüncesi kesin hükmün etki alanını belirlemektedir⁴⁰⁹. Başka bir ifadeyle, idare ve ceza davalarının konuları, tarafları ve amaçları farklıdır. Bu nedenle de idare ve ceza mahkemesi kararları birbirleri için bağlayıcı değildirler⁴¹⁰. Ancak bu durumun istisnaları vardır. Örneğin Danıştay bir kararında Sulh Ceza Mahkemesi kararını kesin hüküm olarak dikkate almıştır⁴¹¹:

“... Olayda, davacının 3194 sayılı İmar Kanunundan hareketle Kastamonu Valiliğince verilen idari para cezasına karşı Kastamonu Sulh

⁴⁰⁹ Erem, s. 41-42.

⁴¹⁰ “Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin "Ceza Kovuşturması ile Disiplin Kovuşturmasının Bir Arada Yürütülmesi" başlıklı 20.maddesinde de; aynı olaydan dolayı yönetici, öğretim elemanı, memur veya diğer görevliler hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olmasının, disiplin kovuşturmasını geciktirmeyeceği, sanığın Ceza Kanununa göre mahkum olması veya olmaması hallerinin ayrıca disiplin cezasının uygulanmasına engel olmayacağı, disiplin soruşturması veya sonuçlarının ceza soruşturmasını etkilemeyeceği kurala bağlanmıştır”. D. 8. D, 30.11.2005, K.2004/3112, E. 2005/4906, DBB. Ayrıca, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu madde 60 şu hükmü içermektedir: “İhale yetkilisi ile ihale komisyonlarının başkan ve üyeleri ile ihale işlemlerinden sözleşme yapılmasına kadar ihale sürecindeki her aşamada görev alan diğer ilgililerin; 17 nci maddede belirtilen fiil veya davranışlarda bulunduklarının, görevlerini kanuni gereklere uygun veya tarafsızlıkla yapmadıklarının, taraflardan birinin zararına yol açacak ihmalde veya kusurlu hareketlerde bulunduklarının tespiti halinde, haklarında ilgili mevzuatları gereğince disiplin cezası uygulanır. Ayrıca, fiil veya davranışlarının özelliğine göre haklarında ceza kovuşturması da yapılır ve hükmolunacak ceza ile birlikte tarafların uğradıkları zarar ve ziyan genel hükümlere göre kendilerine tazmin ettirilir.”

⁴¹¹ D. İDDGK, 15.03.2007, E. 2004/1166, K. 2007/352, DBB.

Ceza Mahkemesine itiraz ettiği, anılan Mahkemenin 7.8.2001 günlü, 2001/134 D. iş Müt. kararı ile kesin olarak davacı istemini reddettiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, başka bir yargı düzeninde olsa dahi var olan kesin hüküm karşısında davacının temyiz istemi yerinde görülmemiş olup, İdari Mahkemesi ısrar kararının bu gerekçeyle onanması gerekmektedir”.

Suç oluşturan fiillerin aynı zamanda idare hukukunda disiplin cezası verilmesine neden olması uygulamada en çok karşılaşılan durumdur. Örneğin, 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun’a aykırı fiiller hem devlet memurluğundan çıkarılmayı gerektiren bir disiplin suçu hem de hapis cezası gerektiren bir adli suçu oluşturur. Böyle bir durumda faile kanunun öngördüğü cezalar ayrı ayrı uygulanır⁴¹². Bu durum 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 125/ son ve 131. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre disiplin suçu teşkil eden bir fiil aynı zamanda suç teşkil ederse disiplin ve ceza kovuşturmaları ve hükümleri birbirini bağlamayacaktır. Bu durumun esas nedeni ihlallerin niteliği ve zamanaşımı sürelerinin birbirinden farklı olmasıdır⁴¹³.

Bununla birlikte disiplin ve ceza yargılamalarının birbirinden bağımsızlığı ilkesi uygulamada, hukuk devleti, adalet ve eşitlik ilkelerine aykırı sonuçlara da yol açabilmektedir. Bu durumun getirdiği sakıncaların giderilmesi için ceza yargılamasının sonucunun beklenmesi gerektiği gibi görüşler doktrinde bulunmaktadır⁴¹⁴.

Ancak hem idari yargıda hem de ceza yargısında görülen bir ihlale ilişkin ceza mahkemesinde verilen kesin hüküm idari yargıca bazı hallerde bağlamaktadır. Örneğin, rüşvet, hırsızlık, görevi kötüye kullanma gibi suçlardan yargılanarak beraat eden memura bu fiiller nedeniyle verilen disiplin cezaları, idari yargı yerlerince ceza mahkemesi kararlarına

⁴¹² Mehmet Sağlam, **Türk Personel Hukukunda- Disiplin Suç ve Cezalarına İlişkin Esaslar ve Uygulaması**, Mahalli İdareler Derneği Yayını, Ankara, 2003, s.151.

⁴¹³ Konuya ilişkin ayrıntı için bkz. Sağlam, s.150-156.

⁴¹⁴ Bu görüşler için bkz. Sağlam, s. 154.

dayanılarak iptal edilmektedir. Danıştay, bu yönde bir kararında şöyle demiştir⁴¹⁵:

“...bir kamu görevlisinin üzerine atılı suç, aynı zamanda ceza yasasına göre de suç niteliği taşıyorsa ve ilgili ceza yasasına göre yapılan yargılaması sonucunda suçsuz görülmüşse, artık disiplin soruşturması dayanak alınıp, ilgilinin söz konusu suçu işlediğini kabule olanak bulunmamaktadır. Kuşkusuz bu husus da, olayın personel hukuku yönünden değerlendirilmesine, saptandığı takdirde başka bir disiplin suçu nedeniyle ilgiliye disiplin cezası verilmesine engel değildir. Bu itibarla, memuriyetle ilişkisinin kesilmesine neden olarak gösterilen olaydan dolayı Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanan ve beraat eden davacının, bu beraat kararına rağmen, mahkemece zorlamına karar verilen ve gümrük ambarında bulunan kaçak saatleri, ambardan çıkardığını, menfaat karşılığı bu saatlerin yurda kaçak olarak sokulmasını sağladığını kabule olanak görülmemektedir. Belirtilen durum karşısında, üzerine atılı suçu işlediği kanıtlanmayan davacının memuriyetle ilişkisinin kesilmesinde mevzuata uyarlık bulunmamaktadır. Açıklanan nedenlerle, mevzuata aykırı bulunan, davacının memuriyetle ilişkisinin kesilmesine ilişkin kararın iptaline karar verildi”.

Ceza mahkemesinin beraat kararının haksız fiil olayına ilişkin bölümü; haksız fiilin işlenmediği veya sanık tarafından işlenmediğini tespit ediyorsa beraat kararı idare mahkemesinde kesin delil teşkil eder; çünkü ceza mahkemesinde çok daha geniş bir soruşturma ve inceleme yapılmıştır. Danıştay, bir kararında bu hususa ilişkin olarak şöyle demiştir⁴¹⁶:

“Her ne kadar ceza hakiminin fiilin meydana gelmediğine veya maddi olaylara dayanarak fiil ile memur arasında bir ilişki bulunmadığına karar vermesine rağmen memur hakkında disiplin cezası uygulanması, kesin hüküm (muhkem kaziye) ilkesi ile bağdaştırılmaz ise de, disiplin

⁴¹⁵ D. 10. D, 19.11.1984, E. 1984/909, K. 1984/1927, HTS.

⁴¹⁶ D. 3. D, 30.03.1979, E. 1979/187, K. 1979/253, HTS; başka bir kararında Danıştay şöyle demiştir: “Ceza yargılaması sonucunda, suçun unsurlarının oluşmadığı ya da suçun işlenmediğinin tespit edilmesi nedeniyle ilgilinin beraat etmesi halinde bu beraat kararının disiplin cezası açısından da bağlayıcı olacağı tartışmasızdır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, suçun tabii olduğu yasal ve düzenleyici kurallar nedeniyle disiplin soruşturması ve ceza kovuşturmasının birbirinden bağımsız yürütülmesinde hukuken bir engel bulunmamakla birlikte; bu şekilde kesinleşen bir disiplin cezasının yargısal denetimi sırasında, ceza yargılamasının sonucuna göre değerlendirme yapılması hukuka ve hakkaniyete uygun olacaktır”. D. 8. D, 30.11.2005, K.2004/3112, E. 2005/4906, DBB.

cezası verecek amir ve kurulların bu hususu göz önünde tutması ve disiplin cezasının yargı denetimi sırasında kesin hüküm (muhkem kaziye) ilkesinin idari yargı yerince değerlendirilmesi doğaldır”.

Ceza mahkemesinin verdiği mahkûmiyet kararının haksız fiilin tespitine ilişkin bölümü idari yargıç tarafından tam yargı davalarında da dikkate alınır. Nitekim Danıştay da bu yönde kararlar vermiştir⁴¹⁷:

“Disiplin hukuku ile ceza hukuku soruşturma ve yargılama usulü, verilen cezanın niteliği ve bu cezanın doğurduğu sonuçlar ve etkileri ile ceza ve suçların tanımı ve konuluş amaçları birbirinden farklı özellikler taşısa da; disiplin hukuku içinde suç tanımlaması aynı zamanda ceza hukuku yönünden de aynı olan suçların sübuta erip ermediği konusunda ceza mahkemelerinin vermiş olduğu kesin mahkûmiyet kararlarının disiplin hukuku açısından bağlayıcılığı bulunmaktadır... mahkeme tarafından adli yargıda açılan ve devam eden davanın sonucu beklenip karar verilmesi gerekirken, fiilin sübuta erdiği nedeniyle adli yargıda açılan davanın sonucu beklenilmeden davanın reddi yolunda verilen kararda yasal isabet bulunmamıştır”.

Buna karşılık, ceza mahkemesinde delil yetersizliğinden dolayı verilen beraat kararı idari yargıyı bağlamaz çünkü mahkûmiyet için yeterli görülmeyen deliller tazminat veya disiplin suçunun oluşması için yeterli görülebilir. Örneğin, bir polis memuruna karşı hırsızlık suçundan dolayı ceza davası açılmış ve davanın sonunda polis memuru delil yetersizliğinden beraat etmiştir. Aynı zamanda memur hakkında disiplin soruşturması yapılmış ve yüz kızartıcı suç işlediğinden bahisle memurluktan çıkarılmıştır.

⁴¹⁷ D. 8. D, 28.01.2005, E. 2004 /2701, K. 2005/281, HTS; “.. davacı hakkında ‘memur olmayan kimsenin resmi belgede sahteciliği’ suçlamasıyla Bakırköy 5. Ağır Ceza Mahkemesi’nde açılan davada, her ne kadar davacının suç konusu eylem neticesinde herhangi bir haksız menfaatinin bulunmadığı ve kasıtlı olarak hareket ettiğine dair aleyhinde delil olmadığı belirtilmişse de, 1918 Sayılı Yasaya Muhalefet Ve Hususi Belgede Tahrifat Yapmak suçlamasıyla açılan davada, Büyükçekmece Asliye Ceza Mahkemesinin 3.6.2005 tarih ve E: 2004/1847, K:2005/689 sayılı kararında aralarında davacının da bulunduğu sanıkların eyleminin 4926 sayılı Yasa’nın 3/ı-1 maddesindeki ihraç eşyasının yapılan beyan ve eski belgeye göre miktar ve cinsinde %10’D fazla farklılık çıkması halindeki kaçakçılık suçunu oluşturduğu tespitine yer verildiği göz önüne alındığında, 4458 sayılı Gümrük Kanunu Ve Gümrük Yönetmeliği hükümleri uyarınca üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmede anlaşılan davacı hakkında tesis edilen işlemde hukuka aykırılık görülmemiştir.” D. 1. D, 05.02.2009, E. 2006/1450, K. 2009/153 (kesinleşmemiş ve yayınlanmamış karar)

Davacı ceza mahkemesinin beraat kararına istinaden disiplin suçunun iptalini ve açıkta geçirdiği günlere ilişkin maddi kayıplarının tazminini istemiştir. İdare tarafından temyiz edilen ilk derece mahkemesinin kararını bozan Danıştay, 657 sayılı Kanun'un 131. maddesine göre memurun ceza yasasına göre mahkum olması ya da olmamasının disiplin cezasının uygulanmasına engel teşkil etmeyeceğine, dosyanın incelenmesinden davacının disiplin hükümleri bakımından memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunduğu ve sonuç olarak Devlet memurluğundan çıkarma cezasının yerinde olduğuna karar vermiştir⁴¹⁸.

Başka bir kararında ise Danıştay, ceza mahkemesince verilen ve kesinleşen beraat kararını göz önünde bulundurmayarak dosyadaki bilgi ve belgelerden idarenin davacıyı görevden alma işlemini hukuka uygun bulmuştur ve ceza mahkemesinin beraat kararına istinaden görevden alma işlemini iptal eden ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur⁴¹⁹:

“Öte yandan, davacının ... Çiftçi Eğitim Merkezi İnşaatı nedeniyle görevi ihmal suçundan yargılandığı Ankara 18. Asliye Ceza Mahkemesinin 24.12.2002 günlü, E: 2001/1290, K:2002/975 sayılı kararıyla beraatine karar verilmiş ve bu karar Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 5.5.2004 günlü, E:2003/17067, K:2004/5942 sayılı kararı ile oyçokluğu ile onanmış ise de, ceza yargılaması yapılmasının gerekliliğini sağlayan yasal koşullar ve esas alınan ilkeler ile görevden alma işleminde idarece kullanılan takdir yetkisinin yargısal denetimine esas alınan ilkelerin farklı olması nedeniyle cezai yönden yaptırımı gerektirmeyen bir olayın, kamu yararı ve hizmet gerekleri yönünden hizmetin korunması yönüyle değerlendirileceği açıktır. Bu durumda, dosyadaki bilgi ve belgelere göre davacının görev ve sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz olarak yerine getiremediği anlaşıldığından, hizmetin daha iyi ve verimli yapılmasını sağlamak amacıyla tesis edildiği sonuç ve kanaatine ulaşılan dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığından aksi yöndeki Mahkeme kararında hukuki isabet görülmemiştir”.

³⁴⁷ D. İDDGK, 20.06.2003, E. 2003/67, K. 2003/436, HTS.

⁴¹⁹ D. 2. D, 30.09.2005, E. 2004/1228, K. 2005/2822, HTS.

Ayrıca, ceza mahkemesinin mahkûmiyet kararındaki kusurun takdiri ve zararın miktarına ilişkin tespiti bağlayıcı değildir. Aynı şekilde ceza mahkemesinin beraat kararı kusurun takdiri bakımından idari yargıcı bağlamamalıdır. Ancak, hukuka uygunluk halleri (meşru müdafaa, hakkın icrası) nedeniyle verilen beraat kararı idari yargıcı bağlar.

Görüldüğü gibi ceza mahkemesi kararlarının idari yargı yerince nasıl değerlendirileceği konusunda istikrarlı bir uygulama olmamakla birlikte somut olayın özelliklerine göre yargıç kararını verecektir.

SONUÇ

Kesin hüküm, yargı yerlerince verilen nihai kararların, kanun yollarından geçmesiyle veya bu kanun yollarına başvurma sürelerinin sona ermesiyle kanuni gerçeklik kazanmasıdır. Kesin hüküm kurumu toplumun yargı erkine güveninin sağlanmasına ve uyuşmazlıkların tamamen çözülmesi amacına hizmet eder. Kesin hükmün amaçları iki şekilde gerçekleşir: Birincisi bir mahkeme kararına ancak bir dereceye kadar itiraz edilmesi, yani “*şekli anlamda kesin hüküm*”. İkincisi ise, davanın tarafları arasındaki uyuşmazlığın ilişkinin kesin olarak sona ermesi yani “*maddi anlamda kesin hüküm*”.

Bir uyuşmazlığın daha önce bir kesin hükümle sonuçlandırılmamış olması dava şartlarındandır. Taraflar kesin hüküm itirazında bulunabilecekleri gibi yargıç da re’sen kesin hükmün varlığını dikkate alarak davayı reddeder. Kesin hüküm itirazında bulunabilmek için ikinci davanın aynı taraflar arasında aynı sebebe dayanılarak ve aynı konu hakkında açılmış olması gereklidir. Bunların yanında bir kesin hüküm, üçüncü kişilere karşı ileri sürülebiliyorsa mutlak, yalnız belli kişiler arasındaki hukuki durumu tespit ediyorsa nispi etkiye sahiptir.

Türk hukukunda açıkça HUMK’da düzenlenmiş olan kesin hüküm kurumu devletin yargılama faaliyetinin amacına ulaşması için hayati öneme sahip ve kamu düzeniyle yakından ilgili bir kurumdur.

Buna karşılık, İdari Yargılama Usulü Kanunu’nda kesin hükümle ilgili bir düzenleme yoktur ve İYUK’un 31. maddesi ile bu konuda HUMK’a atıfta bulunulmamıştır. Ancak, bu durum idari yargılama usulünde kesin hüküm kurumunun var olmadığı anlamına gelmemektedir. Uyuşmazlıkların nihai olarak çözülmesini sağlayan ve hukukun genel ilkelerinden biri olarak kabul edilen kesin hüküm idari yargılama usulünde de yer alan bir kurumdur. İdari

yargıç, hem bir dava şartı hem bir itiraz hem de bir delil olarak kesin hüküm kurumuna başvurur.

İdari yargı kararları da diğer yargısal kararlar gibi hem şekli hem de maddi anlamda kesin hüküm teşkil ederler. Öncelikle, idari yargı kararları aleyhlerine başvurulacak bir kanun yolunun kalmaması halinde *şekli anlamda* kesin hüküm haline gelirler. Bu kararlardan bazıları veriledikleri anda kesinleşirken bazıları süresinde kanun yoluna başvurulmayarak veya başvurulacak başka bir merciin kalmaması halinde şekli anlamda kesinleşirler. İdari yargılama usulünde başvurulabilecek kanun yolları itiraz, temyiz ve karar düzeltmedir.

Şekli anlamda kesinleşen idari yargı kararlarından esasa ilişkin olanlar maddi anlamda da kesinleşerek kanuni gerçeklik halini alırlar. Artık bu kararlar ne yargı yerleri, ne tarafların iradesi ne de başka bir kişi ya da makam tarafından değiştirilemezler.

Maddi anlamda kesinleşen bir idari yargı kararının etkisinin ne olacağı ise iptal davaları bakımından farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, iptal davaları sonucu verilen iptal isteminin reddine ilişkin kesin hükümler *nispi* kuvveteyken, iptal kararları *mutlak* kuvvette sahiptir. Diğer yargısal kararlardan farklı bir niteliğe sahip olan iptal kararları yalnız davanın taraflarını etkilemez. İptal kararları tüm toplumu ve dava açamamış olan bireyleri de etkileyen sonuçlar doğurur. Bu nedenle, bir görüşe göre, iptal kararlarının etkisi her zaman mutlaktır, bu konuda birel işlem veya düzenleyici işlem ayrımı yapmak gerekmez. Bir görüşe göre ise, düzenleyici işlemlerin kesin hüküm kuvveti mutlakken, bazı bireysel işlemler sadece davanın tarafları için sonuç doğurur.

Tam yargı davası sonucu verilen kararlar ise kişisel hakları ihlal edilenler tarafından idarenin sorumluluğunu gündeme getirerek zararın tazminini konu eden davalar olduğundan kesin hükmün nispi kuvvetine sahiptirler ve üçüncü kişileri etkilemezler. Bu bakımdan tam yargı davaları medeni yargılama usulünde verilen yargısal kararlara benzemektedirler.

Bunların yanında, medeni yargılama usulünde açıkça kesin delillerden biri olarak sayılmış olan kesin hükmün, idari yargılama usulündeki delil değerine ilişkin açık bir düzenlenme yoktur. Ancak, idari yargılama usulünde kural olarak delil serbestisi ve re'sen araştırma ilkesi hakim olduğundan idari yargıç davanın çözümü için gerekli her türlü bilgi ve belgelere başvurabilir. Buna bağlı olarak, bir delil olarak açıkça sayılmamış olsa da idari yargıç, yargı makamının kesin hüküm halini almış mahkeme ilamlarını delil olarak değerlendirecektir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, idari yargıda verilen kesin hükümler, ceza ve hukuk mahkemelerini; ceza ve hukuk mahkemelerinde verilen kesin hükümler de idare mahkemelerinde verilen kararları etkilemez. Bu yargı yerlerinin her birinin verdiği kararları konu, taraf amaç ve ispat vasıtaları bakımından birbirinden farklıdır. Ancak bazı hallerde hukuk veya ceza mahkemesi kararları idari yargıç için bağlayıcı olabilir veya görülmekte olan bir uyuşmazlık için ön sorun veya bekletici mesele kabul edilebilirler.

KAYNAKÇA

AKYILDIZ, Ali; **Hukuk Devleti Yargı Bağımsızlığı ve Danıştay**, Anıttepe Yayıncılık, Ankara, 2009.

AKYILMAZ, Bahtiyar, SEZGİNER, Murat, KAYA, Cemil; **Türk İdare Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009.

ALANGOYA, Yavuz, YILDIRIM, M. Kamil, DEREN-YILDIRIM Nevhis; **Medeni Usul Hukukun Esasları**, Alkım Yayınları, 2009.

ALTAY, Evren; **İdari Yargı Kararlarının Uygulanmasından Doğan Uyuşmazlıklar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

ANSAY, Sabri Şakir; **Hukuk Yargılama Usulleri**, Ankara, 1957.

ARSLAN, Ahmet, SINMAZ, Emine, DÜNDAR, Tuncay; **İdari Yargılama Usulü İle İlgili Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu Kararları**, Ankara, 2005.

ARSLAN, Mehmet; **İdari Yargılama Usulü İle İlgili Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurul Kararları**, Ankara, 2005.

ARSLAN, Ramazan, TANRIVER, Süha; **Yargı Örgütü Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001.

ATAY, E. Ethem; “İptal Davasının Nitelikleri Ve İptal Kararlarının Uygulanması”, **Danıştay İdari Yargı 2007 Sempozyumu**, Ankara, 2007, (erişim) [http://: www. danistay.gov.tr](http://www.danistay.gov.tr), 20.01.2010.

AZRAK, Ali Ülkü; “İptal Davalarının Objektif Niteliği Üzerine Düşünceler”, **Onar Armağanı**, İstanbul, 1977.

BEREKET, Zuhâl; **Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

BİLGE, Necip; **Medeni Yargılama Hukuku**, 2. B, Ankara, 1967.

BİRTEK, Fatih; “Tam Yargı Davalarında Fazlaya İlişkin Hakların Saklı Tutulması Ve Anayasa Mahkemesi’nin 12.06.2008 Tarihli Kararı”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Sayı 35, 2009, s. 37-39.

BLOOMEYER, Arvved, Çev. İrfan Yazman; “Kesin Hüküm Tesiri ve Sınırları”, **AÜHDF**, 1968/3-4, s. 225-238.

CANDAN, Turgut; **Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu**, 2. B, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2006.

CENTEL, Nur, ZAFER Hamide; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. B, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

CLEARY, W. Edward; “Res Judicata Reexamined”, **YLJ**, Sayı 57/3, 1947-1948.

ÇAĞLAYAN, Ramazan; **İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulaması**, 3. B, Asil Yayınları, Ankara, 2004.

ÇAĞLAYAN, Ramazan; **İdari Yargıda Kanun Yolları**, 2. B, Asil Yayınları, Ankara, 2002. (Tekrarlayan atıflarda “Kanun Yolları” olarak kısaltılmıştır)

ÇENBERCİ, Mustafa; **Hukuk Davalarında Kesin Hüküm**, Ankara, 1965.

DARENDELİ, Vahap; **Adli Yargı Yerlerinde Görülen İdari Uyuşmazlıklar Ve Davalar**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2004

DAVUT, Şevki; “İdari Yargıda İptal Kararı ve İptal Kararının Sonuçları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

DOMANIÇ, Hayri; **Hukukta Kazıyyei Muhkeme ve Nisbi Kuvveti**, İstanbul, 1964.

DURAN, Lütfi; **İdare Hukuku Meseleleri**, İstanbul, 1964.

EREM, Faruk, “Ceza Usulünde Kesin Hüküm”, **AÜHFD**, sayı 1-4, 1963/20, s. 37-52.

ERGEN, Cafer; **İdari Yargı Davaları**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.

EROĞLU, Hamza; **İdare Hukuku Dersleri**, C. 2, Ankara, 1971.

FEYZİOĞLU, Turhan; “İdarenin Kazıyyei Muhkemeye Riayetini Temin Hususunda Vatandaşın TBMM’ye Müracaat hakkı bir müeyyide olabilir mi?”, **AÜSBF**, C. 4, Sayı 1-4, Ankara, 1949, s. 96-99.

GÖZLER, Kemal; **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, Bursa, 2008.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, TAN, Turgut; **İdari Yargılama Hukuku**, C. 2, Turhan, Ankara, 2006.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref; “İptal Davasının Sonuçları”, **Yavuz Abandan’a Armağan**, Ankara, 1969, s. 329-339.(Tekrarlanan atıflarda “İptal Davası” olarak kısaltılmıştır.)

GÖZÜBÜYÜK, Şeref; **Yönetmelik Yargı**, Turhan, Ankara, 2008.

GÜNDAY, Metin; “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdari Yargıda Uygulanma Alanı”, **Danıştay İdari Yargı 2002 Sempozyumu**, Ankara, 2003, (erişim) [http://: www.danistay.gov.tr](http://www.danistay.gov.tr), 12.01.2010

GÜRAN, Sait; BERKARDA, Kemal; AYANOĞLU, Taner ve BERK, Kahraman, “İdari Yargılama İlgili Konular”, Ortak Bildiri, **Danıştay İdari Yargı 2003 Sempozyumu**, Danıştay Yayınları, Sayı: 68, Ankara, s. 119-132.

GÜRDOĞAN, Burhan; **Medeni Usul Hukukunda Kesin Hüküm İtirazı**, Ankara, 1960.

“İdari Yargı Kararlarının Uygulanması”, **Uluslararası Yüksek İdari Yargı Mercileri Derneği VIII. Kongresi Genel Raporu**, Madrid, 26-28 Nisan, 2004, (erişim) [http //: www.danistay.gov.tr](http://www.danistay.gov.tr), 12.01.2010

HONDU, Selçuk; “İdari yargılama Usulünde Tanık”, **I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi- 1. Kitap İdari Yargı**, 1990, Ankara, s. 263-269.

KALABALIK, Halil; **İdari Yargılama Usulü Hukuku**, 3.B, Bayram Kitabevi, Konya, 2009.

KAPLAN, Gürsel; **İdari Yargıda Dava Açma Süreleri**, 2. B., Turhan Kitabevi, Ankara, 2009.

“Kesin Hükümün Etkilerine İlişkin Güncel Bir Alman Mahkemesi Kararı”, Çev. Ferendeci, Ö. Özden; **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14/3, 2008, s. 290-297.

KÖKÜSARI, İsmail; **Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri Ve Nitelikleri**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009

KURU, Baki, ARSLAN, Ramazan, YILMAZ Ejder; **Medeni Usul Hukuku – Ders Kitabı**, 16. B, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

KURU, Baki; **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, 6. B, C. 5, Demir Yayınları, 2001.

KÜÇÜK, Çolpan Mücahit; “Genel Olarak Delil Kavramı Ve İdari Yargıdaki Uygulamaları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

MOSCHZISKER, Robert, “Res Judicata”, **Yale Law Journal**, Sayı 38, 1928-1929, s. 299-334.

MUMCU, Uğur; “Türk Hukukunda İptal Kararlarının Yerine Getirilmesi Ve Sorumluluk”, **AÜHFD**, C.27, SAYI 3-4, s. 98-128.

MUTLUER, Kamil; **Vergi Genel Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006

ODYAKMAZ, Zehra; **Türk İdari Yargılama Usulünde Kararlara Karşı Başvuru Yolları**, Alfa, Ankara, 1993.

ONAR, Sıddık Sami; **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. 1, İstanbul, 1962.

ONAR, Sıddık Sami; **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. 3, İstanbul, 1969.

ÖNGÖREN, Gürsel; **Türk Hukukunda İdari Dava Açma Süreleri**, Kazancı, İstanbul, 1990.

ÖZAY, İlhan; “Türkiye’de İdari Yargının İşlev Ve Kapsamı”, **İdari Yargıda Son Gelişmeler Sempozyumu**, Ankara 1982.

ÖZKAYA – FERENDEÇİ; Hamide Özden; **Kesin Hükmün Objektif Sınırları**, 12 Levha Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖZTÜRK, İlhami; “İdari Yargıda Temyiz İncelemesinin Usuli Kazanılmış Haklar Açısından Sınırlanması”, **GÜHFD**, C. 7, Sayı 1-2, Ankara, 2008.

ÖZYÖRÜK, Mukbil; **İdare Hukuku Dersleri**, Ankara, 1977.

PARLAK, Bayram; “İdari Yargıda İspat Ve İspata Yarayan Araçlar”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

PEKCANITEZ, Hakan, ATALAY, Oğuz, ÖZEKES, Muhammet; **Medeni Usul Hukuku**, 7. B, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

PINAR, İbrahim; **İdari Yargı Kararlarının Uygulanması ve Anayasa Mahkemesince İptal Edilen Hükümlerin Yeniden Yürürlüğe Konulması**, Ankara, 2008.

SAĞLAM, Mehmet; **Türk Personel Hukukunda- Disiplin Suç ve Cezalarına İlişkin Esaslar ve Uygulaması**, Mahalli İdareler Derneği Yayını, Ankara, 2003.

SARICA, Ragıp; **İdari Kaza**, C. 1, İstanbul, 1949.

SUNAY ŞENLEN, Süheyla; **İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İspat ve Delil Hususları**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1997.

TELLİ, Semih Tekin; “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, **İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler**, Ankara, 1986.

TOROSLU, Nevzat, FEYZİOĞLU, Metin; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2006.

ULER, Yıldırım; **İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları**, Ankara, 1970.

UMUR, Ziya; **Roma Hukuku Lügatı**, İstanbul, 1983.

ÜNVER, Yener, HAKERİ, Hakan; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet Yayınları, Ankara, 2010.

ÜSTÜNDAĞ, Saim; **Medeni Yargılama Hukuku**, 4. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1989.

ÜSTÜNDAĞ, Saim; **Medeni Yargılama Hukukunda Kanun Yolları Ve Tahkim**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2. B, İstanbul, 1971. (Tekrarlayan atıflarda kısaca “Kanun Yolları” ifadesi kullanılmıştır)

VESTAL, D. Allan; “Res Judicata /Preclusion Expansion: Expansion”, **Columbia Law Review**, Sayı 47, 357, 1973-1974.

YAŞAR, Nuri; **İdari Yargı Kararlarının Etkinleştirilmesi Arayışında – İdari Yargı, İdari Yargıç ve Yargısal Emir**, Filiz Yayınevi, İstanbul, 2002.

YAVUZDOĞAN, Seçkin; “İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 31. Maddesi Çerçevesinde Medeni Yargılama Hukuku-İdari Yargılama Hukuku İlişkisi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

YILDIRIM, Turan; **İdari Yargı**, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

YILMAZ, Ejder; **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006.

YORGANCIOĞLU, Erçetin; “Danıştay Yargılama Usulünde Re’sen İnceleme Yetkisi”, **İdare Hukuku Ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler I**, Ankara, 1976. s. 218-253.

Yüzyıl Boyunca Danıştay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968.

Elektronik Kaynaklar

Danıştay Bilgi Bankası, (erişim) [http:// www.danistay.gov.tr](http://www.danistay.gov.tr), 30.04.2010.

Hukuk Türk İnternet Sitesi, (erişim) [http:// www.hukukturk.com](http://www.hukukturk.com), 30.04.2010.

Türk Dil Kurumu, **Büyük Sözlük**, (erişim) [http:// www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr), 30.04.2010.

Yüksek Seçim Kurulu İnternet Sitesi, (erişim) [http:// www.ysk.gov.tr](http://www.ysk.gov.tr), 04.04.2010.

ÖZET

Kâmile Türkoğlu, İdari Yargılama Usulünde Kesin Hüküm, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Roma hukukundan beri var olan ve nerdeyse bütün hukuk sistemlerince kabul edilmiş olan kesin hüküm ilkesi yargı erkinin etkinliğinin sağlanmasında büyük öneme sahiptir. Mahkeme önüne gelmiş bir uyuşmazlık hakkında karar verildikten sonra bu karar aleyhine başvurulacak başkaca bir olağan kanun yolunun kalmaması halinde mahkeme kararı şekli anlamda kesinleşir ve artık değiştirilemeyecek kanuni gerçeklik niteliğine sahip olur. Aynı taraflar, aynı uyuşmazlığı, aynı nedene dayanarak tekrar mahkeme önüne getiremezler. Kamu düzeniyle yakından ilgili olan kesin hüküm hem bir dava şartı, hem bir itiraz, hem de bir delildir. Uyuşmazlıkların nihai olarak sona ermesini, hukuki barışı ve usul ekonomisini sağlama amaçları da güden kesin hüküm ilkesi medeni usul kanunumuzda düzenlenmiş ama idari yargılama usulü kanununda yer almamıştır. Ancak, kesin hüküm, idari yargılama usulünde de yer alan ve mahkeme kararlarına konu olan bir kurumdur. Bununla birlikte, iptal davalarında verilen iptal kararlarının kesin hüküm etkisinin genel olması istisnai bir durumdur ve diğer yargısal kararlardan farklı bir özellik gösterir.

Anahtar Sözcükler

1. Kesin Hüküm
2. İdari Yargılama Usulü
3. İptal Davaları
4. Deliller
5. Kanun Yolları

ABSTRACT

Kâmile Türkoğlu, Res Judicata in Administrative Courts Procedure Act, Master Thesis, Ankara, 2010.

Res judicata is an ancient rule which is accepted by nearly all law systems. It has a great importance in supplying the judicial authority. After a conflict is brought before the court and the court gives the final judgment if there is no normal legal remedy left to be applied, the final judgment of the court becomes res judicata and it turns into a legal reality. As a result, the same parties with the same statement of facts cannot sue again on the same claim. Res judicata is an institution which is much related with the public order, is also a precondition, an objection and an evidence of litigation. The function of this principle is to ensure the economy of the courts, finalize the disputes definitely and maintain the peace of legal order. In the Code of Turkish Civil Procedure res judicata is regulated but there is no regulation in the Administrative Courts Procedure Act. However res judicata is already a principle of Administrative Justice and it is used in the decisions of the administrative courts. Nonetheless, res judicata in the decision of annulment has different characteristics than the other cases as it affects the ones who are non party to the former case.

Key Words

1. Res Judicata
2. Administrative Courts Procedure Law
3. Action for annulment
4. Evidences
5. Appeal